

ZBORNÍK Z KONFERENCIE

SLAVOJ ŽIŽEK A KRITIKA IDEOLÓGIE

ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG

P O
L E

PETER TAKÁČ – JÁN RUMAN (EDS.)

KOŠICE 2019

Slavoj Žižek a kritika ideológie

Peter Takáč – Ján Ruman (eds.)

zborník z konferencie

24. – 25. september 2019, Košice

**P O
L E**

Slavoj Žižek a kritika ideológie

Vydavateľ: OZ POLE, 2019

1. vydanie

Editori: Mgr. Peter Takáč, Mgr. Ján Ruman, PhD.

©texty: PhDr. Ing. Marek Dobeš, PhD.
doc. Mgr. Michael Hauser, PhD.
Mgr. Matej Ivančík, PhD.
Mgr. Ivana Komanická, PhD.
Mgr. Jan Májiček
Mgr. Ján Ruman, PhD.
Mgr. Peter Takáč

Recenzenti:

Dr. h. c. prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.

doc. PhDr. Ladislav Hohoš, CSc.

Autor obálky: Mgr. art. Julián Bosák

Jazyková úprava: Mgr. Ján Ruman, PhD.

ISBN: 978-80-973504-1-3

OBSAH

Úvod	4
Populizmus jako hlas Reálna. Ideologie sjednocení v éře radikální mnohosti	
<i>Michael Hauser</i>	7
„Je taký ako my.“ Obscenita ako forma identifikácie s vládcom	
<i>Peter Takáč</i>	19
Pravicový populizmus – obscénny doplnok politickej korektnosti	
<i>Peter Takáč</i>	30
Kapitalizmus, rasizmus a strategie levice u Slavoj Žižka	
<i>Jan Májíček</i>	41
Kreatívny kapitalizmus: desaťročie skrytých triednych bojov	
<i>Ivana Komanická</i>	51
Pravicový populizmus a história ako Veľký Druhý. V čom sa líši pravicový populizmus od nacionalistických hnutí 19. storočia?	
<i>Matej Ivančík</i>	59
Túžba po uznání alebo prečo chudobní bojujú za práva bohatých	
<i>Marek Dobeš</i>	72
Politicko-ideologická inkonzistentnosť u Richarda Sulíka	
<i>Ján Ruman</i>	78
Profily autorov	98

Úvod

Slavoja Žižeka poznajú mnohí z prednášok dostupných na internete, niektorí aj z jeho kníh. Väčšinou ho však majú za utáraného strýčka, ktorého vtipom sa môžeme zasmiať alebo sa pozastaviť nad paradoxmi, ktoré prináša, no jeho myšlienky nepovažujú za hodné hlbšieho zamyslenia. Niektorí hovoria, že je iba provokatér, iní zas, že Lacan a Hegel, na ktorých nadväzuje, sú príliš komplikovaní na to, aby sa dali pochopiť. Aj v reakcii na tieto názory, sme sa na sedemdesiate výročie jeho narodenia, rozhodli usporiadať v Košiciach konferenciu, ktorá by dostala Žižekovo dielo na slovenské univerzity a zároveň ho priblížila zvedavej verejnosti. Obchádzanie jeho diela sa však netýka len strednej Európy. Žižek síce prednáša (donedávna aj učil), píše články a knihy, a podnetne sa zapája do prebiehajúcich debát (Habermas vs. Derrida, New Age vs. kresťanstvo...), no na univerzitách nie je úplne prijímaný. Je tomu tak čiastočne preto, lebo nie vždy dodržiava nepísané pravidlá, ktoré tieto inštitúcie vyžadujú od svojich členov. Napokon, podľa Althussera patrí aj univerzita medzi ideologické štátne aparáty¹, pretože aj ona produkuje subjekty, od ktorých sa požaduje určité formalizované správanie. Je tu prítomná mocenská hierarchia, povinnosti vyplývajúce z postavenia v nej, tlak z možnosti byť vylúčený a sankcie z neuposlušnosti príkazov... V dôsledku pedantnosti, byrokracie a neustálej potreby prispôbiť štúdiám potrebám trhu, upustila univerzita od niektorých svojich pôvodných cností a zámerov. V zužujúcich sa mantineloch spĺňania kritérií a vyplňania tabuliek prichádza o odvahu a vitalitu potrebnú pre intelektuálne skúmanie. V dôsledku toho sa zúžil okruh tém, ktoré skúma. Žižek na tomto poli neraz pôsobí ako enfant terrible. Nie preto, že by nevedel správne citovať alebo nebol v obraze o tom, o čom sa diskutuje. Naopak, ak sledujeme jeho výstupy, vidíme, že je výborne teoreticky podkutý a zorientovaný v európskej intelektuálnej tradícii. Skôr sa opakuje situácia z jeho mladosti, ktorú prežil v socialistickej Juhoslávii, keď mal kvôli nezapadaniu do vtedajších ideologických rámcov obmedzené pole pôsobenia: nebolo mu dovolené rozvíjať

1 „Domnievam sa, že ideologický štátny aparát, ktorý bol nasadený do dominantného postavenia v spoločenských formáciách neskorého kapitalizmu v dôsledku násilného politického a ideologického triedneho boja proti starým dominantným ideologickým štátnym aparátom, je vzdelávací ideologický aparát.” Pozri ALTHUSSER, Louis: Ideology and Ideological State Apparatuses. In: ALTHUSSER, L.: Lenin and Philosophy and Other Essays. New York – London: Monthly Review Press, 1971, s. 152.

témy, o ktoré mal záujem a bol dokonca štyri roky nezamestnaný.² Dnes sa stavia proti liberálnemu konsenzu, čo nie je dvakrát vítaná pozícia. O to menej, ak už príslovečný vlak dejín dorazil do konečnej stanice a mnohí ľudia sa pýtajú, čo viac si ešte možno priať. Totalitarizmy boli porazené, každý môže vyjadrovať svoje názory cez rozličné kanály (trh, voľby, internet) a väčšina z nás sa má relatívne dobre. V tejto situácii sa Žižek drží Freudovej rady, že ak analýza sna dospela do slepej uličky, mal by analyzand začať interpretáciu nanovo, aby v malých rozdieloch, variáciách a vynechávkach svojho rozprávania vyšlo najavo jadro problému potlačené oficiálnym rozprávaním.³ Preto si kladie otázku, čo muselo byť z tohto rozprávania vytesnené, resp. vytesnené primárne, aby sme dostali hladký, ničím nerušený naratív o naplnení utopického raja. Vo svojich analýzach pritom vychádza z koktejlu Hegela destilovaného Lacanom a ochuteného Marxom. Podľa tohto Žižekovho čítania Hegel nie je absolútnym idealistom ohlasujúcim koniec dejín, Jacques Lacan nepovažuje ženskú subjektivitu za nepodstatnú, ale neopomenuteľnú, a Karl Marx nehovorí o nutnosti, ale pravdepodobnosti prekonania kapitalizmu. Spoločným prvkom, ktorý majú všetky tri prístupy spoločné, je poukázanie na to, že každá štruktúra (či sú to teoretické konštrukty, ľudská psychika, alebo výrobné spôsoby) vytvára vo svojom rámci priestor, ktorý do nej nezapadá a ktorý sa môže stať príčinou jej premeny (negativita, neintegrované prázdno, vnútorný rozpor). Tieto podoby vnútornej negativity vytvárajú možnosť transformácie existujúcich štruktúr na štruktúry nové a nevidané. Napriek tomu, že vieme, že ideológie obmedzujú možnosti nášho myslenia a konania, držíme sa ich tak, akoby sme to nevedeli. Základnou lekciou Žižekovej kritiky ideológie totiž je, že (akokoľvek kritické) poznanie nestačí na zmenu konania. Na demonštráciu tejto skutočnosti Žižek uvádza zaujímavý príklad. Predstavme si buržuja navštevujúceho kurz marxizmu, na ktorom bude poučený o jednom zo základných pojmov Marxovho Kapitálu – tovarovom fetišizme. Po skončení kurzu však príde za učiteľom a pošažuje sa mu, že napriek tomu, že vie, že tovarový fetišizmus zamieňa vzťahy medzi ľuďmi za vzťahy medzi vecami, je naďalej jeho obeťou. Zdá sa mu, akoby bol problém v tom, že o tom nevedia tovary.⁴ Podobne je to s otázkou existencie Boha. Ako hovorí Lacan, Boh síce môže byť dávno mŕtvy, teda prestať byť poslednou

2 ŽIŽEK Slavoj – DALY, Glyn: *Conversations with Žižek*. Cambridge: Polity Press, 2004, s 30.

3 ŽIŽEK, Slavoj: *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* Praha: Tranzit, 2007, s. 189.

4 ŽIŽEK, Slavoj: *How to Read Lacan*. New York – London: W. W. Norton & Company, 2007, s. 94.

zárukou našej pravdy, no my sa naďalej riadime jeho prikázaniami tak, akoby stále žil. Pokiaľ teda reálne nezmeníme línie, po ktorých sa uberajú naše životy, je celkom jedno, čo si popritom v duchu myslíme, alebo hovoríme. Radikálna zmena si totiž žiada premenu rámca, v ktorom sa veci dejú a ktorý Žižek po vzore Lacana nazýva veľký Druhý. A to sa týka aj dominantného systému liberálneho kapitalizmu. Napriek politickému (útok na Svetové obchodné centrum v roku 2001), ekonomickému (finančná kríza z roku 2008) a najnovšie aj blížiacemu sa ekologickému (hroziaci nárast globálneho otepľovania nad hranicu 2°C) zlyhaniu si udržiava svoje dominantné postavenie na celoplanetárnej úrovni. Prežíva napriek spochybneniu vnútornými rozpormi prekračujúcimi zdanie o jeho plynulom fungovaní.

V zborníku, ktorý máte v rukách, sa do zaujímavej diskusie so Žižekom púšťajú filozofi, historik, psychológ, politológ, aktivista a teoretička umenia. Z perspektívy svojho odboru reflektujú otázku ideológie, krízu kapitalizmu a nárast pravicového populizmu, pričom ukazujú, do akej miery je podnetné Žižekovo dielo. Zorganizovanie konferencie Slavoj Žižek a kritika ideológie by nebolo možné bez priestorov, ktoré nám na poskytnutie Katedra politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ako aj bez nadácie Rosa Luxemburg Stiftung, ktorá finančne podporila usporiadanie konferencie a vydanie zborníka z nej. Prajeme Vám príjemné čítanie a podnetné premýšľanie.

Peter Takáč

Populismus jako hlas Reálna. Ideologie sjednocení v éře radikální mnohosti¹

Michael Hauser

Slavoj Žižek is supposed to provide perspicacious insights into the paradoxical and spectral ideological appearances in the contemporary world. He conceptualized the demise of the big Other as the disappearance of the shared rules of lives. The author connects the demise of the big Other with Lyotard's concept of paralogy and shows that fragmentized society is a result of neoliberalism that has created social paralogy with heterogeneous communities. The author argues that Žižek's theory of ideology is lacking for the concept of the semantic field that is not unified by the Master-Signifier regarding the demise of the big Other. The Signifier-Real is proposed to be the semantic agent of populist unification that keeps social paralogy.

Žižek jako analytik situace interregna

Slavoj Žižek patří k filosofům, jejichž cílem je interpretovat krizové momenty světa, v němž žijeme, nikoliv pouze interpretovat texty o světě či o jiných textech. Slavoj Žižek ve svých knihách používá vtipy, příklady z hollywoodských filmů, žurnalistické obraty, obscénní výrazy, ale celý tento spektakl se odehrává na „vybetonovaném pódiu“, jímž je aktualizace německého klasického idealismu prostřednictvím Lacana, jak o tom hovoří Alain Badiou.² Tento filosofický spektakl lze pojímat jako příznak toho, že Žižkovým hlavním tématem jsou současné fenomény v jejich paradoxních a absurdních rysech, jež je nejprve zapotřebí přiblížit prostřednictvím vtipů, obscénních výrazů nebo scén z hollywoodských filmů. Po tomto přiblížení paradoxních a absurdních fenoménů současnosti Žižek vytváří tematické pole, na němž selhává většina zavedených pojmových a analytických nástrojů politické filosofie. Žižkovy lacanovské pojmy představují především analytické nástroje, které nám umožňují vyložit paradoxní a absurdní fenomény, které se stále více stávají základními vlastnostmi současného světa.

¹ Tato studie vznikla v rámci grantového projektu GA ČR, č. 17-23955S: „Jednota a mnohost v současném myšlení“, řešeného ve Filosofickém ústavu Akademie věd České republiky.

² BADIOU, Alain: *Logics of Worlds*. New York: Continuum, 2009, s. 563.

Tyto znepokojivé fenomény můžeme chápat tak, že jsou výmluvnými ukazateli toho, že se nalézáme v situaci přechodu či interregna, v němž se objevují „morbidní symptomy“, jak o tom píše Gramsci. Zavedené pojmy v politice, ekonomice a kultuře se štěpí a objevují se v nich antinomické struktury, které brání jejich „pokojnému“ vývoji.³ Slavoj Žižek vytvořil pojmový aparát, který patří k jednomu z nejpronikavějších prostředků k analýze a výkladu paradoxních a absurdních fenoménů, jimiž se vyznačuje situace interregna. Tyto „morbidní“ prvky interregna se projevují také v současné proměně ideologie, k níž dochází přibližně od začátku finanční krize v roce 2008 a projevuje se nejvíce u dnešních populistických politiků.

Ideologie po konci velkého Druhého

Slavoj Žižek hovoří o tom, že ideologie už dávno není založená na autoritativních příkazech, doktrínách, poslušnosti k vůdci nebo na potlačení osobnosti. Podle Žižka žijeme ve světě, kde zanikl velký Druhý, ale ideologie působí nadále.⁴ Konec velkého Druhého znamená, že selhává symbolická účinnost společenských institucí, etických norem, kulturních kódů a nepsaných pravidel, jež ve společnosti vyvolávaly zdání přirozenosti a závaznosti. Velký Druhý, jenž je Lacanovou analogií Freudova Nadjá, utvářel podmínky pro vznik moderních autoritativních ideologií, v nichž se určitá doktrína nebo postava vůdce stala centralizovaným nositelem většiny symbolických mandátů, jež utvářely danou společnost. Autoritářskou ideologii či vůdce nelze chápat tak, že jednoduše představuje velkého Druhého, neboť se tu objevuje určitá konfigurace čtyř instancí, jež tvoří Lacanův diskurs pána. V této konfiguraci vystupuje pán, řetězec signifikantů (symbolický řád), subjekt a touha.⁵ Po konci velkého Druhého zaniká nejen psychosociální pozice pána, ale také symbolický řád. Konec velkého Druhého způsobuje, že tzv. diskurs pána přestává účinkovat a tím zanikají psychosociální podmínky, které umožňovaly celospolečenské rozšíření autoritářských ideologií dvacátého století.

Žižek dokumentuje zánik velkého Druhého například na stále častějším

3 O situaci přechodu viz HAUSER, Michael: *Cesty z postmodernismu*. Praha: Filosofia, 2012.

4 Pro bližší seznámení s Žižkovým pojetím ideologie viz např. GARCÍA, George I.; SÁNCHEZ, Carlos Gmo. Aguilar: *Psychoanalysis and politics: the theory of ideology in Slavoj Žižek*. Dostupné na internetu: <<https://pdfs.semanticscholar.org/ad2d/36a940fd01a0d2acfab1957f30acd608db04>>.

5 Výklad tohoto pojmu viz DEANOVÁ, Jodi: *Slast a politika. Žižkova politická teorie*. Praha: Filosofia, 2014, s. 88.

zřizování etických komisí, které mají rozhodovat o sporných otázkách, které se vynořují v lékařství, biogenetice, pravidlech sexuálního chování, ochraně lidských práv a v mnoha dalších oblastech. Jak říká Žižek, etické komise se zřizují tak často proto, že „nám chybí jakákoliv podoba velkého Druhého, jakýkoliv vztažný bod, který by sloužil jako bezpečná a neproblematická morální kotva“.⁶ Ve všech těchto oblastech se lyotardovská „rozepře“ („différend“) jeví jako nezrušitelná skutečnost. Není tu žádné jednotné obecné pravidlo, které by se dalo použít na sporné otázky, a „rozepře“ je základní formou vztahu mezi jednotlivými komunitami nebo jedinci. Neexistence velkého Druhého znamená, že ve společnosti již nepůsobí sdílená nepsaná pravidla, která byla vodítkem při vymezení obecně platných zásad jednání. Žižek hovoří o společnosti, v níž se setkáváme s obdobou „principu neurčitosti“ kvantové fyziky. Je nemožné přesně vymežit pravidlo, podle něhož lze určit, kdy je nějaká poznámka případem sexuálního obtěžování nebo kdy se určitý vtip stává případem rasistických nenávistných řečí. Tato neurčitost a nerozhodnutelnost je nevyhnutelná, protože o významu nakonec rozhoduje velký Druhý jako sémantická síť působící v těle společnosti, která je ze své definice otevřená, nikdo ji nemůže ovládat a regulovat její účinky.⁷

Žižek popisuje mnoho dalších následků rozpadu velkého Druhého, které se projevují jako principiální neurčitost a nerozhodnutelnost „správných“ pravidel jednání a řečových aktů. Vynalézání nových etických pravidel je podle Žižka zapotřebí chápat jako vynucenou volbu. Toto vynalézání nahrazuje fundamentální Zákon či Příkaz, který byl jednou z hlavních podob velkého Druhého. Dle Žižkových slov vynalézání nových pravidel „se snaží dát narcistickým post-oidipovským subjektům životaschopný rámec interakce. Je to tak, jako kdyby chybění velkého Druhého bylo nahrazeno ‚etickými komisemi‘, které v mnoha případech zastupují ‚malého velkého Druhého‘, na kterého subjekt přenáší svou odpovědnost a od něhož očekává recept, jak se dostat ze své slepé uličky.“⁸

Tyto následky rozpadu velkého Druhého lze zobecnit tak, že společnost nemá žádné vnitřní pojítko, jež Žižek nazývá fundamentální Zákon či Příkaz.

6 ŽIŽEK, Slavoj: *Nepolapitelný subjekt*. Chomutov: Luboš Marek, 2007, s. 354.

7 Tamtéž, s. 354. Tento popis situace po konci velkého Druhého může působit konzervativně, ale Žižek nevolá po návratu velkého Druhého, nýbrž pouze ukazuje následky neexistence velkého Druhého, které samy o sobě nevyvolávají větší míru svobody, nýbrž vedou k síti regulací a ke zřizování etických komisí.

8 Tamtéž, s. 356.

Tuto Žižkovu analýzu můžeme přenést na proces společenské fragmentace. Nepřítomnost velkého Druhého jako pojítka společnosti vyvolává rozpad společnosti do komunit či názorových enkláv, mezi nimiž jsou lyotardovské „rozepře“ jako vztahy, jež vznikají mezi vzájemně heterogenními komunitami a názorovými enklávami. Společnost přestává existovat ve formě „společnosti“, jež i dle etymologického významu znamená vazbu k určitým společně sdíleným principům. Žižek používá k popisu společnosti po konci velkého Druhého lyotardovský termín „rozepře“, který můžeme organicky provázat s lyotardovským pojmem „paralogie“. Tuto fragmentovanou post-společnost lze charakterizovat jako sociální paralogii. Žižek s tímto termínem nepracuje, ale přitom je to pojem, který přesně vystihuje neexistenci velkého Druhého jako chybění fundamentálních pravidel, které regulují vztah mezi komunitami. Lyotard přijal vznik paralogické společnosti s jistým zadostiučněním a umírněnou euforií, neboť fundamentální pravidla či meta-jazyk chápal jako pravidla „isomorfní“, jež se vnucují „teroristickým způsobem“, potlačují radikální odlišnosti mezi „řečovými hrami“ a vytvářejí uniformitu. Podle Lyotarda paralogie znamená uznání heterogenity či „heteromorfnosti“ řečových her jako výchozí situace. Není tu žádný meta-jazyk, který by vytvářel obecně platný způsob vytváření pravidel, jež se užívají uvnitř jednotlivých komunit i ve vztazích mezi těmito komunitami. Jsou tu pouze dočasné lokální „úmluvy“, které nahrazují trvalou institucí.⁹

Lyotardovy úvahy o příchodu paralogie z konce sedmdesátých let minulého století zachycují fragmentující sociální tendence, které se naplno rozvinuly v následujících desetiletích a v dnešní době se staly „nezrušitelnou“ skutečností.¹⁰ Lyotard vyjádřil jiným pojmoslovím počínající rozpad velkého Druhého, o němž později píše Žižek. Lyotard však nemohl plně rozpoznat následky, které s sebou přináší rozpad velkého Druhého, a uvítal jej jako zánik „teroristické“ unifikující instituce, která vylučuje radikálně odlišné prvky z „řečové hry“. Lyotard si však uvědomoval dvojznačnost paralogického vývoje. Paralogii sice stavěl do opozice vůči unifikujícímu systému, ale zároveň připouštěl, že systém nalezne v paralogii svou „finalitu“ a začne podporovat paralogické dočasné úmluvy, které jsou pružnější, méně nákladné a více motivující, než je praxe vázaná na unifikující

9 LYOTARD, Jean-François: *O postmodernismu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 176.

10 Lyotard vytvořil pojem paralogie jako model „otevřeného systému“ či jako „antimodel“ ve sféře vědy. Podle Lyotarda tento „antimodel“ nepřipouští „ztotožnění se systémem, a v posledním důsledku s terorem“. Tamtéž, s. 174. Lyotard klade otázku, jaká je vazba mezi tímto antimodelem a společností, ale tuto otázku ponechává bez odpovědi. Viz tamtéž.

instanci.¹¹ Až ve zpětném pohledu spatřujeme, že rozpad velkého Druhého a vznik sociální paralogie se spojil s utvářením a rozšířením neoliberálního kapitalismu, který politickými a ekonomickými metodami prosazoval větší pružnost kvůli flexibilním kapitálovým vztahům, sledoval imperativ snížení nákladů a zvýšení individuální motivace. Dnes již vidíme jasněji to, co Lyotard pouze tušil a co pro něho bylo noční můrou. Sociální paralogie nejen že připouští ztotožnění s politickým a ekonomickým systémem, který vytváří „nespravedlnosti“ (Lyotard), nýbrž sociální paralogie a neexistence velkého Druhého se stala formou společenských vztahů, které jsou podmínkou reprodukce flexibilního kapitálu.

Lyotardův pojem paralogie a Žižkova teorie rozpadu velkého Druhého vykazuje podobnosti, třebaže s opačným důrazem. Žižek upozorňuje na nové regulace a závislosti, které vznikají jako následek rozpadu velkého Druhého, kdežto Lyotard má sklon chápat sociální paralogii jako prostor, který do sebe zahrnuje radikálně odlišné prvky, a vytváří tak opozici vůči unifikující a „terorizující“ instituci, třebaže připouští, že paralogie může být využita ekonomickým systémem.¹² Propojení Žižkovy analýzy konce velkého Druhého a Lyotardova pojmu paralogie nám umožňuje pochopit současnou společenskou situaci tak, že neexistence velkého Druhého jako fundamentálního Zákona vede k paralogickým vztahům mezi komunitami či názorovými enklávami. Sociologové poukazují na to, že podle empirických zjištění se společnost stále více rozpadá do fragmentovaných komunit, které žijí ve svých vlastních světech a radikálně se oddělují od jiných komunit.¹³ Vzniká tu sociální paralogie, jež představuje ironické uskutečnění Lyotardovy koncepce „rozepře“. Názorové komunity se po konci velkého Druhého a rozpadu společného Zákona mění v komunity, které jsou heterogenní v tom smyslu, že sledují vlastní konstrukce reality a vytvářejí si myšlenkové i afektivní bariéry vůči ostatním komunitám. Tento paralogický rozpad společnosti probíhá přinejmenším od doby, kdy v ekonomice vládne neoliberálníismus. Německý sociolog Friedrich H. Tenbruck na začátku

11 Tamtéž, s. 176.

12 Cílem této studie není podrobná analýza vztahu mezi Lyotardovým pojmem paralogie a Žižkovou koncepcí konce velkého Druhého. Předkládám pouze odůvodněnou hypotézu, že tyto dva pojmy jsou slučitelné.

13 Např. Torben Lütjen, který studoval liberální a konzervativní komunity ve Wisconsinu konstatuje, že „Amerika se rozpadla do uzavřených a radikálně oddělených enkláv, které sledují svou vlastní konstrukci reality“. LÜTJEN, Torben: *As people 'sort' themselves, consequences for democracy*. [online]. [cit. 11/20/2018]. Dostupné na internetu: <<http://archive.jsonline.com/news/opinion/as-people-sort-themselves-consequences-for-democracy-dq818lu-184769081/>>

devadesátých let minulého století konstatoval, že názorové komunity mají sklon k idiosynkraziím, jsou lhostejné k doktrínám jiných komunit a jsou prosycené „silným partikularistickým duchem“.¹⁴ Mezi komunitami vznikají pouze dočasné lyotardovské „lokální úmluvy“, které se týkají např. společných politických protestů nebo jiných aktivit, v nichž tyto komunity nadále existují vedle sebe jako radikálně jiné světy bez hlubšího propojení. Tyto lokální úmluvy fakticky spočívají v řešení praktických otázek vzájemné koordinace při konkrétních politických či jiných akcích. Komunity z těchto důvodů chvilkově potlačují svou vzájemnou idiosynkrazii, ale dlouhodobě ji nepřekonávají. Lokální úmluvy se podobají asamblážím cizorodých prvků s nahodilým uspořádáním, které se přeskupují podle momentálních potřeb.

Partikularistický duch se projeví tehdy, když se nějaká názorová komunita pokusí vytvořit sjednocující platformu, na níž by probíhalo pojmové třibení a utváření společných cílů ve vzájemném dialogu. Ostatní komunity brzy tuto sjednocující platformu označí za platformu určité komunity, a tím její význam převedou na záležitost jedné z mnoha komunit. Někdy se objeví další sjednocující iniciativa, která chce překonat „partikularismus“ předchozí sjednocující platformy, ale i tato iniciativa je opět označena za partikularistickou. Vzniká tak spirála sjednocujících pokusů, v nichž je vždy další a další sjednocující iniciativa pochopena ostatními komunitami jako partikulární. Tato spirála ztroskotávajícího sjednocování svědčí o tom, že rozpad velkého Druhého vyvolal sociální paralogii, v níž existuje nepřekonatelný odpor vůči obsahovému sjednocování, které by vedlo ke vzniku společných světů a jejich názorových a etických formulací. Tato nekončící partikularizace je projevem idiosynkrazie vůči velkému Druhému.

Prázdné místo v Žižkově teorii ideologie

Pozoruhodným fenoménem současné doby je, že v paralogické post-společnosti se objevuje určitá forma sjednocení, kterou přináší nový populismus. Hlavní otázkou je, na čem se tato forma sjednocení zakládá, jestliže zanikl velký Druhý jako předpoklad sjednocujícího pohledu na určitou doktrínu či politického

¹⁴ TENBRUCK, Friedrich H., *Die kulturellen Grundlagen der Gesellschaft. Der Fall der Moderne*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1989, s. 118.

vůdce. Jinými slovy, jak vysvětlit vznik a účinnost sjednocující politické ideologie po konci velkého Druhého? Jak dokazují jinde, fenomén současného populismu vykazuje prvky, které nelze uchopit na základě předchozích koncepcí populismu, jako je koncepce Ernesta Laclaua. Nový populismus obsahuje perforované pojetí hranice mezi „My“ a „Oni“ a neuskutečňuje se v něm proces hegemonizace, který je rozhodujícím činitelem v Laclauově chápání populismu. Kvůli odlišení od předchozích podob populismu i z důvodů teoretických, jsem považoval za vhodné zavést pro nový populismus specifický výraz „metapopulismus“.¹⁵

Metapopulismus a jeho ideologie je novým útvarům na politické scéně. V dnešní době dosud chybí jeho komplexní výklad, který by zahrnoval nejen politologické zkoumání jeho bezprostředních projevů, ale také politické, ekonomické a kulturní podmínky, v nichž tento populismus vzniká. Žižek nám takto komplexní výklad neposkytuje, ale jeho pojmy jsou v tomto směru patrně nejvhodnějšími analytickými nástroji, které v současné politické filosofii máme k dispozici. Jsou to nástroje, které však nelze použít bez jejich přepracování.

V Žižkově teorii se objevuje jistý nesoulad mezi jeho koncepcí konce velkého Druhého a jeho pojetím sémantického pole spjatého s kategorií Pána-Signifikanta. Žižek tvrdí, že velký Druhý ztratil svou symbolickou účinnost a významy pojmů a sémantických pravidel tím pádem ztratily svou určitost a závaznost. Konec účinnosti velkého Druhého znamená, že symbolický řád tvořený jazykem, řečí, gesty a dalšími symbolickými útvary se rozpadá a objevuje se v něm stále více logických nesoudržností, antinomií, paradoxů a absurdit. Tento rozpad symbolického řádu se dotýká současného charakteru ideologie. Žižek uvádí celkem tři rozměry ideologie. Je to ideologie ve smyslu doktríny či systému idejí (teorií, přesvědčení, argumentativních postupů), ideologie v její vnější materialitě (Althusserovy ideologické státní aparáty) a „spontánní“ ideologie, která v životě společnosti působí jako ritualizované praktiky.¹⁶ Právě ideologie v rozměru doktríny je dnes nejvíce dotčena rozpadem velkého Druhého. Jakou podobu má ideologická doktrína po konci velkého Druhého a rozkladu symbolického řádu, když víme, že účinnosti ideologické doktríny závisí na existenci velkého Druhého a symbolického řádu? Této otázce se Žižek dosud uspokojivě nevěnoval.

15 HAUSER, Michael: Metapopulism in-between democracy and populism. Transformations of Laclau's concept of populism with Trump and Putin. In: *Distinktion: Journal of Social Theory*, 1/2018, s. 68-87.

16 ŽIŽEK, Slavoj: *Mapping Ideology*. London and New York: Verso, 1994, s. 9.

V pozadí tohoto nedostatku je skutečnost, že Žižek nevypracoval sémantickou teorii, která by počítala s rozpadem symbolického řádu jako velkého Druhého. Ve své lacanovské sémantické teorii vychází z toho, že neuspořádané proto-ideologické prvky se mění v ideologickou doktrínu tím, že jsou „přišití“ k určitému místu v neuspořádaném sémantickém poli. Ideologická doktrína vzniká tím, že se objeví „body přišití“ (points de capiton), které Žižek a Lacan považuje za výsledek elementární ideologické operace, jež dává sémantickému poli určitou formu či strukturu. „Bod přišití“ je termín, který ponechává v ideologickém sémantickém poli jistou neurčitost a otevřenost a předem nelze definovat všechny významy tohoto pole. Předobrazem této sémantické operace bylo pro Lacana sešití matrace čalounickými knoflíky, které zamezují volnému pohybu výplně matrace, ale tato operace výplň nepřisívá na všech místech, takže její pohyb je do jisté míry možný. „Body přišití“ vznikají působením Pána-Signifikanta, jenž je čistým signifikantem bez signifikátu, tj. bez svého vlastního významového obsahu, který omezuje významový rozkmit jednotlivých sémantických prvků (signifikantů), a tím vytváří strukturované významové pole.¹⁷ Pán-Signifikant působí tím, že jako signifikant, který je sám o sobě prázdný, uskutečňuje akt pojmenování, jenž má symbolický účinek. Pán-Signifikant představuje velkého Druhého v ideologickém sémantickém poli.

Prázdné místo v Žižkově pojetí ideologie lze spatřovat v tom, že Žižek nevytvořil sémantickou teorii, která by se opírala o jiné ústřední pojmy, než je Pán-Signifikant a bod přišití (point de capiton), které po konci velkého Druhého přestaly účinkovat. Z hlediska Žižkovy teorie to vypadá, že tu nadále působí ideologie v podobě politických doktrín, ale ve skutečnosti se tyto doktríny rozpadly spolu s velkým Druhým.

Hlas Reálna jako sjednocení post-společnosti

Běží mi o sémantickou teorii ideologie, která postihne charakter paradoxního či „přizračného“ sjednocení heterogenních prvků v současném metapopulismu, v němž neexistuje velký Druhý. Je to sjednocení, které je paradoxní či „přizračné“ proto, že se při něm zachovává paralogická struktura vztahů mezi komunitami a heterogenní charakter těchto komunit. V tomto směru lze využít pojem Reálna, který je jedním z hlavních Žižkových pojmů, jenž však v jeho sémantické teorii

¹⁷ ŽIŽEK, Slavoj: *For They Do Not Know What They Do*. London and New York: Verso, 1991, s. 16nn; *týž, Enjoy Your Symptom!* London and New York: Routledge, 1992, s. 156.

jako ústřední pojem nefiguruje.

Reálno je pojem, který postihuje nesoudržnost a mezery v každém řádu. Reálno působí jako vnitřní překážka, která brání tomu, aby se určitý řád stal soudržným a vnitřně vyváženým. Pojem Reálna má v Žižkově lacanovské teorii mnoho významů, ale v souvislosti s otázkou metapopulistické ideologie je zásadní jeho vztah k signifikantu. Lacanovský pojem Reálna se většinou chápe tak, že Reálno vzdoruje symbolizaci na úrovni jazyka.¹⁸ Přesto lze objevit ještě jiný význam, který nám umožňuje pojímat Reálno v podobě signifikantu. Žižek píše, že postnárodní a poststátní logika globálního kapitálu „zůstává Reálnem, které číhá v pozadí“, a že kapitál je „Reálno naší doby“.¹⁹ „Globální kapitál“ je signifikant, který se dotýká Reálna v pozadí a získává tím charakter Reálna. Žižek ukazuje na příkladu Patricka Buchanana a Jean-Marie Le Pena, že signifikant „globální kapitál“, který tito ultra-konzervativní populisté vkládali do svých „nekorektních“ projevů, vyvolávalo zvláštní účinek. Nejen příznivci ultra-konzervativního populismu, ale také liberálové pocítili úlevu z toho, že konečně někdo narušil monotónní postpolitický konsensus tehdejší doby.²⁰ Podobně píše Ernesto Laclau, který tento účinek Reálna jako signifikantu popisuje tak, že „signifikant vyjadřující to, co je v určité společnosti heterogenní a excesivní, bude mít neodolatelnou přitažlivost kvůli požadavku, jenž je pocítován jako nenaplněný a sám o sobě excesivní a heterogenní vzhledem k existujícímu symbolickému rámci“.²¹

Právě tato přitažlivost Reálna v podobě signifikantu vytváří určitý moment sjednocení, který však nenarušuje radikální různorodost názorových komunit v paralogické post-společnosti. Dle mého soudu „globální kapitál“ vykazuje všechny tři podoby Reálna, jimiž je imaginární Reálno, symbolické Reálno a reálné Reálno.²² „Globální kapitál“ se jeví jako imaginární Reálno tím, že vyvolává představu nezachytitelného „Něčeho“, co tomuto slovo dává jeho zvláštní přitažlivost. „Globální kapitál“ je symbolickým Reálnem, protože

18 ŽIŽEK, Slavoj: *For They Do Not Know What They Do*, XIV.

19 TÝŽ, *Nepolapitelný subjekt*, s. 240 a 295.

20 Tamtéž, s. 412.

21 LACLAU, Ernesto: *On Populist Reason*. London and New York: Verso, 2005, s. 108.

22 ŽIŽEK, Slavoj: *For They Do Not Know What They Do*, XII. Podrobnější výklad těchto pojmů viz týž: *On Belief*. London and New York: Routledge, 2001, s. 89nn. Popis globálního kapitálu v těchto třech podobách Reálna u Slavoj Žižka nenalezneme.

v projevech konzervativních populistů má charakter bezobsažné formule, která působí jako prázdny znak, jehož přesný význam nelze určit. „Globální kapitál“ představuje také reálné Reálo, neboť toto slovo označuje děsivou Věc, která může znenadání ničivě zasáhnout do našeho všednodenního života. Společným rysem těchto tří dimenzí „globálního kapitálu“ jako Reálna je skutečnost, že konzervativní populisté neupřesňují jeho význam a tento signifikant zůstává tzv. plovoucím signifikantem bez „přítelého“ významu, jaký mu dává marxistická ekonomická a politická teorie.

Výroky Donalda Trumpa o zkorumpované elitě a nespoutaném globálním kapitálu lze chápat jako řadu signifikantů, které odblokovávají nahromaděné afekty spjaté s negativními zkušenostmi se selháními systému, o nichž píše Žižek a Laclau. Tyto signifikanty se dotýkají politicky nevyslovovaných zkušeností, které společně zažívají lidé z heterogenních názorových komunit. Kdyby tyto signifikanty získaly určitější význam, přestaly by působit jako moment sjednocení, neboť v paralogické post-společnosti by prodělaly proces partikularizace a byly by připojeny pouze k některým komunitám. Kdyby se např. „přítel“ význam slova „globální kapitál“ tak, že tento termín vyjadřuje třídně hierarchizované společenské vztahy založené na vykořisťování, některé komunity by na to reagovaly odmítnutím či idiosynkrazií, neboť v takto definovaném výrazu by spatřily politickou agendu jiných komunit. Neurčitost signifikantů, jako je „globální kapitál“ nebo „zkorumpovaná elita“, je podmínkou toho, že tyto signifikanty dokážou spojovat heterogenní komunity, jež si nadále zachovávají své radikálně odlišné názorové konstrukce. Tyto signifikanty vyvolávají zdání, že vyjadřují nedefinovatelné Něco, které překračuje běžné definice slov. V tomto smyslu lze tyto signifikanty označit jako imaginární Reálo, jež vyvolává příslib Něčeho, co jednou bude mít určitější význam. Naplnění tohoto příslibu však musí být neustále odkládáno či zrazováno, neboť signifikant spojený s určitým významem by začal působit jako faktor štěpení, nikoliv jako faktor sjednocování.

Signifikant v podobě Reálna, nazvěme ho Signifikant-Reálo, nevytváří body přítelí (points de capiton) volného sémantického pole, nýbrž pouze dočasná zauzlení a propletení významů, které přicházejí z heterogenních názorových komunit. Signifikant-Reálo vyvolává tekuté sjednocení, které se nezakládá na operaci „přítelí“, jak je tomu u Pána-Signifikanta. Je to sjednocení, které spočívá na schopnosti tohoto signifikantu dotknout se společných zkušeností systémových selhání, jež se objevují u lidí v heterogenních názorových komunitách. Tyto zkušenosti mají podobu Reálna, neboť vzdorují bezprostřední symbolizaci

a metapopulistický signifikant zachycuje pouze hlas tohoto Reálna bez jeho významu. Žádný signifikant s určitým významem je v dané situaci nedokáže reprezentovat. Jedinou formou reprezentace je Signifikant-Reálno, v němž je stále odkládaný a zrazovaný příslib určení významu. Tuto společnou zkušenost lze vyslovit pouze prostřednictvím tohoto typu signifikantu. Pokud by tu působil Pán-Signifikant, jeho operace významového přišití by vedla k dalšímu štěpení, neboť v paralogické post-společnosti probíhá proces, v němž je každému příliš určitému slovu, projevu či programu přisouzen pouze partikulární význam, třebaže jeho ambicí bylo vyjádřit společnou zkušenost či společný zájem. Proto pozici Pána-Signifikanta jako sjednocujícího principu zaujímá Signifikant-Reálno, který přitahuje heterogenní názorové komunity, aniž ruší bariéry mezi nimi.

Signifikant-Reálno působí tím, že manipuluje s afekty, které neměly přímé pojmenování a jsou nevyslovované či nevyslovitelné v jejich určitém významu. Tyto afekty jsou pojmenované často prostřednictvím afektovaného nekorektního výrazu, který nemá „přišitý význam“ a vytváří perforované hranice mezi „My“ a „Oni“. Např. Trumpův výraz „Hispanci“ z jeho prezidentské kampaně pojmenovával Hispance přicházející z Mexika jako „znásilňovače“, kteří dostávají benefity od vlády na rozdíl od „slušných“ a sociálně frustrovaných amerických občanů. Nepřímo tím pojmenovával zkušenost selhávání sociálního systému ve Spojených státech. Zároveň o Hispáncích mluvil jako o „skvělých pracovnících“, kteří chtějí legální migraci, a které on „miluje“. Trump odsoudil násilné rasistické útoky proti nim.²³ „Hispanci“ je příklad konzervativně populistického Signifikantu-Reálna, neboť v něm neobjevíme „přišitý“ význam („Hispanci“ jsou nebezpeční „Oni“ a zároveň patří k nám, kteří chceme vybudovat „skvělou a velkou Ameriku“). Trumpa proto volily jak komunity, které mají předsudky vůči Hispáncům, tak komunity Hispánců.

Toto „přizračné“ sjednocení, které vykonává Signifikant-Reálno, zaplňuje prázdné místo, které se objevilo po konci velkého Druhého, jenž přivodil zánik symbolické účinnosti Pána-Signifikanta. Signifikant-Reálno je principem sjednocení v paralogické post-společnosti. Vytváří se nový typ ideologie, již chybí doktrína ve smyslu konzistentního souboru určitých myšlenek, hodnot a programových cílů. Běží tak o ideologii bez obsahové ideologie, která vyvolává

23 HAUSER, Michael: Metapopulism in-between democracy and populism. Transformations of Laclau's concept of populism with Trump and Putin. In: *Distinktion: Journal of Social Theory*, 1/2018, s. 68-87.

klamný dojem, že politické doktríny už natrvalo ztratily svůj význam.²⁴

Literatura:

- BADIOU, Alain: *Logics of Worlds*. New York: Continuum, 2009.
- DEANOVÁ, Jodi: *Slast a politika*. Praha: Filosofia, 2014.
- GARCÍA, George I.; SÁNCHEZ, Carlos Gmo. Aguilar: Psychoanalysis and politics: the theory of ideology in Slavoj Žižek. In: *International Journal of Zizek Studies*. Dostupné na internetu: <<https://pdfs.semanticscholar.org/ad2d/36a940fd01a0d2acfab1957f30acd608db04>>
- HAUSER, Michael, *Cesty z postmodernismu*. Praha: Filosofia, 2012.
- HAUSER, Michael: Metapopulism in-between democracy and populism. Transformations of Laclau's concept of populism with Trump and Putin. In: *Distinktion: Journal of Social Theory*, 1/2018, s. 68-87.
- HAUSER, Michael: The Politics of Unification in a Fragmented World: Metapopulism and the Precariat. In *Open Cultural Studies*, 2/2018, s. 307-318.
- LACLAU, Ernesto: *On Populist Reason*. London and New York: Verso, 2005.
- LYOTARD, Jean-François: *O postmodernismu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993.
- LÜTJEN, Torben: As people 'sort' themselves, consequences for democracy. In: *Journal Sentinel*, 12/25/2012 [online]. [cit. 11/20/2018]. Dostupné na internetu: <<http://archive.jsonline.com/news/opinion/as-people-sort-themselves-consequences-for-democracy-dq818lu-184769081/>>
- TENBRUCK, Friedrich H., *Die kulturellen Grundlagen der Gesellschaft. Der Fall der Moderne*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1989.
- ŽIŽEK, Slavoj: *Enjoy Your Symptom!* London and New York: Routledge, 1992.
- ŽIŽEK, Slavoj: *For They Do Not Know What They Do*. London and New York: Verso, 1991.
- ŽIŽEK, Slavoj: *Mapping Ideology*. London and New York: Verso, 1994.
- ŽIŽEK, Slavoj: *Nepolapitelný subjekt*. Chomutov: Luboš Marek, 2007.
- ŽIŽEK, Slavoj: *On Belief*. London and New York: Routledge, 2001.

²⁴ Politická doktrína se může začít znovu vytvářet v souvislosti s jiným typem sjednocování, které lze spojit s prekariátem, v němž nalezneme potenciál k společnému přišití zkušenostních významů a k jejich kondenzaci u signifikantů, jako je „třída“ nebo „globální kapitál“. Viz HAUSER, Michael: The Politics of Unification in a Fragmented World: Metapopulism and the Precariat. In *Open Cultural Studies*, 2/2018, s. 314nn.

„Je taký ako my.“ Obscenita ako forma identifikácie s vládcom

Peter Takáč

Capitalist globalization is undermining the symbolical meaning of ethical social structures. In such an environment racist and sexist comments of politicians like Berlusconi, Trump or Bolsonaro are not disqualifying in democratic political struggle. On the contrary, they function as a form of people's identification with corrupted rulers keeping the administered politics going. Without a commonly respected symbolic frame defining the rules of the political contest the shameless speeches and exposes become symbols organizing organizing the ones who are socially excluded.

V súvislosti s nárastom pravicového populizmu sa musíme vrátiť k základnej otázke Étienne de La Boétieho o príčinách ľudovej podpory autoritárskych vládcov: „Čo vedie všetkých týchto ľudí k tomu, aby sa nechávali okrádať, zbadačovať a týrať – a to nie vojskom či hordou barbarov, proti ktorým by museli v boji nasadzovať svoj život, nie nejakým Herkulom či Samsonom, ale jediným človečikom, ktorý je navyše vo väčšine prípadov tým najzženštilým zbabelcom z celého národa, ktorý sa sotvakedy zúčastnil turnaja, nie to ešte bojového ťaženia a ktorý jednoducho nemá dostatok sily na to, aby prikazoval ľuďom, ba ani na to, aby obslúžil obyčajnú ženskú?“¹

Paródia na seba

V Živote na konci vekov porovnáva Žižek permissívny liberalizmus so starými totalitarizmami 20. storočia, ktoré trvali na nedotknuteľnosti a nepoškrviteľnosti politických lídrov. Vo fašizme a stalinizme bolo zosmiešňovanie vodcov neprípustné, pretože ak by k nemu došlo, znamenalo by to katastrofu a spoločenskú paniku.²

Stalinistický vodca stelesňoval vznešenú, nedosiahnuteľnú Vec

¹ LA BOËTIE, Étienne de: *Rozprava o dobrovoľném otroctví*. Praha: Rybka Publishers, 2011, s. 11.

² ŽIŽEK, Slavoj: *Living in the End Times*. London – New York: Verso, 2010, s. 324.

v lacanovskom zmysle slova: múdrosť, štedrosť, láskavosť, ktorými mali vodcovia oplývať, prevyšovali samotnú osobu ich nositeľa, takže vo svojej nepoškvrnenosti pôsobili na bežných ľudí neludsky, až hrozivo.³ Tieto zabsolutizované vlastnosti sa stali opakom toho, čo mali vyjadrovať a zapríčinili radikálne odcudzenie jej nositeľa, čím sa jeho telesná prítomnosť zmenila na prívesok toho, ako bol verejne zobrazovaný.⁴ Reálna postava tým pádom nikdy nemohla byť tak dobrá a dokonalá, ako jej obraz.

Napriek tomu sa moderné umenie do určitej miery snažilo vytvárať určitý protipól a podrývať tento obraz. Film Diktátor Chalieho Chaplina z roku 1940 zosmiešňoval veľikášske gestá nacistického vodcu, jeho teatrálny prejav, ostentatívnu spupnosť či vážnosť. Film však parodoval aj ideologickú symboliku – hákový kríž tu nadobúda formu dvoch krížikov, fašistický vodca Benito Mussolini vystupuje pod menom Benzino Napaloni, a nemecký minister vojny sa nevolá Hermann Göring, ale Herring (v preklade sled). Podobným filmom z tohto obdobia je groteska *You Nazty Spy!*, parodujúca verejné prejavy Adolfa Hitlera, ktorý tu vystupuje pod menom Hailstone (v preklade ľadová krúpa). Počas Hailstonevej reči dáva minister propagandy Pebble (v preklade štrk), stelesňujúci Josepha Goebbelsa, na nápisoch pokyny davu, ako na jeho slová reagovať: raz je tam potlesk, potom sykot, inokedy ovácie. Hoci nápisy popletie a tie nekorešpondujú s rečníkovou rečou, dav reaguje na to, čo je na nich napísané, takže výsledok vyznieva komicky (napríklad, keď Hailstone sľubuje ľuďom menej práce a viac zábavy, z davu sa ozve sykot...).

V dnešnej politike opadol dôraz na vznešenosť a nepoškvrnenosť politických lídrov. Namiesto nich je tu skôr snaha podobať sa bežným ľuďom s ich chybami a prirodzenosťou. Dochádza tak k zvláštnej zámene. Kým kedysi bola paródia smiešnou napodobeninou oddelenou od svojej predlohy, dnes tieto pozície splývajú, alebo sa zamieňajú. Vzniká tak obraz politika, ktorý je miestami sám osebe na smiech. Z niekdajšieho vzoru, toho, ako má vyzeráť líder, ostáva iba náhodné zoskupenie znakov, z paródie sa stáva pastiche, teda odkaz, ktorému chýba nielen predloha, ale i ucelenosť.⁵

3 ŽIŽEK, Slavoj: *The Fragile Absolute. Or Why is the Christian Legacy Worth Fighting For?* London – New York: Verso, 2008, s. 35.

4 Vezmime si vyobrazenie severokórejského lídra Kim Čong-ila, ktorý sa podľa oficiálneho životopisu na rozdiel od ostatných ľudí nikdy nevyprázdňuje ani nemočí.

5 JAMESON, Fredric: *Postmodernismus neboli kulturní logika pozdního kapitalismu*. Praha: Rybka Publishers, 2016, s. 42-43.

Zatiaľ čo sa modernistické avantgardné umenie snažilo podryvať a šokovať autority a moc, v postmoderne porušovanie hraníc stráca schopnosť šokovať a stáva sa súčasťou establishmentu.⁶ Povedané psychoanalytickou terminológiou: Pán-signifikant usporadúvajúci fungovanie systému, ktorý bol kedysi podkopávaný vnútornou chybou (v systéme) a výnimkami, ktoré sa mu vymykali, je teraz odstránený a ostáva len výnimka objet petit a, postrádajúca pravidlo, ktoré by mohlo možné naštrbovať alebo porušovať. Ostáva tak postava politického lídra, ktorý je neohrabaný a neistý v spôsoboch, akými sa má správať a vystupovať. Tápajúci v tom, čo si môže a nemôže dovoliť, takže musí vysvetľovať a ospravedlňovať sa za svoje kroky a výroky.

Súkromný verejný záujem

Podľa klasických politických teórií mala byť politika sociálnou činnosťou pozdvihnutou nad jednotlivé záujmy. Už u Platóna je vládcom filozof, teda človek, ktorý chápe, že jestvujú vyššie záujmy ako ten vlastný a ktorý podľa toho tiež žije. Jean-Jacques Rousseau zas označuje občana (citoyen) za vysoko politickú bytosť práve preto, že sa pozdvihuje nad individuálne záujmy jednotlivcov – mešťanov (bourgeois). V prípade dnešného politického lídra tieto dve roviny paradoxne splývajú: vládca už neašpiruje na dôstojnosť spájajúcu sa so zastávaným úradom, ktorý má slúžiť všetkým. Slúži sebe, pričom predstiera, že to tak všetci robia. Takže od bežných ľudí nie je až tak odlišný. Vzorom takéhoto nehanebného správania, uprednostňujúceho vlastné záujmy, je bývalý taliansky politik Silvio Berlusconi. Ako píše Žižek: „*Berlusconiho nevkusná vulgárnosť je samozrejme stávkou na to, že sa s ním ľudia budú identifikovať ako s prototypom či stelesnením mýtického obrazu priemerného Taliana; Som jeden z vás, som tak trochu skorumpovaný, mám problémy so zákonom a hádam sa s manželkou, pretože sa mi páčia iné ženy... Dokonca i jeho pompézna štylizácia do politika aristokrata, Il Cavaliere, pripomína skôr burleskne gýčovitú predstavu malého človeka o veľkosti. A predsa by nás zdanie, že máme pred sebou „len obyčajného človeka, akým je každý z nás“, nemalo zmiašť: za maskou klauna sa skrýva impozantný mocenský aparát, ktorý pracuje s neúprosnou efektivitou.*“⁷

Od tejto obscénnej sebaaprezentácie nezastavili Berlusconiho ani zverejnené

6 ŽIŽEK, Slavoj: *The Fragile Absolute. Or Why is the Christian Legacy Worth Fighting For?* London – New York: Verso, 2008, 22-3.

7 ŽIŽEK, Slavoj: *Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška. Aneb proč musela utopie liberalismu zemřít dvakrát.* Praha: Rybka Publishers, 2011, s. 68.

sexuálne škandály filmového producenta Harveyho Weinsteina. Tie totiž podnietili omnoho viac žien podeliť sa so svojimi neprijemnými skúsenosťami sexuálneho nátlaku od vplyvných mužov vo svojej krajine. Ako hovorí profesorka histórie Anna Foaová píšuca pre vatikánske noviny *L' Osservatore Romano*, Taliansko „*je krajina, kde porušovanie pravidiel prináša hlasy... a Berlusconi to spravil v oblasti, ktorú majú ľudia najradšej - v sexuálnej sfére.*“ Iní komentátori takisto potvrdzujú, že v talianskej politike škandály pomáhajú, pretože voliči veria, že niet, čo skrývať.

Predobrazom tohto typu politika, na ktorého nemali výčitky veľký vplyv, bol americký prezident Ronald Reagan, ktorý dostal prezývku teflónový prezident. Rozličná kritika, obvinenia a škandály na ňom totiž nezanechali stopu a neznamenali dlhodobý pokles popularity. A to napriek tomu, že zosekal štátne príspevky pre sociálne slabších študentov, znížil podporu pre rodiny invalidov, dovolil ilegálnu činnosť v afére Irán-Contra, kedy sa z peňazí za predaja zbraní Iránu, považovanému za teroristickú krajinu, financovali povstalci v Nikaraguy, ktorí páchali zverstvú, zapalovali nemocnice, školy atď. Avšak, aj neskôrší prezident Demokratickej strany, Bill Clinton, napriek afére s Monikou Lewinskou, opustil úrad bez straty popularity. Žižek týchto politikov označuje prívlastkom post-oidipálni: Zákon pri nich totiž stráca svoju účinnosť, subjekty necítia pocit viny, sociálnej zodpovednosti, ktorú by mali ako verejne činní predstavitelia pocíťovať, ba ani nutnosť nápravy svojich skutkov. Zdá sa, akoby sa ich sociálne záväzky vôbec netýkali.

Finančná demokracia

Ako sa z demokracie stal populizmus? V bežnej reči sa význam slova demokracia zvykne odvodzovať od jej protikladu – totality, formy vládnutia, z ktorej sú vylúčené opozičné strany a kde je verejný a súkromný život pod značnou kontrolou. Na základe takto explicitne definovaného alebo implicitne tušeného významu slova demokracia je zrejmé, že každý jednotlivec uprednostní demokraciu pred totalitou (a to, či už ide o teóriu alebo o prax). Na základe tejto jednoduchej operácie (radšej pluralitu názorov ako jednotu) sa voľba jednoznačného víťaza (demokracie) pre nás nevedome stáva vynútenou voľbou, riešením rovnice s jediným správnym výsledkom. Pri obavách o to, čo by sa mohlo stať, kedy sme prišli o „*slobodu a demokraciu*“ či „*ľudské práva*“ v súboji s veľkými hrozbami totalitarizmu, terorizmu, alebo extrémizmu, celkom

opomíname, v akej neslobode sa pri tejto voľbe nachádzame a akých slobôd sme sa pri ich obrane už vzdali. Ako píše Gilbert Keith Chesterton vo svojej Ortodoxii: „*Naučte... [otroka] robiť si starosti o to, či chce byť slobodný, a nikdy sa neoslobodí.*”⁸

Ako píše Žižek v knihe *Mor fantázií*, problémom demokracie je to, že „*samotná plasticnosť obsahu, ktorý označuje (boj o to, čo demokracia „v skutočnosti znamená“)* sa spolieha na *fixnosť prázdneho signifikantu „demokracia“.*”⁹ Prázdny obsah slova je totiž napĺňaný partikulárnymi významami, ktoré usmerňujú to, na čo sa má zameriavať. V neoliberálnom kapitalizme, kde trh plní dominantnú úlohu v spravovaní spoločnosti a preto sa mu nekladú žiadne prekážky v ekonomickej, politickej, ani sociálnej rovine, sa demokracia stala komplicom nadvlády financií a politiky škrtov – šetrenia v sociálnej oblasti a znižovania vládnych výdajov. Z politiky ostala len post-politika, teda vylúčenie akejkoľvek možnosti politizovať jednotlivé témy a robiť ich predmet všeobecného záujmu. Demokratická politika, ako možnosť ľudí zasahovať do vecí verejných, bola vylúčená z verejného diskurzu a verejného diania. Stal sa z nej strašiak, obava a prekážka, ktorej sa treba striasť, aby veci plynuli hladko a ekonomike (voľného trhu) sa viac darilo. Od politiky sme odrádzaní, aby sa veci nekomplikovali, nevyhrocovali, nedávali do konfliktu. Je tak popretá samotná podstata politiky, teda možnosť dávať určité partikulárno do pozície univerzálne. Deje sa tak vtedy, ak určitá nepravosť, udalosť alebo téma presiahne svoj vlastný rozmer a začne konfrontovať systém ako taký. Podľa Žižeka je účelom post-politiky predísť takémuto presahu, resp. zabrániť, aby sa určité partikulárne požiadavky univerzalizovali (zovšeobecnil). Je tu preto neustála snaha zredukovať požiadavky (alebo sťažnosti) jednotlivcej skupiny ľudí iba na ich jednotlivý rozmer.¹⁰ Vezmime si problém zníženia sociálnych dávok, ktorý bol prezentovaný ako problem „istej“, rozumej rómskej a „nepriateľskej“ menšiny.

Politizovaná demokracia, ktorá ašpirovala na univerzálne vyjadrenie požiadaviek partikulárnej skupiny ľudí, zomrela v Európe tam, kde sa zrodila – v Grécku. Stalo sa tak pod ťarchou nadnárodných finančných inštitúcií, ktoré zlomili väz ľudovému hlasovaniu proti politike znižovania životných štandardov

8 CHESTERTON, Gilbert Keith: *Ortodoxia. Osobná filozofia*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2010, s. 123.

9 ŽIŽEK, Slavoj: *The Plague of Fantasies*. London – New York: Verso, 2008, s. 120.

10 ŽIŽEK, Slavoj: *Nepolapiteľný subjekt. Chybějící střed politické ontologie*. Chomutov: Nakladatelství L. Marek, 2007, s. 215.

a priškrcovania ekonomiky. Na toto prepojenie demokracie s inštitúciami finančného kapitalizmu upozorňuje aj maďarský filozof Gáspár Miklós Tamás. Ak majú bežní ľudia pocit, že západným mocnostiam viac ako na sociálnej situácii záleží na finančnej stabilite, tak budú vnímať demokraciu ako dekoračný náter na drsnej politike škrtov a uskomňovania sa. Finančné inštitúcie od nich totiž nedostali mandát na zmenu politiky ich krajiny. „*Ak ide ochrana demokratických inštitúcií nutne ruka v ruke s neustálym ochudobňovaním maďarského ľudu, nemali by sme sa čudovať, že maďarskí občania prejavujú tak málo entuziazmu za obnovenie liberálnej demokracie, ak to znamená ich vlastné zbadačenie.*”¹¹

Bez emócií

Ak sa demokracia mení na technokraciu, na správu spoločnosti, do ktorej ľud nemôže a nemá zasahovať, demokratický univerzalizmus stráca emocionálny náboj pre voliča. Nedostatky anemickej demokracie, politického systému, v ktorom volič nerozhoduje o dôležitých veciach a necíti k nemu žiadnu emocionálnu náklonnosť, pranieroval I komik Sascha Baron Cohen. V role Borata Sagdijeva, televízneho redaktora fiktívneho „slávneho kazašského národa”, nastavoval zrkadlo politicky korektnej Amerike. V humornej scéne o voľbách sa vydáva do ulíc amerického mesta, aby pomohol spropagovať kandidáta Republikánskej strany do Kongresu. Robí to však svojsky. Potenciálnej voličke, ktorá mu nechce „odprisahať na oči svojho dieťaťa”, že bude voliť jeho kandidáta, sa so silným úsmevom na tvári vyhráza, že ak tak neurobí, bude ju to mrzieť (a zlomením ceruzky naznačí problémy, ktoré budú nasledovať). Pri dverách iného voliča zas vulgárnym gestom naznačí, že v jeho krajine musí mať politický kandidát veľké semenníky.

Indiferentnosť voličov voči takejto bezpohlavnej demokracii sa prejavila už v roku 2005 pri Zmluve o Ústave Európy. V zlyhanom referende o euroústave vyslali voliči jasný signál, že ju vnímajú ako technokratickú, ekonomickú úniu. Teda nie ako inštitút, ktorý by mohol ochrániť ich práva v neistom svete ovládanom neprehľadnými finančnými tokmi globálneho kapitálu. Ako si všíma Žižek v knihe *Rok nebezpečného snívania*, „*jediná ideológia schopná vyburcovať ľudí k zapojeniu sa do politického diania bola založená na potrebe „chrániť Európu*”

¹¹ TAMÁS, G. M.: *Let us deal with Orbán*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://voxeurop.eu/en/content/article/1351841-let-us-deal-orban>>

voči imigrácii.¹² Z pridržania sa svojej etnickej identity sa stal obranný štít voči traume zbesilých abstraktných finančných machinácií. Abstraktné presuny kapitálu, pohyby na akciových trhoch totiž predstavujú niečo, čo subjekty nie sú schopné zmysluplne integrovať do svojho myšlienkového sveta, ani niečo, čo by dokázali ovplyvniť.

Špecifikom špekulatívneho tanca kapitálu je jeho absolútna lahostajnosť voči dopadom, ktoré má na spoločenskú realitu. Kým predkapitalistické násilie vykonávané v mene nejakej ideológie bolo možné pripísať konkrétnemu jednotlivcovi a jeho podlým zámerom, systémové násilie kapitalizmu je svojou objektívnosťou a anonymitou omnoho zlovestnejšie. Deje sa akoby samé od seba, pod železným zákonom zisku, ktorému nemožno pripísať subjektívny úmysel. Abstraktné vzorce sa stali reálnymi tým, že stanovujú štruktúru samotných výrobných procesov. Aj z toho dôvodu odkazoval Marx v Kapitáli tak často na Hegela. Podobne ako duch u Hegela, sa kapitál oddeľuje sám od seba, vytvára svoj opak, aby následne tento rozdiel prekonal. Respektíve, kapitál nadobúda podobu peňazí, ktoré ako univerzálny ekvivalent výmeny dávajú dokopy rozličné tovary a stávajú sa aktívnym činiteľom ich sprostredkovania. Celý pohyb výmeny tovarov sa stáva samopohybom kapitálu, ktorý rozširuje svoje materiálne podmienky a robí z nich podriadené momenty svojho vlastného rozširovania sa. Základy, na ktorých stavia, mení na svoju vlastnú súčasť.¹³

V takýchto turbuletných a neprehľadných časoch vstupuje do hry pravicový populizmus. Jeho predstavitelia, ako napr. Donald Trump, ponúkajú svojim sympatizantom ochranu proti ohrozeniam, ktoré na nich číhajú (imigrantom, Číňanom, moslimom...). Čerpá silu z ľudovej nespokojnosti vykorisťovaných a prezentuje sa ako jeden z nich. Síce nepatrí medzi pracujúcu chudobu – nemá na krku hypotéku, ani sa nebojí o to, či bude mať na zaplatenie účtov, no vystupuje tak, akoby bol jeden z nich. Je priamy a prostoreký – nerobí okolky a hovorí to, čo majú bežní ľudia na jazyku. Ich identifikácia s ním je teda viac imaginárna ako symbolická. Napriek tomu, že nepochádza z rovnakého sociálneho prostredia a nedokáže sa stotožniť so situáciou pracujúcich, apeluje na správanie, ktorým sa prejavujú navonok. (Z nášho prostredia si vezmeme napríklad miliónára Igora Matoviča, ktorý nazval svoju stranu Obyčajní ľudia, alebo miliónára Borisa Kollára, ktorý si založil stranu, o pár mesiacov sa s ňou dostal do parlamentu, no

12 ŽIŽEK, Slavoj: *The Year of Dreaming Dangerously*. London – New York: Verso 2012, s. 38.

13 ŽIŽEK, Slavoj: *Absolute Recoil. Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*. London – New York: Verso 2014, s. 30-1.

povedal o sebe, že nie je politik.)

Rozpad sociálnej normy

Časy, keď bolo spoločensky neprípustné a nevhodné hovoriť súkromné veci verejne, sú preč. Brazílsky prezident Jair Bolsonaro sa vyjadruje hrozivo škaredo a problematicky o černochoch, gayoch, Indiánoch a ďalších iných skupinách. Normálne by sa hovorenie takýchto vecí považovalo za hanbu, za neschopnosť zaradiť sa medzi kultivovanú väčšinu a dotýčný by za to musel zaplatiť tak, že by z nej bol (minimálne dočasne) vylúčený. V atmosfére všeobecnej vylúčenosti, kedy sa občania cítia byť vylúčení z rozhodovania o veciach verejných, to neplatí. V situácii hlbokej nedôvery voči systému si ľudia volia niekoho zvonku, kto k systému nepatrí. To, s čím sa následne identifikujú, už nie je sociálna norma stanovujúca pravidlá správania sa v spoločnosti, ale hanebné správanie sa jedinca bez spôsobov. (Bolsonarovi voliči na námietky reagujú slovami: „*Viète, všetci Brazílčania sú takíto, on je len úprimný.*“)¹⁴

Ako rozlišuje Renata Saleclová, zatiaľ čo pri vine jestvuje určitý sociálny záväzok, pri porušení, ktorého je možná náprava, sa hanba týka dištancie od skupiny, pri ktorom k náprave nedochádza alebo nie je potrebná. Pri hanbe nemáme voči komu cítiť pocit viny. Naopak, uvedomujeme si, že sa veľký Druhý nepozereá a nemá nás, za čo pokarhať.¹⁵ Necítíme sa byť voči nemu zaviazaní, pretože vidíme nedostatky v jeho fungovaní a tak nám nemá, čo vyčítať. Ako píše o Bolsonarovi brazílska sociologička Esther Solanová, ide o fenomén konzervatívnej vzbury, ktorý hovorí „*kašľať na všetkých, nikto ma nereprezentuje!*“. Na druhej strane požaduje návrat k poriadku, k starým zvykom, organizovanejšej spoločnosti s definovanými hierarchiami, disciplínou, autoritou. Je to túžba vrátiť sa späť do minulosti. Bolsonarovi voliči nemajú kognitívnu, kultúrnu a emocionálnu schopnosť prispôbiť sa dnešnému svetu, ktorý je komplexný, zrýchlený, dynamický a rôznorodý. Sú to ľudia, ktorí vnímajú tieto zmeny ako hrozby.¹⁶

Podobne sa vo svojej kampani prejavil Trump, keď vyzval na „*úplný a absolútny*

14 KIRBY, J.: *Corruption, fake news, and WhatsApp: how Bolsonaro won Brazil*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.vox.com/world/2018/10/29/18025066/bolsonaro-brazil-elections-voters-q-a>>

15 SALECL, Renata: *The Tyranny of Choice*. London: Profile Books, 2011, s. 138-9.

16 RODRIGUEZ, D.: *Why people vote for Jair Bolsonaro*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://brazilian.report/power/2018/08/28/esther-solano-jair-bolsonaro/>>

*zákaz vstupu moslimov do Spojených štátov dovtedy, kým naši predstavitelia nezistia, čo do pekla sa to deje.*¹⁷ Jeho prejav nemá len ochranársky apel, ale naznačuje snahu vytvoriť pravidlá v neistom svete, hoci za cenu rasistického zovšeobecňovania a uplatňovania princípu kolektívnej viny voči ľuďom, ktorí s danými problémami nemajú nič spoločné.

Nedotknuteľný objekt ideológie

Napriek tomu, že si uvedomujeme nekompetentnosť, výlučne sebecké záujmy a aroganciu vládcu, nedokážeme sa zbaviť jeho vplyvu na nás. Síce sa nám podarilo rozpliesť symbolickú identifikáciu, no imaginárna identifikácia pôsobí na nevedomej rovine ďalej. Sme oboznámení s hrozbou totalitarizmu, krátkozrakosťou populizmu a obmedzeným prístupom každej partikulárnej identity, no akosi si nemôžeme pomôcť a uchylujeme sa k symptómu – sintómu – zvyšku slasti, ktorý nás k vládcovi viaže. Je niečím s čím sa identifikujeme ešte aj potom, ako sme prešli očistným procesom interpretácie, pochopením fungovania mocenských vzťahov v spoločnosti.

Ako upozorňuje Žižek vo Vznešenom objekte ideológie, *„symptom chápaný ako sintóm, je doslovne našou jedinou podstatou... je spôsobom, akým sa my – subjekty, „bránime voči šialenstvu“, akým si „vyberáme niečo (formáciu symptómu) namiesto ničoho (radikálny psychotický autizmus, deštrukciu nášho symbolického univerza)“ prostredníctvom uchytenia našej slasti k určitej signifikujúcej, symbolickej formácii, ktorá zabezpečuje minimum konzistentnosti nášho bytia vo svete.*¹⁸ To, čo nás viaže k vládcovi, je to, že sa javí byť „takým ako my“, že nám pripomína nás samotných na vnútornej, osobnej rovine. Zrači sa v ňom tá najvlastnejšia časť našej identity, niečo, čo považujeme za našu bytostnú súčasť, a preto sa jej nedokážeme vzdať.

Čím väčší chýbajú etické východiská, o to dôležitejšie by malo byť trvanie na princípoch (hoci umelej) zdvorilosti. Zbraňou fašistov sa stal boj proti úpadku morálky, ktorá symbolizuje neprehľadné procesy kapitalistickej globalizácie. Ich metódou je označiť všetkých politických aktérov za rovnakých, resp. rovnako skorumpovaných a skazených. Takýto postoj sa však zakladá na výnimke – úprimnej politike, ktorej chcú byť pravicoví populistí nositeľom. Výnimka

17 LIND, D.: *Donald Trump proposes “total and complete shutdown of Muslims entering the United States”*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.vox.com/2015/12/7/9867900/donald-trump-muslims>>

18 ŽIŽEK, Slavoj: *The Sublime Object of Ideology*. London – New York: Verso, 2008, s. 81.

ale potvrdzuje pravidlo a zanecháva konšteláciu moci rovnakú, s obrovskými rozdielmi a nerovným prístupom k uplatňovaniu svojich práv, ba môže ich dokonca prehlbovať. Mali by sme preto rozlišovať medzi skutočne kritickou teóriou a radikálnou politikou a jej napodobovaním (v Žižekovej lacanovskej terminológii medzi predvádzaním sa (acting out) a prechodom k činu (passage à l'acte).¹⁹ Predvádzanie sa, sa vždy určitým spôsobom vzťahuje k veľkému Druhému, teda voči tomu, čo je spoločensky dovolené, zatiaľ čo čin vyraduje jeho symbolickú funkčnosť. Skutočný čin neberie do úvahy ani ohľad na to, čo sa smie a čo nesmie robiť.

Skutočná opozícia voči systému v zmysle „všetci sú rovnakí“, teda nemá byť iba opozíciou voči etablovanej moci, ale skôr pozíciou ani-ani, ktorá stojí proti pravidlu, ako aj jeho výnimke.²⁰ Znamená presunúť sa od vnútornej negácie, ktorá by zachovávala boj na rovnakej rovine, k odmietnutiu oboch možností v dvojitej negácii. Povedané politickými pojmami: nielen odmietnuť etablovanú lavicu, ktorá sa udržiava ako zábrana voči kapitalistickej pravici, ale hľadať inú lavicu, ktorá stojí voči nim obom. Iba to možno nazvať prechodom k činu a narušením ideológie, ktorá udržiava dojem nedotknuteľnosti a nemennosti systému.

Literatúra:

CHESTERTON, Gilbert Keith: *Ortodoxia. Osobná filozofia*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2010.

JAMESON, Fredric: *Postmodernismus neboli kulturní logika pozdního kapitalismu*. Praha: Rybka Publishers, 2016.

KIRBY, Jen.: *Corruption, fake news, and WhatsApp: how Bolsonaro won Brazil*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.vox.com/world/2018/10/29/18025066/bolsonaro-brazil-elections-voters-q-a>>

LA BOÉTIE, Étienne de.: *Rozprava o dobrovolném otroctví*. Praha: Rybka Publishers, 2011.

LIND, D.: *Donald Trump proposes "total and complete shutdown of Muslims entering the United States"*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.vox.com/2015/12/7/9867900/donald-trump>>

¹⁹ ŽIŽEK, Slavoj: *Looking Awry. An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture*. Cambridge – London: The MIT Press 1991, s. 139.

²⁰ ŽIŽEK, Slavoj: *Trouble in Paradise. From the End of History to the End of Capitalism*. London: Allen Lane, 2014, II.

muslims>

RODRIGUEZ, D.: *Why people vote for Jair Bolsonaro*. [online]. [cit. 13/10/2019].

Dostupné na internete: <<https://brazilian.report/power/2018/08/28/esther-solano-jair-bolsonaro/>>

SALECL, Renata: *The Tyranny of Choice*. London: Profile Books, 2011.

TAMÁS, G. M.: *Let us deal with Orbán*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na

internetu: <<https://voxeurop.eu/en/content/article/1351841-let-us-deal-orban>>

ŽIŽEK, Slavoj: *Absolute Recoil. Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*. London – New York: Verso, 2014.

ŽIŽEK, Slavoj: *Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška. Aneb proč musela utopie liberalismu zemřít dvakrát*. Praha: Rybka Publishers, 2011.

ŽIŽEK, Slavoj: *Living in the End Times*. London – New York: Verso, 2010.

ŽIŽEK, Slavoj: *Looking Awry. An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture*. Cambridge – London: The MIT Press, 1991.

ŽIŽEK, Slavoj: *Nepolapitelný subjekt. Chybějící střed politické ontologie*. Chomutov: Nakladatelství L. Marek, 2007.

ŽIŽEK, Slavoj: *The Fragile Absolute. Or Why is the Christian Legacy Worth Fighting For?* London – New York: Verso, 2008.

ŽIŽEK, Slavoj: *The Plague of Fantasies*. London – New York: Verso, 2008.

ŽIŽEK, Slavoj: *The Sublime Object of Ideology*. London – New York: Verso, 2008.

ŽIŽEK, Slavoj: *The Year of Dreaming Dangerously*. London – New York: Verso, 2012.

ŽIŽEK, Slavoj: *Trouble in Paradise. From the End of History to the End of Capitalism*. London: Allen Lane, 2014.

Pravicový populizmus – obscénny doplnok politickej korektnosti

Peter Takáč

The proponents of political correctness are trying to soften the language on the minorities. By trying to meet the demands of the others we actually stop them from entering the discussion and from allowing them to participate politically on the whole social framework. Far-right is earning political points by not accepting the rules of PC and is even using irony for its political advantage. The more politically correct language becomes the more resistance we get from the majority which sees that the social issues are still being generated. According to Žižek political correctness is keeping us from addressing the real social issues of the minorities by distracting politics to the way we speak about them so that their situation stays the same.

Irónia

Za svoju kritiku politickej korektnosti (PK) bol Slavoj Žižek atakovaný a dokonca vylúčený z niektorých väčších médií, v ktorých dovtedy publikoval.¹ Tento príklad svedčí o tom, aký význam sa dnes PK, a nutnosti vyjadrovať sa na verejnosti ohľaduplne voči menšinám, prikladá. V našom texte sa pozrieme na Žižekove dôvody odmietania PK, ako aj to, akú ideologickú funkciu PK plní.

Zámernom vytvárania inkluzívneho jazyka, s ktorým PK prichádza, je predísť znevýhodňovaniu alebo útokom na konkrétne skupiny v spoločnosti. Slová, ktoré bežne používame v komunikácii, si so sebou nesú konotácie vytvárajúce negatívny dojem o ich nositeľoch. Vezmime si napríklad slovo černocho, používané na označenie ľudí s čiernou pokožkou afrického pôvodu. Samotný základ tohto slova – čierny – je v našom jazyku spájaný s negatívnymi významami. Nepozastavujeme sa však nad tým, pretože sme zvyknutí na jeho každodenné používanie. Svoje skúsenosti z toho, aké je to vyrastať v kultúre naladenej proti černochoch patrične opísal Muhammad Ali, trojnásobný majster sveta v boxe.

¹ ŽIŽEK, Slavoj: *A reply to my critics concerning an engagement with Jordan Peterson*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<http://thephilosophicalsalon.com/a-reply-to-my-critics-concerning-an-engagement-with-jordan-peterson/>>

V legendárnom rozhovore z roku 1971 si zaspomínal na to, ako svojej matke kládol na pohľad detsky naivné otázky, súvisiace so zobrazovaním černochovo v USA. Pýtal sa napríklad: „Prečo je Ježiš biely s blond vlasmi a modrými očami? Prečo sú na poslednej večeri samí bieli muži? Anjeli sú bieli, pápež, Mária... Čo sa stalo so všetkými čiernymi anjelmí? ... Tarzan bol kráľom džungle v Afrike, a bol biely... Santa Claus bol biely a všetko zlé bolo čierne. Malé škaredé káčatko bola čierna kačka a čierna mačka nosila nešťastie. A ak vás niekto ohovára, povie sa, že vás očierňuje... prečo sa to nenazýva „obieluje“? Veď taktiež ohovárajú.“² Spomenuté slová si v našej kultúre zachovali rovnaké významy a naďalej v nás nevedome vyvolávajú negatívne súvislosti. Aby sa tomu predišlo, snaží sa inkluzívny jazyk vyhnúť vytváraniu predsudkov vyplývajúcich z pomenovávania sociálnych menšín.

Ťažko však povedať, či boj za verbálnu citlivosť, ktorý sa odohral za posledné roky, priniesol želaný úspech a väčšiu ohľaduplnosť voči tým, ktorých mal chrániť. Britská, krajne pravicová strana BNP (Britská národná strana) zostavila na základe tejto iniciatívy rebríček zvláštne pôsobiacich politicky korektných výrazov, ktoré vníma ako snahu vládu kontrolovať, čo si majú občania myslieť.³ Zamieňanie slov v médiách za voči menšinám citlivejšie výrazy považuje za pokus manipulovať s čitateľovou mienkou. Podľa ich názoru by za utláčaného nemal byť označovaný človek, ktorý je sociálne znevýhodnený na základe svojho etnického pôvodu, sexuálnej orientácie alebo sociálnej situácie, v ktorej sa ocitol, ale ten, kto poukazuje na vymykanie sa tohto jednotlivca od stanovenej normy. Diskriminácia sa tým pádom netýka stavu nejakého jednotlivca, ale toho, komu nie je dovolené vyjadriť tento stav druhého slovné.

Uvádzaním bežne používaných slov vedľa politicky prijateľnejších výrazov robí BNP a ďalší kritici PK z celej snahy o kultiváciu jazyka grotesknú frašku. Nahrádzanie slov inými považuje za zámerné a škodlivé prekrúcanie reality. Sugeruje tak dojem, že napríklad nahradenie označenia muž a žena v úradných dokumentoch slovom partner, je čosi podobné ako nazvať klamára „osobou šetriacou s pravdou“, krádež „nezvyklým nákupom“ či úplatky „bonusom

2 GRIMSHAW, Vicki: *Watch - and read the full transcript - of Muhammad Ali's legendary interview with Michael Parkinson*. [online]. [cit. 13/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.mirror.co.uk/sport/boxing/watch-read-full-transcript-muhammad-8120706>>

3 FURNESS, David: *Discover 100 politically correct words and phrases*. [online]. [cit. 12/8/2017]. Dostupné na internete: <<https://bnp.org.uk/politically-correct-words/>>

za verejné služby“.⁴ Práve takýmito deformáciami významov sa zaoberal Sigmund Freud pri svojej analýze vtipu, ktorý je podľa neho postavený na princípe „odstránenia zábran a slasti z úľavy“.⁵ Ak nám zákon prikáže pomenúvať veci inak, ako sme zvyknutí, vždy budeme pociťovať slasť z toho, keď tento príkaz prekročíme. To znamená, že čím viac bude politická korektnosť trvať na pravidlách ohladupľnejšieho vyjadrovania sa voči rôznym menšinám, tým viac bude voči nim narastať iracionálna sila odporu voči nim. Bude vzrastať túžba po prekročení zákona, hľadajúca stratenú slasť, o ktorú mala byť pripravená kvôli jeho nariadeniu. Krajná pravica nielenže nerešpektuje nové pravidlá PK, ale začala dokonca využívať iróniu na jej podkopávanie, aby z nej získala politický prospech. Z tohto pohľadu možno za jej úspech považovať politického komentátora Mila Yiannopoulosa. Yiannopoulos využíval sarkazmus na vysmievanie sa z korektného vyjadrovania sa voči menšinám napriek tomu, že sa otvorene hlási k svojej homosexualite, má židovských predkov a černošského priateľa. Podľa vlastných slov týmto spôsobom reagoval na „*prehnanú ochranu a kontrolu jazyka a autoritárstva progresívnej ľavice – a smrtiaci stisk, ktorým pôsobí na kultúru*“.⁶ Viac ako na tom, ako sa o menšinách rozpráva, mu záleží na možnosti slobodne sa vyjadriť a spraviť si žarty z hocikoho. Týmto spôsobom síce mnohých ľudí pobúrili, no podarilo sa mu tiež získať obrovskú popularitu na internete.

Návraty potlačeného

Kultivácia jazyka prináša určité výsledky pri kultivácii iracionálnej stránky ľudskej psychiky. Ak, napríklad, na ulici stretneme niekoho, koho nemáme celkom radi, zo slušnosti ho pozdravíme a opýtame sa ho, ako sa má. Ako poznamenáva Žižek, aj keď to v skutočnosti nemusíme myslieť vážne, nepôjde len o pokrytectvo. Pozdrav, ktorý od nás vyžaduje sociálna norma, pozdvihuje náš zámer na kultivovanejšiu úroveň.⁷ Sami si spätne uvedomujeme, že sme druhej osobe vzdali určitý rešpekt a tá nám ho musí oplatiť, čím sa naša ďalšia

4 Tamže.

5 FREUD, Sigmund: *Totem a tabu. Vtip a jeho vzťah k nevedomí*. Praha: Práh, 1991, s. 128.

6 GUTTENPLAN, D. D.: *An Interview With the Most Hated Man on the Internet*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.thenation.com/article/an-interview-with-the-most-hated-man-on-the-internet/>>

7 ŽIŽEK, Slavoj: *The Parallax View*. Cambridge – London: The MIT Press, 2009, s. 117.

interakcia posúva do vyššej, symbolickej roviny. Na druhej strane, to, čo je z vedomia v tej chvíli vytesnené, sa podľa Freuda celkom nestráca. „*To, čo je zabudnuté, nezaniklo, ale je „potlačené“, jeho mnémické stopy existujú v plnej sviežosti, ale sú izolované „protiobsadeniami“ (antikatózami). ... Potlačené si zachováva snahu preniknúť do vedomia.*“⁸ Prečo sa to, čo bolo vytesnené (potlačené) pomstí tak, že sa vracia? Problém spočíva v pomenúvaní všeobecne. Ak aj veci označíme inak – novými signifikantmi, vždy tu bude niečo, čo sme nevyjadrili (ale chceli vyjadriť) a zároveň čosi, čo sme povedať už nechceli. Ako píše Žižek v knihe *Pretože nevedia, čo činia*: „*Pre subjekt nejestvuje žiaden správny signifikant, každý signifikant môže slúžiť len ako vlastná metafora; v ňom je subjekt vždy nesprávne reprezentovaný, zároveň odkrytý aj zahalený, predložený a stiahnutý, naznačený medzi riadkami...*“⁹ Ak nazveme cudzincov imigrantmi, alebo hoci pomocnou pracovnou silou, zamlčaný význam, že môže ísť aj o skupinu, ktorá nás nejakým spôsobom ohrozuje, celkom nezmizne. Význam toho „MY“, ku ktorému sa hlásime svojou symbolickou identitou, je vždy určovaný nejakým „ONI“, ktorí sa od nami zadefinovanej identity odlišujú. Môžu to byť ne-Slováci, ne-Európania alebo cudzinci všeobecne. K tomu, čo to znamená byť „MY“, sa nikdy nič nedozvieme, ak ho nepostavíme do protikladu k „ONI“. Tento významový zvyšok, resp. nezamýšľaný prebytok významov, na ktorom fungujú aj vtipy, nám bráni nájsť neutrálny, takpovediac nezávadný spôsob vyjadrovania sa, ktorým by nikoho verbálne neurážal alebo neponižoval. Pritom nie je až tak podstatné, či sa iný význam objaví mimovoľne alebo zámerne. Ak nazveme Indiánov politicky korektné „pôvodnými Američanmi“, môžu to niektorí z nich brať ako urážku v zmysle spájania s prírodou, zaostalosťou a nekultúrnosťou. Prípadne, ak budeme chcieť niekoho pokarhať pre nerozvážnosť a namiesto nadávky „somár“ ho nazveme kreténom alebo imbecilom, dostane náš zámer ešte horší význam, a to označenie trvalej duševnej zaostalosti.

Politicky korektný rasizmus

Pravicový populizmus a politická korektnosť však môžu fungovať aj v symbióze aj bez toho, aby sa zmiernil dopad agresivity, ktorú má PK znižovať. Anders Breivik zavraždil v roku 2011 v Nórsku viac ako 70 ľudí. Forma krajne

8 FREUD, Sigmund: *Mojžiš a monoteizmus*. Bratislava: Danubiapress, 1995, s. 114.

9 ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do. Enjoyment as a Political Factor*. London: Verso, 2008, s. 49.

pravicovej ideológii, ktorá ho k vražednému činu viedla, pozostávala zo zvláštneho mixu. Ako písal vo svojom manifeste, na jednej strane podporuje liberálne témy sekulárnej spoločnosti, interrupcie a gayov, na druhej obhajuje kresťanstvo (hoci iba ako kultúrny konštrukt, ktorý má slúžiť na boj s islamom), je proti feminizmu a vzdelávaniu žien. Breivik je taktiež antisemitom, avšak je za štát Izrael. Predchodcom takejto nezvyčajnej integrácie PK do pravícoveho populizmu bol holandský politik Pim Fortuyn. Fortuyn bol gay, mal dobré vzťahy s imigrantmi, prejavoval iróniu, no bol proti moslimským imigrantom. Breivik a Fortuyn demonštrujú skutočnosť, že rozpor medzi pravícovým populizmom a liberálnou toleranciou je falošný. Podľa Žižeka tu máme dočinenia s dvoma stranami tej istej mince, t. j., že môžeme mať rasizmus odmietajúci druhého preto, že je rasistom.¹⁰ Ak z rasizmu obviníme celú skupinu, môžeme to použiť ako rafinovanejšiu formu pre jej vylúčenie zo spoločnosti (teda ďalší rasizmus).

Ako vidíme, pravícoví populisti sa dožadujú práva na slobodu slova, v uplatňovaní ktorého im má brániť politická korektnosť. Nielenže sa podľa nich stáva prostriedkom kontroly jazyka, ale zároveň im nedovoľuje poukázať na problémy, s ktorými sa spoločnosť potýka. Terčom ich kritiky sa stávajú predovšetkým európski moslimovia kvôli ich údajnej neschopnosti rešpektovať slobodu tlače a vyjadrovania. Ich netolerancia sa mala prejaviť násilnými vzplanutiami na jeseň roku 2005, po uverejnení karikatúr proroka Mohameda v dánskej tlači. V knihe *Násilie* Žizek poukazuje na odlišné hodnotové prístupy stojace v ceste vzájomnej tolerancii. Je potrebné vziať do úvahy, že postoj moslimov k písmu je totiž postavený na viere v jeho posvätný charakter. V islame taktiež nejestvuje tradícia zosmiešňovania Bohov prítomná v európskej tradícii. Nejestvuje tu niečo ako rituálne vysmievanie sa Bohom, ktoré bolo prítomné u Grékov, či zobrazovanie Ježiša ako kráľa s trňovou korunou, ktorý do mesta neprichádza na koni, ale na oslovi, aký máme v kresťanstve. Zabúda sa tiež na to, že Západ má iné fakty, ktoré považuje za nedotknuteľné, ako je holokaust. Ako dôkaz môže slúžiť skutočnosť, že v čase, keď moslimovia protestovali proti ponižovaniu Mohameda, si britský historik David Irving odpykával trest za článok, v ktorom vyjadroval pochybnosti o holokauste (čo ho, samozrejme, nijako neospravedlňuje).¹¹ Odlišný je takisto postoj k postaveniu

10 ŽIŽEK, Slavoj: *A vile logic to Anders Breivik's choice of target*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/aug/08/anders-behring-breivik-pim-fortuyn>>

11 ŽIŽEK, Slavoj: *Violence*. London: Profile Books, 2009, s. 90-92.

žien v spoločnosti, za ktorý býva kritizovaný predovšetkým moslimský svet. Západný liberalizmus je tiež veľmi citlivý na slobodu jednotlivca a pokiaľ nie je zabezpečená sloboda výberu, reaguje výhradne netolerantne. Je to evidentné pri témach kliterodektómie, detských neviest, polygamie, incestu, pre ktoré nemá žiadneho pochopenia, napriek tomu, že sú tieto praktiky integrálnou súčasťou niektorých kultúr. Vôbec však neberie do úvahy tlak, ktorý kladie západná spoločnosť na ženy, aby boli vždy sexuálne kompetitívne.¹² Pod imperatívom krásy sú nútené podstupovať plastickú chirurgiu, prijímať silikónové implantáty či botoxové injekcie. Vybojovali si tak pozornosť na základe vonkajšieho vzhľadu, čím nechtiac potvrdzujú podriadenú pozíciu voči mužom. Vzájomná tolerancia týchto dvoch prístupov sa stáva obtiažnou, ak oba vychádzajú z odlišných hodnotných východísk. Kým k hanobeniu niečoho posvätného môže dochádzať len v náboženskom priestore, pošliapavanie práv (slobody) jednotlivca sa bude odsudzovať v tom liberálnom. Tento rozpor nemožno podľa Žižeka vyriešiť prispôbením sa jedného princípu druhému, keďže nie sú redukovateľné jeden na druhý. Namiesto toho, navrhuje prejsť od kultúrnej politiky k politizácii kultúry, t. j. k premene samotného rámca, v ktorom sa tento nesúlad odohráva a ktorý nie je v rámci neho vyriešiteľný alebo prekonateľný.

Nutkanie pomôcť

V podobnej slepej uličke, ako snaha o toleranciu, sa nachádza iniciatíva PK. PK sa usiluje odstraňovať stopy rasizmu a sexizmu v našom jazyku a robí to až s nutkavou potrebou. Všade, kde by sa mohol objaviť náznak vety alebo slova, ktoré by mohli niekoho uraziť alebo pôsobiť vylučujúco, zasahuje. Z psychoanalytických foriem sa tento prístup najviac podobá štruktúre obsesívnej neurózy. Obsesívna túžba sa vytvára vo vzťahu k požiadavke Druhého, čo znamená, že sa jedinec snaží uhádnuť, čo Druhý chce a usiluje sa mu to za každú cenu splniť.¹³ Lacan odlišuje požiadavku od túžby a tento rozdiel demonštruje na vzťahu dieťaťa k matke. Požiadavka „*sa prejavuje v primárnom vzťahu k matke, tehotnej s Druhým, ktorý sa nachádza v prostredí potrieb, ktoré dokáže uspokojiť. Požiadavky vytvárajú Druhého ako niekoho, kto už vopred vlastní „privilégium“*“

¹² Tamže, s. 123.

¹³ ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do. Enjoyment as a Political Factor*. London: Verso, 2008, s. 271.

*uspokojovania potrieb, t. j., schopnosť zbaviť ich toho, čím sú uspokojované.*¹⁴ Lacan tým hovorí, že dieťa sa k matke obracia s nemým alebo neverbalizovaným apelom, ktorý sa cíti byť povolaná naplniť alebo uspokojiť. Týmto apelom (napr. plačom alebo obyčajným pohľadom) žiada matku o reakciu. Keďže ale nie je vyjadrená štrukturovaným jazykom, ktorému by rozumela, nie je isté, či to, čo dieťa od matky dostane, je to, čo požadovalo. Podľa Lacana je však táto požiadavka prítomná aj vo vzťahu analytika s analyzandom na psychoanalytickom sedení. Ako píše: „*Takto je analytik tým, kto podporuje požiadavku, nie, ako bolo povedané, aby subjekt frustroval, ale aby umožnil signifikantom, s ktorými je jeho frustrácia spätá, objaviť sa.*”¹⁵ Samotnou svojou prítomnosťou na sedení vyvoláva analytik v analyzandovi túžbu zareagovať na jeho nemú požiadavku prejavíť sa. Štrukturovanou rečou, ktorou reaguje, si však nikdy nie je istý, či robí to, čo od neho analytik požaduje.

S PV je to vo vzťahu majority k minoritám podobne. Zástupcovia väčšiny spoločnosti sa snažia dopredu vyhovieť sexuálnym, etnickým a iným menšinám neustálym zjemňovaním používaného jazyka k nim, pričom nie je jasné, či to je to, čo naozaj chcú. Samotné menšiny sú ponechávané v role mlčiaceho alebo plačúceho dieťaťa, ktorému nie je dovolené vyjadriť vlastné túžby, teda sa s nimi nezaobchádza akosrovnými. Dominantná (teda najmenej diskriminovaná) skupina v spoločnosti, ktorú predstavujú bieli, heterosexuálni muži, pociťuje nutkanie vychádzať v ústrety ostatným kultúrnym skupinám preto, aby nemusela zohľadniť ich vlastné túžby, ich názor vo verejnej diskusii. Týmto spôsobom je napríklad vo zvyku hovoriť v katolíckej cirkvi o právach žien medzi mužmi, o vhodnej forme pomoci krajinám tretieho sveta v kanceláriách prvého sveta, prípadne sa o tom, ako pomôcť chudobným rómskym komunitám, baví biela stredná trieda. Podľa Žižeka je nevedomeným cieľom PK, zachovať pozíciu prevládajúcej kultúrnej formy subjektivity a jej patronizujúceho postavenia nad ostatnými skupinami. V knihe *Zotrúvanie pri negativite* tvrdí, že nutkanie poukazovať na stopy rasizmu a sexismu v každodennom jazyku, slúži ako obrana proti radikálnej ľavicovej alternatíve.¹⁶ Teda na to, aby sa zachoval terajší stav a liberálny subjekt nemusel zmeniť svoj vzťah k druhému – zrovnoprávniť jeho postavenie so svojím a zapojiť ho do rozhodovania o veciach verejných (politiky).

14 LACAN, Jacques: *Écrits: a selection*. London – New York: Routledge, 2001, s. 317.

15 Tamže, s. 282.

16 ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying with the Negative. Kant, Hegel, and the Critique of Ideology*. Durham: Duke University Press, 1993, s. 214.

Uraz a miluj blížneho svojho

Zmyslom PK a ohľadupnejšieho vyjadrovania sa na adresu menšín má byť znižovanie predsudkov voči nim a vytvorenie tolerantnejšej spoločnosti. Preto sú jej zástancovia proti tomu, aby sa napríklad hovorilo o tom, že aj černosí páchajú zločiny, že lesbičky niekedy zanedbávajú svoje deti, prípadne, že niektorí chudobní páchajú násilie na ženách a deťoch. Podľa Žižeka sa kvôli kontrole obsahu, ktorý vyslovujeme, opomína postavenie, z ktorého ho vyslovujeme.¹⁷ Vypovedať slová ešte neznamená meniť pozíciu, v akej sa pritom nachádzame. Odsúdiť predsudky je síce ľudsky záslužné, nič to však nemení na stave, v ktorom sa tieto predsudky generujú. Pokiaľ sa nezmenia sociálne podmienky znevýhodnených skupín, vždy budú mať viac príležitostí na vymykanie sa sociálnemu štandardu správania. Kruh sociálneho vylúčenia nemožno pretať len zo strany kultúrnej vylúčenosti, musí sa dotknúť aj materiálneho znevýhodnenia, inak bude zdrojom opakujúcich sa vzorcov správania. Inými slovami, ak sa budeme vyhýbať niektorým slovným spojeniam, alebo súvislostiam pri opisovaní sociálnych problémov bez toho, aby sme hovorili aj o sociálnej situácii, ktorá im dala vyvstať, bude sa nám ich materiálna stránka neustále vracaf s rovnakou intenzitou. Odpor a nesúhlas sa prejavia inými spôsobmi,¹⁸ s tým rozdielom, že síla neadresovaných príčin môže ešte narastať.

Dopad PK sa prejavil aj pri informovaní o európskej migračnej kríze v rokoch 2015 – 2016. Ľudia, ktorí sa pokúšali doplaviť do Európskej únie v nej chceli nájsť bezpečný prístav pred sociálnymi problémami, ktorým čelili doma. Médiá nám servirovali dvojaký obraz týchto skupín. Prvý ich prezentoval ako početné, bezmenné húfy valiace sa priamo na nás a do našich domovov. Tento obraz dychtiaci po senzáciách z nich robil dehumanizované bytosti, ktoré si prišli bez pasov a identity zabezpečiť vstup do raja. Druhý, predstavovaný liberálnymi médiami, sa zmieňoval o osobných osudoch migrantov, ich príbehoch a ceste, ktorú museli prekonať, aby ukázal, že ide o ľudí s rovnakými snami a obavami, aké máme my. V snahe vyvážiť prvý obraz, sa tu však opomenulo, že vlastnosťou každého človeka sú aj tienisté stránky, ako sú agresivita, závišť či nenávišť, ktoré sa môžu kedykoľvek prejavíť. Zabudlo sa na to, že nejde o dobrodružných turistov, ktorí radi spoznávajú nové krajiny, ale vojnových utečencov a klimatických migrantov utekajúcich pred

¹⁷ ŽIŽEK, Slavoj: *Violence*. London: Profile Books, 2009, s. 85.

¹⁸ Ako sme na to poukázali v časti o návrate potlačeného.

nebezpečenstvom, ktoré na nich číhalo doma. Trauma, ktorou človeka poznačí vojna, prepad do chudoby či boj o život, môžu okrem psychického otrasenia vyvolať v človeku silný pocit krivdy, závidí. Práve preto by sa pri ľuďoch potrebujúcich pomoc nemalo hľadiť na to, ako sa správajú, ale pomáhať im bezvýhradne. Slovanmi Žižeka, namiesto humanitárnej empatie by sme „im mali pomáhať skôr preto, lebo je to našou etickou povinnosťou, pretože to nemôžeme neurobiť, ak chceme ostať slušnými ľuďmi, no bez všetkej tej sentimentálnosti, ktorá pomínie vo chvíli, keď si uvedomíme, že väčšina utečencov nie sú „ľudia ako my“ (nie preto, že sú cudzinci, ale pretože my sami nie sme „ľudia ako my“):¹⁹ Žižek poukazuje na to, že príslovie „chudoba cti netratí“ v skutočnosti neplatí. Naopak, na chudobe častokrát nie je nič pekné, obdivuhodné ani cnostné. A jej prejavom nie je len materiálne, ale aj duševné strádanie, ktoré nenecháva svojho majiteľa rovnakým. Preto očakávať slušnosť od utečencov či migrantov prekonávajúcich smrtiace nástrahy na ceste za bezpečím, je naivnou predstavou z rozprávok či hollywoodskych filmov.

Žižek napokon poukazuje aj na to, že aj v nás samotných je prítomná takáto neľudská stránka. My všetci sme schopní asociálneho, bezohľadného a agresívneho správania. Práve táto odvrátená stránka našej osobnosti, ku ktorej sa nechceme hlásiť a najradšej by sme ju nespomínali, je tým, čo majú ľudia spoločné. Nie rovnaká kultúra, jazyk či zvyky sú nám všetkým blízke, ale rovnaké pudy, agresivita a sklon k barbarstvu. Na týchto negatívnych vlastnostiach sa však nedá vytvoriť žiadna nová kultúra alebo fungujúce spoločenstvo, pretože ich náboj je čisto deštruktívny. Svoju tienistú stránku však môžeme minimálne vziať do úvahy, zohľadniť jej prítomnosť v osobnosti každého človeka. Jedným z vhodných spôsobov, ako to urobiť a zmierniť jej efekt, je humor. A Žižek sa oň kvôli svojej freudovskej orientácii vo svojom diele častokrát opiera.²⁰ Ako ukazuje vo svojej knihe *Odvaha beznádeje*, politická korektnosť stále viac smeruje k obmedzovaniu ironie. Aj preto je stále ťažšie sa obrániť tým, že niečo bolo myslené iba ironicky. Pri šírení iniciatívy PK by sme sa mali mať na pozore, pretože jednou spoločnosťou, ktorá sarkazmus dokonca zakázala je Severná

19 ŽIŽEK, Slavoj: *Against the Double Blackmail. Refugees, Terror and Other Troubles with the Neighbours*. Penguin Books, 2016, s. 81-82.

20 Bol dokonca vydaný výber najlepších vtipov zo Žižekových kníh: ŽIŽEK, Slavoj: *Žižek's Jokes. (Did you hear the one about Hegel and negation?)* Cambridge – London: The MIT Press, 2014.

Kórea.²¹ Na viacerých masových mítingoch štátnych funkcionárov bola vyslovene zakázaná (už aj) nepriama kritika tamojšej autoritárskej vlády.²² Preto by sme si namiesto kontroly vyjadrovania mali podľa Žižeka, zvoliť iný spôsob, ako zlepšiť vzájomné vzťahy, a to napríklad vymieňaním si vtipov na svoju vlastnú adresu. Ak majú vtipy na jednej strane schopnosť niekoho uraziť, na druhej môžu fungovať ako prostriedok hlbšieho vzájomného porozumenia. Skúsme si povedať jeden o nás samotných. Viete, aký je rozdiel medzi belochom a hadom? Jedno je slizká, pokrytecká a falošná bytosť od Satana. A to druhé je had.

Literatúra:

AGERHOLM, Harriet: *North Korea bans sarcasm because Kim Jong-un fears people only agree with him 'ironically'*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/news/world/asia/north-korea-bans-sarcasm-kim-jong-un-freedom-speech-a7231461.html>>

FREUD, Sigmund: *Mojžiš a monoteizmus*. Bratislava: Danubiapress, 1995, s. 114.

FREUD, Sigmund: *Totem a tabu. Vtip a jeho vzťah k nevedomí*. Praha: Práh, 1991.

FURNESS, David: *Discover 100 politically correct words and phrases*. 12/8/2017 [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://bnp.org.uk/politically-correct-words/>>

GRIMSHAW, Vicki: *Watch - and read the full transcript - of Muhammad Ali's legendary interview with Michael Parkinson*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.mirror.co.uk/sport/boxing/watch-read-full-transcript-muhammad-8120706>>

GUTTENPLAN, D. D.: *An Interview With the Most Hated Man on the Internet*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.thenation.com/article/an-interview-with-the-most-hated-man-on-the-internet/>>

LACAN, Jacques: *Écrits: a selection*. London – New York: Routledge, 2001.

21 ŽIŽEK, Slavoj: *The Courage of Hopelessness. Chronicles of a Year Acting Dangerously*. London: Penguin Books, 2018, s. 187.

22 AGERHOLM, Harriet: *North Korea bans sarcasm because Kim Jong-un fears people only agree with him 'ironically'*. [online]. [cit. 13/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.independent.co.uk/news/world/asia/north-korea-bans-sarcasm-kim-jong-un-freedom-speech-a7231461.html>>

- ŽIŽEK, Slavoj: *Against the Double Blackmail. Refugees, Terror and Other Troubles with the Neighbours*. Penguin Books, 2016.
- ŽIŽEK, Slavoj: *A reply to my critics concerning an engagement with Jordan Peterson*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<http://thephilosophicalsalon.com/a-reply-to-my-critics-concerning-an-engagement-with-jordan-peterson/>>
- ŽIŽEK, Slavoj: *A vile logic to Anders Breivik's choice of target*. [online]. [cit. 13/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/aug/08/anders-behring-breivik-pim-fortuyn>>
- ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do. Enjoyment as a Political Factor*. London: Verso, 2008, s. 49.
- ŽIŽEK, Slavoj: *The Courage of Hopelessness. Chronicles of a Year Acting Dangerously*. London: Penguin Books, 2018, s. 187.
- ŽIŽEK, Slavoj: *The Parallax View*. Cambridge – London: The MIT Press, 2009.
- ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying with the Negative. Kant, Hegel, and the Critique of Ideology*. Durham: Duke University Press, 1993.
- ŽIŽEK, Slavoj: *Violence*. London: Profile Books, 2009.
- ŽIŽEK, Slavoj: *Žižek's Jokes. (Did you hear the one about Hegel and negation?)* Cambridge – London: The MIT Press, 2014

Kapitalismus, rasismus a strategie levice u Slavoj Žižka

Jan Májíček

Lacanian theoretical apparatus of a discourse of university employed by Slavoj Žižek can help us to analyse contemporary capitalism and racism. The concept of enjoyment is a key in analysing both mobilisation potential of racism and excessive nature of capitalism. This is underlined by the dominance of so-called democratic fundamentalism that prevents the formulation of radical politics. This is, however, the task left needs to grasp.

Slavoj Žižek je skutečný fenomén. Jako dosud žijící autor se může vykázat několika desítkami knih, které jsou překládány do řady světových jazyků.¹ Není to autor jednoduchý. Ačkoliv své texty často osvěžuje odkazy a podobenstvími z populární kultury, zakládá své myšlení zejména na spojení marxismu a specifické psychoanalytické tradici, která je odvozená od francouzského filozofa a psychoanalytika Jacquese Lacana. Pro pochopení Žižkovy analýzy současného kapitalismu se musíme nejprve seznámit alespoň s některým z Lacanových pojmů, které při svém zkoumání používá.

Prvním pojmem, se kterým se musíme seznámit je fantasma. To v lacanovské tradici odpovídá na základní otázku toho, co jsem pro ostatní. Je to rámec, skrze který je některý empirický obsah, objekt, osoba, zkušenost nebo praxe převedena na „to“, po čem toužíme. Fantasma překrývá chybění v druhém a rámuje či nastavuje koordináty naší touhy. Je důležité si uvědomit, že se nejedná o fantasmii jako o určité schopnosti vytvářet si představy o nás samotných, o druhých, o tom, co všechno dokážeme atd. U Slavoj Žižka jde o mnohem fundamentálnější strukturu. Zde čerpá přímo z teoretického aparátu vytvořeného Lacanem.² Fantasma, potud, pokud nám říká, jak toužit, udržuje naše touhy naživu. Touha samotná je pak vždy nenaplněná. Fantasma nám také vysvětluje, proč nám chybí slast-jouissance, po které tolik toužíme.

¹ Pro stále se rozšiřující seznam viz. https://en.wikipedia.org/wiki/Slavoj_%C5%BDi%C5%BEek_bibliography

² DEAN, Jodi: *Žižek's Politics*. New York - London: Routledge, 2006, s. 12.

Toto fantazmatické vysvětlení nám tak vytváří také druhého, který může naši slast-jouissance ukrást nebo koncentrovat veškerou slast-jouissance ve svých rukou, a tak nám ji odepírat, jak si ukážeme na příkladu níže. Důležitý je nicméně fakt, že fantasma stále udržuje otevřenou možnost, že slasti-jouissance dosáhneme, a že nám říká, proč slast-jouissance zatím skutečně nezakoušíme.³ Ve všech těchto i jiných případech, kde budeme hovořit o slasti-jouissance, je potřeba mít na paměti, že se nejedná o slast v běžném slova smyslu, ale o lacanovský psychoanalytický termín.

Slast-jouissance totiž odkazuje k excesivnímu potěšení a bolesti, k tomu něčemu navíc, co mění potěšení ve fascinující a někdy až nesnesitelnou intenzitu. Jako příklad můžeme uvést rozdíl mezi přátelstvím a vášnivou láskou. Zatímco trávit čas s přáteli může být příjemné, zamilovat se může být mučivé. Je to ale zvláštní forma agónie, do které člověk upadá, agónie, která nás nicméně vede k pocitu, že jsme více naživu, více v souznění s tím, co dává životu smysl. Slast-jouissance je toto něco extra, tento exces mimo dané, měřitelné, racionální a užitečné. Láska je pro Žižka příkladem ontologického násilí, které vytrhává z mnohosti světa toho jednoho či tu jednu a prohlašuje ho či ji za víc než cokoli jiné na světě.⁴

Jako názorný příklad používá Žižek pojetí fantazmatické organizace slasti-jouissance k vysvětlení etnického nacionalismu. Slast-jouissance je něco, co udržuje danou komunitu pospolu. Stejně jako Lacan, říká o slasti-jouissance tohoto druhu, že jde o „to“. Nacionalistické „to“ není pouhým souborem specifických tradic, pokrmů, mýtů atd. Toto „to“ je naše přesvědčení, že všechny tyto rysy z nás dělají to, čím jsme, a navíc nám jejich praktikování přináší slast-jouissance. *„Národ existuje jen potud, pokud je jeho specifická slast znovu a znovu materializována v souboru sociální praxi a přenášena skrze národní mýty nebo fantazie, které mají tyto praxe podpořit.“*⁵ V česko-slovenském kontextu nám jako příklad může velmi dobře posloužit kulturní praxe ztělesněná v 1. výstupu II. jednání Smetanovy Prodané nevěsty:

„To pivečko věru je nebeský dar
vše psoty a trampoty vede na zmar

3 Tamtéž

4 *Love is evil*, extrakt z filmu Žižek!, [online]. [cit. 20/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=hg7qdowoemo>>

5 ŽIŽEK, Slavoj.: *Tarrying with the Negative*. Durham: Duke University Press, 1993, s. 202.

a sílí a dává kuráže,
ejchuchu!
Bez piva by člověk smutný byl zde host;
jeť starostí na světě beztoho dost –
a blázen, kdo se na ně váže,
ejchuchu!“⁶

Takto definované pojetí slasti-jouissance nám umožní rozlišovat mezi zeměmi, které jsou považovány za národní státy, ačkoli ve skutečnosti jako národní státy nefungují nebo jsou rozpolceny a rozděleny mezi řadu rozdílných národností (s rozdílnou organizací fantazmatu).

Tak můžeme sledovat kolaps, dezintegraci nebo proměnu národů v tom, jak se proměňuje jejich fantazma. Společenství nemůže být nadále společenstvím bez víry ve sdílenou slast-jouissance. Protože slast-jouissance společenství není složena z pozitivních atributů, dostávají se do popředí mýty, které mají obecně vysvětlit, jakým způsobem je naše slast-jouissance ohrožována druhými, kteří se jí pokoušejí ukrást, kteří se snaží zničit náš způsob života např. tím, že ho budou kontaminovat svou zvrácenou podobou slasti-jouissance. Dostáváme se tak k fantazírování o jejich slasti-jouissance. Nelíbí se nám projevy života druhých (jejich hudba, jak voní, jejich vztah ke tělesnosti atd.). Jejich způsob života se zdá být vtíravý, je to útok, jak se vychloubají, nehorázně odmítají obětovat svou slast-jouissance a podřídít se společnému symbolickému řádu.

Způsob, jakým si užívají svou slast-jouissance, z nich činí „je“, „druhé“, cizí. Nicméně i my jsme jejich prožíváním slasti-jouissance upoutáni, když je nenávidíme za to, že si užívají způsobem, jakým my nemůžeme. V určitém smyslu je vyjádření nenávisti k nim, vyjádřením nenávisti vůči tomu, jak sami prožíváme svou slast-jouissance, ať už je to slast-jouissance, kterou předpokládáme (ačkoliv jsme ji nikdy neměli) nebo je to slast-jouissance, které nemůžeme uniknout. Naše slast-jouissance se stává reálnou do té míry, do jaké už jsme jí zbaveni nebo do jaké je ohrožena tím, že nám bude ukradena.

Pokud bychom to měli ukázat na příkladu, je jím rasistické fantazma. V českém či slovenském kontextu jsou to Romové, kteří jsou z toho pohledu trojnásobně „vinní“. První jejich zločin z pohledu fantazmatu většinové společnosti by byl v tom, že jejich slast-jouissance je organizována jinak, než je ta naše: jiný životní styl, hlasitá hudba, život více trávený na ulici než v soukromí

⁶ In: Wikipedia. [online]. [cit. 20/10/2019]. Dostupné na internete: <https://cs.wikisource.org/wiki/Prodan%C3%A1_nev%C4%9Bsta>

bytů atp. Navíc nemusí chodit do práce a dodržovat zákony, zatímco „my ostatní“ musíme.

Druhým by pak bylo exkluzivní přístup k slasti-jouissance: k sociálním dávkám. Jedna z nejrozšířenějších rasistických představ je to, že Romové dostávají neuvěřitelně vysoké sociální dávky v míře, v jaké by je „bílý“ nikdy nedostal. Dostávají dokonce speciální dávky jen pro Romy nebo mají zvláštní výdejní místa v lékárnách a nemusí čekat fronty. Podobným variací tohoto mýtu existuje celá řada.⁷

Zatřetí pak jejich exkluzivní přístup k slasti-jouissance podkopává či ohrožuje naši slast-jouissance: Hospodářská situace země je špatná a do toho přicházejí ti „zneužívači“ sociálních dávek, kteří vše ještě zhoršují. Ačkoli tedy neexistuje faktická souvislost mezi výplatou sociálních dávek a zhoršující se životní úrovní, přesto dokáže rasistické fantazma toto spojení vytvořit. Z rasistického fantazmatu se tak může stát silný mobilizační faktor, který, jak můžeme opakovaně sledovat v České i Slovenské republice, dopomáhá k účasti na rasistických demonstracích i lidem, které bychom jako účastníky těchto akcí neočekávali.

Na této struktuře Slavoj Žižek ukazuje, jak organizace fantazmatu podepírá ideologickou formaci společenství. Ideologická formace je více než jen soubor významů nebo obrazů a také více než akumulované efekty rozptýlených akcí. Ideologie fixuje subjekt v bodě iracionálního excesu mimo význam nebo signifikaci, kterou poskytuje ideologická formace.⁸ Tento exces, částečka, představuje nekompletnost formace a subjektu, na nějž je uplatněna ideologická výzva. Jinými slovy podepírá ideologickou strukturu, která říká, že v kapitalismu je úspěšný každý, kdo se dostatečně snaží. Pokud ani vaše poctivá a řádně odváděná práce nevede k úspěchu, může být rasistické fantasma způsob, jak ideologickou strukturu podepřít. Místo narušení představy, že úspěšným se může v kapitalismu stát každý, tak vzniká pocit, že moje štěstí je „sabotováno“ oním druhým, který svým přístupem k slasti-jouissance zabraňuje přístupu mému.

Žižek zdůrazňuje, že takto pojatý pojem slasti-jouissance poskytuje nástroj, jak porozumět a kritizovat dnešní kapitalismus.

7 DINGA, Ján - ĎURANA, Radovan: *Rómovia a sociálne dávky*. [online]. [cit. 20/10/2019] Dostupné na internete: <http://www.romea.cz/dokumenty/Romovia_a_socialne_davky_INESS.pdf>

8 DEAN, Jodi: *Žižek's Politics*. New York - London: Routledge, 2006, s. 16.

Základním rysem pozdního nebo též globálního kapitalismu je způsob, jakým se z překročení hranic (excesu) stává něco normálního.⁹ Místo toho, abychom se přizpůsobili stereotypům zodpovědného muže ve veřejném prostoru a pečující ženy v soukromí, jsou současné subjekty povzbuzovány k překračování všech genderových norem a hranic. Muži stejně jako ženy jsou dnes nabádány k budování kariéry, rozvíjení rodinného života, celoživotnímu vzdělávání a kulturnímu obohacování se. Síťové komunikační technologie (rychlý internet, mobilní telefony, sociální sítě) umožňují rodičům pracovat více, aniž by se vzdávali rodinných vztahů. Stejně tak se klade důraz na hodnotu různých kultur: Kdo z nás ještě nebyl v thajské nebo mexické restauraci? Kdo z nás si nepřivezl kimono z Japonska? Poslední model iPhone, moderní plazmové televize, 3D tiskárny, všemožné léky a doplňky stravy dokončily podle Žižka proměnu v kategoriích sociální příslušnosti z občana na spotřebitele.

Pro Slavoj Žižka je převládající politickou formou toho globálního kapitalismu liberální demokracie a zde se musíme opět vrátit k teoretickému aparátu Jacquese Lacana. K vysvětlení totiž používá Žižek Lacanovu teorii diskursů. Sám Lacan ji začal rozvíjet na počátku 50. let 20. století. V pojmu „diskurs“ chtěl Lacan zdůraznit nadindividuální povahu jazyka, totiž fakt, že promluva vždy implikuje další subjekt. V roce 1969 toto intersubjektivní pojetí ještě zesílil a začal chápat „diskurs“ jako sociální pouto, které je založeno v jazyce.¹⁰

Základním Lacanovým rozvrhem jsou čtyři diskurzy, které vyjadřují čtyři způsoby sociálního pouta, čtyři možné artikulace symbolické sítě, která reguluje intersubjektivní vztahy. Mezi tyto čtyři diskurzy patří diskurz pána, diskurz univerzity, diskurz hysterika a diskurz analytika. Každý diskurz je představován čtyřmi symboly:

S1 = hlavní signifikant

S2 = vědění

š = subjekt

a = slast-jouissance

Jednotlivé diskurzy odlišuje pozice, kterou jednotlivé symboly v každém

9 ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying with the Negative*. Durham: Duke University Press, 1993, s. 56.

10 EVANS, Dylan.: *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. London - New York: Routledge, 2005, s. 44-46.

z nich mají (viz obr. 1). Pro každou pozici v každém ze čtyř algoritmů existuje jméno. Zde používáme pojetí, které využívá i Slavoj Žižek, ačkoli Lacan dával pozicím různá jména.¹¹

<u>činitel</u>	<u>druhý/é</u>
pravda	produkce

Obr. 1

Každý diskurz je definován tím, že symboly jsou umístěny v různé pozici. Jejich pořadí v grafu se však nemění a změna jejich pozice je způsobena vždy posunem všech prvků buď po směru, nebo v protisměru hodinových ručiček vždy o čtvrtinu. Pokud si tedy představíme hodiny, jsou pozice jednotlivých symbolů totožné s hodnotami 12, 3, 6 a 9. Pozice vlevo nahoře (činitel) je dominantní pozicí, která určuje diskurz.

Jedním z těchto lacanovských diskursů je také diskurs univerzity. Ten si Žižek vybírá z Lacanových diskursů (pána, analytika, hysterika, univerzity) proto, neboť pro něj z horní a dolní poloviny tohoto grafu vyplývají přesné vhledy do fungování současného kapitalismu.¹²

Než ukážeme, v čem, musíme se podívat na to, jak funguje kapitalismus v podobě diskursu univerzity (viz obr. 2).

<u>S2</u>	<u>a</u>
S1	\$

Obr. 2

S2 (vědění, řetěz signifikantů) představuje na první pozici roli činitele/aktéra nebo řečníka. To nám říká, že v kapitalismu mluví fakta. Nevycházejí z Pána (S1), ačkoli spoléhají na skrytý nebo podporující fakt moci, autority, které je řídí (S1 je v pozici pravdy). Protože autorita je skrytá, fakta o sobě tvrdí, že mluví sama za sebe. Co říkají? To je otázkou názoru, protože fakta nebo znalosti, které v diskursu univerzity promlouvají, nejsou integrovány do srozumitelného symbolického uspořádání. Místo toho jsou navzájem konfliktními vodítky nepřeborného množství expertů. Příkladem mohou být rady, které jídlu preferovat a proč, jakou zubní pastou nejlépe ošetřit své zuby a zbavit je všech

11 O Lacanových diskurzech podrobněji v FINK, Bruce: *The Lacanian Subject. Between Language and Jouissance*. Princeton: Princeton University Press, 1995, IX.

12 ŽIŽEK, Slavoj: *Jacques Lacan's Four Discourses*. [online]. [cit. 20/10/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.lacan.com/zizfour.htm>>

nečistot, který automobil si pořídít, nebo jakou věst hospodářskou politiku atd. Není vůbec výjimkou, že se experti neshodnou a doporučují protichůdná opatření.

S2 se obrací na (a) a pod ním je skrytý subjekt (\$). Toto umístění nám říká, že znalost nebo experti se obracejí na subjekt jakožto na objekt, exces, nebo jádro slasti-jouissance. Objekt, na který se obracejí experti, tak může být tělem nebo souborem potřeb, osobou jakožto souhrnem kvantifikovatelných potřeb, nebo osobou s určitou geografickou pozicí, nebo někým patřícím do určité skupiny. Rozhodně to však není subjekt, který bychom mohli považovat za rozumného aktéra demokratické politiky. Na osobu se obracejí jakožto na objekt, na soubor potřeb, tužeb a pudů, na objekt, který může být vhodně posouván a podmaňován různými silami. Ve variantě diskurzu univerzity nemá subjekt symbolickou identitu. Graf ukazuje, že \$ se neidentifikuje s S1. Subjekt je spíše vedlejším produktem procesu, ve kterém se znalost obrací k slasti-jouissance.¹³

To znamená dvě věci. Zaprvé, jak už jsme uvedli, subjekt je redukován na výsledek různých tužeb. Jeho identita je tedy v kapitalismu určována zbožím, které vlastní či spotřebovává. Zadruhé nedochází k žádné ideologické identifikaci. Každý může být tím, čím chce. Tak je původní chybění dané neexistencí nějaké symbolické identity nahrazeno nepřeborným množstvím drobných radostí, které nám konzumerismus nabízí. Místo smyslu přichází spotřeba.

Žizek tak tvrdí, že pozdní kapitalismus se vyznačuje 1) příkazem, abychom si užívali a 2) poklesem symbolické efektivity. Pozdně kapitalistický subjekt je podporován v hledání, rozvíjení a vyjadřování sebe sama. Má si užívat hojnosti sexuálního života, budovat svou kariéru, vypadat co nejlépe, kultivovat svou intelektuální či duchovní část, přičemž nezáleží na tom, co to stojí, a všechno si je stejně rovno jako zboží, které je jednoduše k mání.

Diskurz univerzity nám umožňuje pochopit, že oslabování či úplné popření nějakého „vyššího“ zájmu, který by určoval náš život, vede k posílení přesvědčení, že konečným cílem, je život sám. Struktura diskurzu univerzity ukazuje, že se předpokládá autorita (expertů), ačkoli je tato sama popírána.

Zároveň mocenská pozice (S1) je onou nepřebornou sítí významů (S2) zakrývána. Pokud bychom se na tuto strukturu podívali perspektivou klasického marxismu, jednalo by se o schéma kapitalistického státu, který je chápán jako

¹³ Srovnej FINK, Bruce: *The Lacanian Subject. Between Language and Jouissance*. Princeton: Princeton University Press, 1995. a DEAN, Jodi: *Žizek's Politics*. New York - London: Routledge, 2006.

nástroj třídního panství, a tato pravda je zakrývána souborem ideologických odkazů. Zatímco mocenská struktura je skryta, na úrovni symbolična je dovoleno prakticky cokoli. Subversivní seminář se může konat na půdě univerzity, aniž by byli jeho organizátoři zatčeni nebo vyloučeni ze studia. Liberální demokracie je v tomto lacanovském diskursu podle Žižka příkladem upadající efektivity symbolična. To vynikne zejména při srovnání s minulým režimem. Ten mnohem více dbal na dodržování symbolických aktů: chodit na 1. máje, volit kandidátku Národní fronty, vyvěšovat vlajky na výročí. Proto byl požadavek Charty 77 na dodržování lidských práv, ke kterému se režim sám zavázal tak radikálním požadavkem, a proto reagoval režim tak ofensivně.

Pozdní kapitalismus nenabízí subjektům symbolickou identitu; nabízí jim imaginární identity, tj. způsoby, jak se představovat, že si užívají. Tyto identity se přesouvají a mění, získávají jiné atributy a jiný význam v různých kontextech. Co se jednou zdálo být radikální a pobuřující, se snadno stane kýčem a úplným mainstreamem, jak je např. vidět na všudypřítomných tričkách s portrétem Che Guevary.

Tím vzniká veliký problém pro politickou strategii. Pokud je tedy v západních společnostech „všechno povoleno“, tj. symbolická rovina nemá zásadní politické efekty, jak je možné něčeho dosáhnout, když to nejhorším, co se vám může stát je to, že vás nebudou brát vážně?

Pro Žižka se odpověď nachází v příklonu k různým průlomům do běžného fungování světa, k podpoře hnutí a událostí, které významně proměňují symbolickou rovinu. Takovými příklady může být proběhnuvší Arabské jaro, hnutí Occupy, nástup radikálně reformistických stran či vůdců. Ačkoli je symbolická rovina pozdního kapitalismu silně fluidní, přesto ji takoveto politické pohyby dovedou zásadně polarizovat. V této polarizaci či konfliktu, jak Žižek rád říká, může vzniknout prostor pro novou politickou ofenzivu levice.

Žižkova kritičnost vůči demokracii není pouhým radikálním gestem. Aniž bychom chtěli autorovy názory psychologizovat, nalézáme v nich ohlasy zkušeností z bývalé Jugoslávie a bývalého východního bloku. Žižek vyjadřuje pocit řady Východoevropanů, kteří usilovali o demokracii a místo toho dostali kapitalismus, a v případě Jugoslávie také nacionalismus.¹⁴ Demokracie slibovala naději a svobodu na uspořádání, které by umožnilo lidem vytvořit

¹⁴ K nacionalismu na území bývalé Jugoslávie viz. BOSE, Sumantra: *Contested Lands: Israel-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus and Sri Lanka*. Cambridge - London: Harvard University Press, 2007, III.

pravidla a praxi skrze níž by mohli žít své životy. Vláda ve všeobecném zájmu se v nových demokraciích objevila jako vláda kapitálu. Politické volby byly omezeny neoliberální tržní logikou globalizovaného kapitalizmu, ve kterém hrály dominantní roli Západní Evropa a Spojené státy.¹⁵ V době po rozpadu tzv. reálného socialismu se zrodilo podle Žižka přesvědčení, že kapitalismus je demokracie a demokracie kapitalismus. Žižek se teď ptá, zda je levice opravdu odsouzena k tomu, aby něco takového hájila?¹⁶

Žižek přichází s pojmem „demokratický fundamentalismus“. Ten se dá chápat jako základní rámeček, který se zdá být imunní vůči zpochybnění a negaci. Demokracie dnes není živoucí, dýchající politická aktivita. Jeová suspense sociální hierarchie je formou svého opaku: zakrývá antagonismus, který trhá sociálně. Řečeno jinak, proč by měl být někdo spokojený s demokracií, která je redukována na volby, které nedokážou odpovědět na požadavky a touhy mnohých voličů? Kde je demokratická kontrola a projev demokratické vůle v systému, který je poháněn soutěží o finanční příjmy a prestiž mezi elitami, které se ve své většině shodnou na zásadních otázkách?¹⁷ Redukcí demokracie na volby se demokratický fundamentalismus snaží zajistit, že se nic nestane. Vylučuje politiku, pokud za politiku budeme považovat činy, které mohou vést k zásadním změnám. Proto jsou pro Žižka tak důležité právě ona masová hnutí, které narušují statut quo. Levice, která zůstane uvězněna v demokratickém konsensu si nikdy nemůže položit zásadní otázky, jako jsou ty po rozšiřování demokratické kontroly, zejména od oblastí ekonomické a státní moci.

Text je upravenou částí diplomové práce obhájené na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v roce 2013.

Literatura:

BOSE, S.: *Contested Lands: Israel-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus and Sri Lanka*, kapitola Bosna, Harvard University Press, 2007

15 K dominantnímu přejímání kulturní, ekonomických a politických vzorců ze Západní Evropy a USA viz. RITZER, George.: *Mcdonaldizace společnosti*, Praha: Academia, 2003.

16 ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do. Enjoyment as a Political Factor*. London - New York: Verso, 2008, s. 270.

17 MAIR, Peter.: *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. In *New Left Review*, 42, 11-12/2006.

- DEAN, J., *Žižek's Politics*, Routledge, 2006
- DINGA J., ĐURANA R.: *Rómovia a sociálne dávky*, Iness, 2014 [online]. [cit. 20/10/2019]. Dostupné na internete: <http://www.romea.cz/dokumenty/Romovia_a_socialne_davky_INESS.pdf>
- EVANS, D.: *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, Routledge, 2005, str. 44 - 46.
- FINK, B.: *The Lacanian Subject*, Princeton University Press, 1995
- RITZER, G.: *Mcdonaldizace společnosti*, Academia, 2003
- ŽIŽEK, S.: *For They Know Not What They Do*, Verso, 2008, str. 270.
- ŽIŽEK, S.: *Tarrying with the Negative*, Duke University Press, 1993
- MAIR, P.: Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy, In: *New Left Review*, číslo 42, listopad – prosinec 2006
- ŽIŽEK, S.: *Jacques Lacan's Four Discourses*. [online]. [cit. 20/10/2019]. Dostupné na internete: <<http://www.lacan.com/zizfour.htm>>
- Love is evil*, extrakt z filmu Žižek! [online]. [cit. 20/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=hg7qdowoemo>>

Kreatívny kapitalizmus: desaťročie skrytých triednych bojov

Ivana Komanická

In my article I focus on the dialectics between creativity and crises in the past decade from the financial crises to the migrant crises in which a class struggle is repressed and replaced by liberal cultural topics. I try to recontextualize Žižek's concept of cultural capitalism, the old postmodern critique of appropriation of 1968, critique of capitalism as creative capitalism, updated and upgraded version of this critique. Deconstructing a neoliberal concept of crises as a „creative destruction“ I argue that it is exploited and capitalized in the new economy. Financial crises not only did not open up a space for radical Left as Žižek warned us but appropriated some of its struggles for autonomy and solidarity as cultural themes, in a new participative economy, to make capitalism after 2008 more appealing and attractive. I argue that through technological innovation and new security measures crises as a „creative destruction“ becomes a new growth based on the ideology of creative culture. I also argue that creativity is re-defined as a new skill to cope with financial risks, transforming both – creativity in artist which becomes a constant process of self-evaluation and risk-taking and creativity of the precarious class which has to keep re-inventing the new ways to finance itself.

Nie som expertkou na Žižeka, ale ak sa zaoberáte mnohými súčasnými témami, na Žižeka skôr či neskôr narazíte, často predovšetkým ako na politického protivníka. Pre mňa sa koncom môjho pôsobenia na univerzite stal politickým spojencom¹, nielen v sérii prednášok venovaných interpretácii hermeneutiky

¹ Táto prednáška je súčasťou cyklu prednášok, ktoré som začala robiť, po tom, čo pre nedostatok lepšieho výrazu nemôžem nazvať inak, než tým, čo liberálny jazyk označuje za netransparentné výberové konanie na univerzite, po ktorom som bola z univerzity prepustená. Pracujem v ňom s konceptom Jacquesa Derridu, ktorý v 90. rokoch intenzívne kritizoval nástup neoliberalizmu do politiky vzdelávacích inštitúcií a nástojil na tom, že univerzita má byť bez podmienok/bezpodmienečná. Nástojil tiež na performatívnom charaktere univerzity, ktorá podľa neho vzniká vždy nanovo každým semestrom. Cyklus prednášok nie je projektom, voči tomuto konceptu som kritická, keďže súčasný kapitalizmus je rámcovaný projektovou/kreatívnou/inovatívnu prácou ako najelementárnejšou formou ekonomickej súťaže. Pozri: DERRIDA, Jacques: „The University Without Condition“

udalosti, ktorou bolo zavraždenie novinára Jána Kuciaka. A v ktorej bolo nutné hneď na začiatku sa pýtať, čo už o danej veci (politicky) vieme a tiež, aké sú naše (politické) motívy dozvedieť sa viac.

Spôsob, akým Žižek uvažuje o kultúrnych bojoch a v rámci nich o skrytom triednom boji, aj v analýzach posledného desaťročia, mi umožnil prepojiť premýšľanie o dvoch zásadných témach súčasnej teórie – krízy a kreativity, ktoré sú vo vzájomnom dialektickom vzťahu. Žižek totiž analyzoval posledné desaťročie, od finančnej po migrantskú krízu ako desaťročie skrytých triednych bojov, v ktorých kríza slúži ako priestor pre nové druhy kapitalizácie a vždy nových víťazstiev v ideologickom súboji pravice a ľavice.

Ak podľa Žižeka kultúrne boje vytláčajú triedne boje, lebo iba v rámci nich môžu nižšie sociálne vrstvy prejsť svoj hnev, bez toho, aby boli narušené ekonomické záujmy vládnucej triedy, čo prináša nová rétorika spolupráce a participácie v kultúre, v ktorej sa slovami jedného kritika iba performujú teda potvrdzujú postavenie a roly?

Vo svojom texte sa pokúsím rekontextualizovať to, čo Žižek označuje za kultúrny kapitalizmus alebo kapitalizmus s ľudskou tvárou, dedičstvo roku 1968 na kreatívny kapitalizmus, eufemistické označenie pre nový druh kreatívneho rastu, ktorý je postavený na kríze ako kreatívnej deštrukcii. Kreatívny kapitalizmus redefinuje, ako správne poznamenal Žižek, politického protivníka ako (tradičnú) radikálnu, konzervatívnu pravicu aj starú ľavicu (sociálny štát či odbory), keďže sa opiera o nový étos participácie a nehierarchickej organizácie a o celkom nový historicko-ideologický naratív, ktorý prepisuje aj dejiny sociálneho hnutia, pričom socializmus vníma ako konzervatívny, hierarchický a administratívny.

Kreatívny kapitalizmus pracuje nielen na kreatívnom reštaurovaní kapitalizmu, robí ho atraktívnejším, ale súčasne kapitalizuje nové oblasti ochrany, bezpečnosti a práva, cez nové sekuritizačné procesy vrátane oblastí nových technológií či transformáciu práva. Ideologicky pri tom využíva témy kultúrnej ľavice, ktorými sú témy spolupráce, prepájania a združovania.

Kríza ako kreatívna deštrukcia. Kreativita ako krízový konštrukt

Vo svojej knihe venovanej finančnej kríze *Po prvýkrát ako tragédia, po druhýkrát ako fraška*² Žižek argumentuje, že jej výsledkom bude nielen

In: *Without Alibi*, California, Stanford University Press, 2002, s. 202-238.

² ŽIŽEK, Slavoj: *First as Tragedy, then as Farce*. London: VERSO, 2009

potlačenie ľavicového interpretačného rámca, ktorý sa zjavil po roku 2008 a potom vyústil do globálnych protestných hnutí, ale stane sa miestom, kde sa kapitalizmus nanovo etabluje.

Pripomína pri tom, že akékoľvek ľavicové očakávania, že finančná a ekonomická kríza nevyhnutne otvoria priestor pre radikálnu ľavicu, sú naivné a krátkozraké. A nástojí na tom, že priamym dôsledkom krízy nebude nárast radikálnej emancipačnej politiky, ale rasistického populizmu, chudoby a rozdielov medzi bohatými a chudobnými vo všetkých spoločnostiach.

Žižek sa tu pokúša podobne ako Boltanski a Chiapellová vo svojej prelomovej práci *Nový duch kapitalizmu*, ozrejmiť, aké vzťahy sa vytvárajú medzi kapitalizmom a jeho kritikou, ale predovšetkým, ako „kritika mizne v obdobiach, v ktorých kapitalizmus prechádza zásadnou reštrukturalizáciou, ktorej spoločenský dopad nemôže zostať nepovšimnutý“.³ Pre Chiapellovú a Boltanského to boli 70. a 90. roky 20. storočia, v ktorých bola kritika utlmená a zmenili sa organizačné formy, na ktorých fungoval kapitalizmus.

Žižek sa usiluje v tomto duchu analyzovať 10. roky 21. storočia. Navracajúc sa k šokovej doktríne Naomi Kleinovej a jej teórii kalamiťného kapitalizmu, ktorý využíva prírodné a ekonomické katastrofy na zavádzanie ešte tvrdších neoliberalných opatrení, podrobne analyzuje ideologickú prácu kapitalizmu v roku 2008, v období „keď sa normálny chod vecí preruší a pole je otvorené pre diskurzívne ideologické súperenie“.⁴

Ukazuje, že potreba šokovej terapie pritom vychádza z utopického základu neoliberalizmu a potreby rastu. Po roku 2008 sa rastom myslí samotná kríza, Žižek tu odkazuje na liberálny koncept krízy ako kreatívnej deštrukcie, to znamená takej deštrukcie, ktorá sa pomocou inovácií a ešte väčšej ochrany (finančného rizika) stáva v skutočnosti novým rastom. Novým predmetom zhodnotenia sa pritom pre nasledujúce obdobie stane práve kreativita, schopnosť inovatívnym a kapitalizujúcim spôsobom zaobchádzať s rizikom, stratou dôvery a krízou na úrovni jednotlivca aj inštitúcií. Novým duchom kapitalizmu je pre Žižeka kultúrny kapitalizmus.

Kultúrny alebo kreatívny kapitalizmus?

Koncept kreatívnej spoločnosti sa modeluje a zavádza krátko po finančnej kríze roku 2008. Počas českého predsedníctva EÚ sa vyhlasuje rok 2009 ako

3 BOLTANSKI, Luc – CHIAPELLO, Eve: *The New Spirit of Capitalism*, London: VERSO 2005, s. 4

4 ŽIŽEK, Slavoj: *First as Tragedy, then as Farce*, s. 17

„European Year of Creativity and Innovation“, ako odpoveď na krízu, v ktorej by Európa nemala prestať investovať do zručností a inovácií, práve naopak, mala by postaviť svoju budúcnosť na posilnení kreatívneho a inovatívneho potenciálu. Program sa pokúsil spojiť to, čo je od čias moderny nespojiteľným – umenie, filozofiu, vedu a biznis.

Následne schválený program „Creative Europe 2014 – 2020“, európska schéma financovania kultúry, definuje ďalšiu fázu kapitalistickej spoločnosti ako spoločnosť založenú na imateriálnom a digitálnom bohatstve, v ktorej „*sú fabriky nahradené kreatívnymi komunitami*“ a ktorých základnou surovinou je „*schopnosť predstavovať si, tvoriť a inovovať*“. Sociálne skúsenosti a network sa pritom stávajú faktorom v ekonomickej súťaži.⁵

Tento manažérsky dokument schválený Európskym parlamentom obsahoval nové manažérske postupy a procesy v rámci ľudských zdrojov, v ktorých sa zavádzajú nové formy financovania a organizovania kultúry. Je nutné poznamenať, že ide o jediný priamy nástroj, ktorý má EÚ na priame financovanie kultúry a za sedem rokov ide o sumu 1,6 bilióna eur, pričom viac než polovica rozpočtu je určená pre audiovizuálny sektor vrátane videohier. Jej súčasťou bolo predefinovanie pojmu kultúra, do oblasti ktorej spadajú aj také rozporuplné oblasti akými sú šport, rebranding miest či webový obsah a reklama. Na jednej strane zavedenie tejto schémy sprevádzali protesty veľkých národných kultúrnych inštitúcií proti drastickým škrtom vo financovaní. Na strane druhej neprebegli žiadne protesty ani diskusie týkajúce sa zmien vo financovaní, ktoré inovuje grantový systém pre kreatívny priemysel tak, že podporou nazýva pôžičky.

V situácii po roku 2015 Žižek rovnako analyzuje diskurzívne ideologické súperenie pravice a ľavice. Zatiaľ čo prvá polovica bola ešte v znamení radikálnych emancipačných hnutí, ako Syriza či Podemos, v druhej polovici sa pozornosť presunula k humanitárnym témam okolo utečencov. Triedny boj bol potlačený a nahradený liberálno-kultúrnymi témami tolerance a solidarity.⁶ A hnutie Occupy sa stalo umeleckou stratégiou. Umelkyňa Hito Steyerl vo svojom texte *How Art Occupies our Lives*⁷ poukazuje na niekoľko efektov, ktorými nás

5 Green Paper: *Unlocking the potential of cultural and creative industries*, [online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na internete: <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1cb6f484-074b-4913-87b3-344ccf020eef/language-en>>

6 ŽIŽEK, Slavoj: *The Courage of Hopelessness*. London: Allen Lane 2017

7 STEYERL, Hito: „*How Art Occupies our Lives*“.[online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na

začala okupovať kreativita: nikdy nekončiaca seba-performancia, naša ustavičná prítomnosť na displeji, skrášľovanie či upgrading.

Od roku 2018 sa program kreativity priamo konštituuje v kontexte nezamestnanosti, limitovaného financovania, masívnych migračných vln, radikalizácie, populizmu a xenofóbie a digitálneho obratu. Úlohou kultúry a kreativity by mala byť snaha „zachrániť Európu“, nájsť nové naratívy a vytvoriť priestor pre dialóg a solidaritu. To všetko sa má udiť v rámci kolaboratívnej ekonomiky (crowdfundingu) a digitálnej ekonomiky, jednotného digitálneho trhu (manažment a zber dát týkajúci sa digitálneho publika). Okrem iného pomocou nástrojov, akými sú zhodnotenie rizika, ktoré sa spája s kultúrnymi a kreatívnymi projektmi.⁸

Keď Chiapello a Boltanski analyzovali viac než tisíc marketingových kníh a dokumentov z 90. rokov, ktoré vyšli vo Francúzsku, aby analyzovali nástup nového étosu kapitalizmu, pripomenuli, že nový diskurz „*infiltruje politický diskurz a diskurz odborov a ponúka legitimizačné reprezentácie a pojmové schémy pre novinárov a bádateľov a to do takej miery, až sa jeho prítomnosť stane súčasne rozptýlenou aj všeobecnou*“.⁹

Najdôležitejším výstupom nástupu kreatívneho kapitalizmu postaveného na kríze ako kreatívnej deštrukcii je teda ideologické víťazstvo neoliberalizmu, vďaka ktorému sa kapitalizmu podarilo nielen obnoviť si dôveru, ale stať sa príťažlivým a atraktívnym. Na strane druhej kultúra prechádza ďalšími transformačnými procesmi. Posudzuje sa už nielen z hľadiska ekonomickej výnosnosti, ako tomu bolo v klasickom kultúrnom priemysle, ktorý diela vysokej kultúry novým balením a novými formami šírenia prinášal masovému publiku, ale redefinuje sa samotný pojem kreativity ako schopnosti zhodnocovať riziko. Zhodnocovanie rizika sa zavádza už priamo do tvorby.

Podľa Chiapellovej a Boltanského teórie kapitalizmus vždy postupuje tak, že na jednej strane delegitimizuje to, čo považuje za staré formy (v tomto prípade v oblasti kultúry ešte hierarchické organizačné formy/klasické inštitúcie v prospech networku a entepreneuralizácie umelca) a súčasne poskytuje isté ospravedlnenia pre ľudí, ktorí sú zapojení do procesov akumulácie, ale ktorých

internete: <<https://www.e-flux.com/journal/30/68140/art-as-occupation-claims-for-an-autonomy-of-life/>>

8 Pozri https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/c-2017-6002_en.pdf

9 BOLTANSKI, CHIAPELLO, s. 57

kultúrne dedičstvo a hodnoty sa stále spájajú so skoršími formami akumulácie. V prípade kreatívneho kapitalizmu sú tak v newspeaku tejto agendy ešte stále odkazy na liberálne chápanie kultúry z 90. rokov, konkrétne multikulturalizmus (kultúra ako tmel, ako integračný nástroj). To vysvetľuje prečo najrozšírenejší model umenia – participatívne alebo kolaboratívne umenie, na ktorom participuje aj nová kreatívna trieda s novými delokalizovanými inštitúciami, pracuje s týmto vymedzením.

Existuje tu totiž spôsob, akým pracuje dialektika v chápaní kultúry. Podľa Žižeka je na jednej strane kultúra stále vnímaná ako výnimka, na strane druhej je stále viac a viac základnou súčasťou skutočnej ekonomie.

Dialektika prekarity a kreativity

Ale tento nový model enterpreneuralizácie je v skutočnosti novou progresívnou formou, akou sa kapitalizmus dnes vysporiada s klasickou prácou. Koncept kreativity, kreatívneho ja, označuje ustavične sa vynachádzajúce ja, lepšie povedané ja, ktoré ustavične vynachádza nové modely vlastného financovania.

Umelci svojim príkladom slúžia ako vhodný model pre pracovný život v nadchádzajúcej dobe, v ktorej sa veľká skupina ľudí, v dôsledku krízy, ocitá v prekérnej situácii. Pretože sa zdá, že nakoniec len súčasné podmienky práce umelca a jeho kreativita v obcovaní s neúnosnými podmienkami práce sú skutočným obsahom kreatívnej ekonomiky.

Na úzke prepojenie medzi prekaritou a participáciou upozornila slovinská teoretička umenia Bojana Kunstová vo svojom texte *The Institution between Precarization and Participation*¹⁰, v ktorom sa zaoberá zvláštnou náhodou, že sa v súčasnej teórii umenia stretávajú diskusie o prekarizácii a participácii a kladie si otázku, čo sa v tejto zhode/náhode deje politicky aj kultúrne. Čo má znamenať toto volanie po publiku, jeho schopnosti spájať sa, keď v skutočnosti žijeme vo svete tzv. socializovanej izolácie, v ktorej ustavične zlepšujeme svoje komunikatívne, sociálne a afektívne zručnosti s ohľadom na budúcnosť?

Prekaritu a jej normalizáciu pritom definuje, s odkazmi na práce Isabelle Loreyovej, ako spoločenskú neistotu, flexibilitu a kontinuálny strach, ktorý vychádza zo straty stability. Prekarizácia tiež stojí pri vytváraní subjektivity,

¹⁰ KUNST, Bojana: „*The Institution between Precarization and Participation*“ [online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13528165.2015.1071032>>

u ktorej sa jej ontologické aspekty, jej potencialita, zraniteľnosť, časovosť či náklonnosť k zmene ekonomizujú.

Mohli by sme viesť paralely medzi normalizáciou krízy od roku 2008, ktorú Žižek analyzoval ako kreatívnu deštrukciu a normalizáciou prekarity, permanentnej krízy jednotlivca. A ukázať slovami Žižeka, že v skutočnosti pri pojme kreativity ide o to, ako sa karnevalizuje „normálny život“ ustavičnými obratmi, zmenami, krízami.

Za normalizáciu prekarity sú pritom zodpovedné samotné inštitúcie, ako argumentuje Kunstová, ktoré pod rétorikou participácie a spolupráce ospravedlňujú transformáciu, nový rast a nové formy financovania a riadenia svojich inštitúcií.

Seba-referenčný kapitalizmus

Žižek samotný nepoužíva pojem kreatívneho kapitalizmu, ale kultúrneho kapitalizmu alebo kapitalizmu s ľudskou tvárou. V zásade ide o tradičnú postmodernú kritiku toho, ako bola kultúrna revolta po roku 1968 privlastnená kapitalizmom. Predovšetkým pojem autenticity v súvislosti s konzumom. Kultúrny kapitalizmus reinterpretuje akýkoľvek konzum cez kultúrne hodnoty a podľa Žižeka mení na konzum na kultúrny akt.

Konzumujeme tak nielen sociálne a envorimentálne aspekty kapitalizmu, nákupom biopotravín trebárs vyjadrujeme svoju ekologickú spoluúčasť, ale najnovšie konzumujeme aj samotnú opodstatnenosť kapitalizmu.

Predstava, že už nejestvujú rozdiely medzi trhom a spoločenskou zodpovednosťou, ba že môžu byť úzko prepojené, sa materializuje práve v nových formách spolupráce, networku a verejno-súkromných partnerstiev.

V posledných rokoch sa kapitalizmus dokonca zlučuje so spravodlivosťou. Môžeme sa opýtať, aká je to spravodlivosť? Zredukovaná na férovosť, na rovnaké podmienky v ekonomickej súťaži. Solidaritou sa tu nazýva jednota v ekonomicom záujme. Redefinícia spoločného dobra či spravodlivej spoločnosti súčasne musia byť chránené ako nové kultúrne obsahy. Kapitalizmus sa podľa Žižeka „transformuje a legitimizuje ako egalitársky projekt: zdôrazňuje sa pritom auto-poetická interakcia a spontánna seba-organizácia“.¹¹

Problémom je povaha súčasného kapitalizmu, ktorý Etienne Balibar nazýva s odkazmi na ďalších ľavicových teoretikov ako Hardt a Negri, seba-referenčným

¹¹ ŽIŽEK, Slavoj: *First as Tragedy, Than as Farce*, s. 52

kapitalizmom. V texte venovanom kritike v 21. storočí¹² formuluje tézu s ohľadom na Marxovu logiku filozofie dejín a argumentuje, že len teraz vstupujeme do kapitalistickej spoločnosti (a tak ako vždy, uvedomujeme si to, až keď je neskoro, príliš neskoro). Podľa neho vstupujeme do fázy „čistého“ kapitalizmu, ktorý sa už nemusí vysporiadať s heterogénnymi spoločenskými silami, ktoré by musel potlačiť alebo inkorporovať, alebo s ktorými by musel vyjednávať istý kompromis. „Čistý“ kapitalizmus sa oslobodil od všetkého a jediné, čím sa musí zaoberať, sú len dôsledky jeho vlastnej logiky akumulácie a tým, čo je nevyhnuté pre jeho reprodukciu.

Literatúra:

BALIBAR, Etienne: „*Critique in the 21st Century. Political economy still, and religion again*“ [online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.radicalphilosophy.com/article/critique-in-the-21st-century>>

BOLTANSKI, Luc – CHIAPELLO, Eve: *The New Spirit of Capitalism*, London: VERSO 2005

KUNST, Bojana: „*The Institution between Precarization and Participation*“ [online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13528165.2015.1071032>>

STEYERL, Hito: „*How Art Occupies our Lives*“. [online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.e-flux.com/journal/30/68140/art-as-occupation-claims-for-an-autonomy-of-life/>>

ŽIŽEK, Slavoj: *The Courage of Hopelessness*. London: Allen Lane, 2017

ŽIŽEK, Slavoj: *First as Tragedy, then as Farce*. London: VERSO, 2009

ŽIŽEK, Slavoj: *Against the Double Blackmail*. London: Penguin Books, 2017

¹² BALIBAR, Etienne: „*Critique in the 21st Century. Political economy still, and religion again*“ [online]. [cit. 15/10/2019] Dostupné na internete: <<https://www.radicalphilosophy.com/article/critique-in-the-21st-century>>

Pravicový populizmus a história ako Veľký Druhý. V čom sa líši pravicový populizmus od nacionalistických hnutí 19. storočia?

Matej Ivančík

While Slavoj Žižek has provided few publications or texts dedicated solely to the issues of nations, nation-building or nationalism, vast amount of his work tackles these to a varying extent. However, one faces a challenge of providing a complex analysis of the above-mentioned phenomena. First of all, Žižek's attitude is substantially enhanced, when comparing to Lacan's mere Freudian analysis, which predominantly focuses on both emergence and mechanisms of jouissance, while observing the nation's belonging through the prism of the big Other. Žižek has complemented this rather basic attitude with his both in-depth analysis as well as own experience of the real existing socialism and its very own nationalist nuances. When examining the populist cause's emergence, I have attempted to scrutinize the very possibility of tracking the entanglements between nationalism and what might be called conservative or national populism. The paper exploits mainly Benedict Anderson's concept of a nation as an imagined community, while at the same time drawing attention to analogies with populist movements as understood by Žižek through his critique of liberal democracy's negligence of a political conflict as a vital concept of democracy.

Pozitivistické chápanie nacionalizmu a národa, paradoxne, napriek svojej snahe vyhnúť sa relativizovaniu, opomínalo komplexnosť fenoménov podmieňujúcich konštrukciu národov, národných hnutí a nacionalizmov, čím často sklzálo do teleologických interpretácií národných hnutí.

Ako sa vyhnúť pasci binárneho pohľadu na nacionalizmus, ako politického hnutia súvisiaceho s kreovaním, formovaním a udržovaním „národného povedomia“, aj s jeho politickými a ekonomickými implikáciami (kolonializmus, rasizmus, ekonomický nacionalizmus, ale aj vznik občianskej spoločnosti, presadenie práv ľudu na sebaurčenie, či rôzne sociálne implikácie), kde

na jednej strane stoja primordiálne alebo esencialistické tézy, a na druhej strane stojí „rozplynutie“ tohto pojmu do literárnej podoby, kedy je samotná existencia národa spochybnená? Žižekova analýza ponúka v tomto prípade hneď dve roviny, ako sa tomuto binarizmu vyhnúť. Cieľom štúdie nie je poskytnúť komplexný výklad historiografie nacionalizmu a vzniku národov či podať, v súčasnosti ešte azda odvážnu interpretáciu narastajúceho populizmu, ale skôr poukázať na niektoré analógie či naopak odlišnosti a pokúsiť sa pritom vyzdvihnúť význam Žižekovho metodologického aparátu a načrtnúť možnosti jeho aplikácie na sledované fenomény.

Predovšetkým, je to samotné chápanie existencie národa a nacionalizmu. Žižek nie je v tomto zmysle inovátorom. V zjednodušenej podobe reflektuje vývoj historiografického diskurzu, pričom jeho chápanie národa je a priori marxistické a má najbližšie k interpretácii jedného z najvýznamnejších teoretikov nacionalizmu a teórie konštrukcie národa, Benedicta Andersona.¹ Tvrdiť však, že Žižek jednoducho jeho analýzu preberá, by bolo zjednodušujúce. Rovnako, zdanlivo simplifikovaná interpretácia nacionalizmu v jeho podaní, tak ako ju dominantne rozpracoval v *Tarrying out with the Negative*², nemôže byť vnímaná len ako akési lacanovské prerozprávanie Andersonovej analýzy. V nasledujúcich odsekoch sa pokúsím načrtnúť, v čom spočíva význam Žižekovho prístupu, predovšetkým pre pochopenie rozdielov, ale aj analogických znakov medzi nacionalistickými hnutiami a konzervatívnym, resp. ľudovým populizmom.

Na to, aby sme pochopili Žižekov prístup, nielen cez prizmu lacanovského metodologického aparátu, je nevyhnutné ukotviť jeho interpretáciu v pluralite, predovšetkým, v marxistických prístupoch. Žižek tvrdí, že to, čo drží etnické spoločenstvo pohromade, je slasť.³ Rozdielne ekonómie slasti nevyhnutne koexistujú, napr. nacionalistická s kapitalistickou alebo nacionalistická so socialistickou. Omnoho konkrétnejšie, „*národ existuje len do tej miery, do ktorej jeho špecifická slasť ostáva kontinuálne materializovaná v určitom súbore spoločenských praktík, a je naďalej predávaná prostredníctvom*

1 ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, New York: Verso, 2016, 240 s.

2 ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying out with the Negative. Kant, Hegel, and the Critique of Ideology*. Duke University Press, 1998, s. 112-113.

3 Slasť predstavuje u Žižeka koncept, ktorý priamo preberá od Jacquesa Lacana, ako jouissance. Ide o istú formu zvláštnej a prevrátenej etickej povinnosti, ktorá nám môže prinášať pôžitok z utrpenia. Pozri: ŽIŽEK, Slavoj: *How to Read Lacan*. London: Granta Books, 2006, s. 79-90.

národných mýtov alebo „fantázií“, ktoré tieto praktiky zaistujú“.⁴ Národ je teda síce kontingentný, ale reálny jav.

Nacionalizmus je ešte viac definovaný slasťou, keď ho chápeme ako negatívny jav, pre ktorý existuje len jeho slasť a iné etniká sa túto slasť pokúšajú ukradnúť, užívať si ju.⁵ Inými slovami, národ teda nie je nič iné, iba spôsob, ktorým si subjekty daného etnika užívajú slasť, pričom toto užívanie pretavujú do sociálnej reality. Avšak, zatiaľ čo Žižek ponúka pomerne presvedčivú interpretáciu národa ako niečoho reálneho, nevysvetľuje ako ono „reálne“ vzniklo, aspoň nie na prvý pohľad. Žižek totiž dokladá svoje chápanie reálnej existencie národa až ex post, prostredníctvom štrukturálnej analýzy nacionalizmov v krajinách bývalého východného bloku, resp. v prípade anti-koloniálnych bojov či emancipačných hnutí tzv. tretieho sveta.⁶ K týmto analýzám sa prepracujem neskôr, najprv však istý historický exkurz, resp. historiografický prehľad interpretácií nacionalizmu, ktorý umožní lepšie pochopiť, do akej miery je Žižekova interpretácia národa a nacionalizmu zasadená do historiografického diskurzu.

Psychologizácia nacionalizmu v podaní Eugena Lemberga⁷ nám nacionalizmus podáva ako spájajúcu integrujúcu silu, ktorá umožňuje jednotlivcom zrušiť jeho moc a rešpekt v prospech národného spoločenstva. Jednotlivcom potom môže prostredníctvom tejto služby kolektívu dosiahnuť uspokojenie a lepšie postavenie.⁸ Je nutné podotknúť, že Lembergova interpretácia, podobne ako u mnohých iných autorov, vychádza zo samotného problému definovať nacionalizmus ako taký. Prikláňa sa k anglosaským interpretáciám, ktoré ho chápu ako zjednocovaciu silu národných či kvázi-národných skupín.⁹ Ide o istú formu obrátenej interpretácie, ktorá kladie dôraz na materializované politické hnutia či ideológie, pričom definícia pojmu národ je sekundárna. Nijako neosvetľuje, ako dochádza k transformácii subjektu na kolektív. Okrem toho sa

4 ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying out ...*, s. 112-113.

5 ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do. Enjoyment As a Political Factor*. London, New York: Verso, 2008, s. 110. S tým súvisí aj identifikovanie vnútornej hranice prostredníctvom internalizácie externej hranice, ktorá sa prejaví najmä vymedzením „skutočného“ predstaviteľa národa.

6 ŽIŽEK, Slavoj: *Did Somebody Say Totalitarianism? Five Interventions in the (Mis)Use of a Notion*. London, New York: Verso, 2011, 280 s.

7 LEMBERG, Eugen: *K psychologii nacionalismu*. In: HROCH, Miroslav: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON, 2003, s. 71-99.

8 LEMBERG, Eugen: *K psychologii ...*, s. 75.

9 *Ibid*, s. 75.

nedozvedáme ani, prečo ide práve o národy, keďže Lemberg v tomto prípade hovorí o akejkolvek skupinovej formácii, ktorá môže byť aj „kvázi-národná“.¹⁰

Hoci Lemberg hovorí predovšetkým o slabosti indivídua, ktoré sa „odovzdáva“ národu ako vyššej entite, zdôrazňuje konštitutívny charakter tohto odovzdávania, pričom podmieňuje vznik kultúr a spoločností práve prítomnosťou tejto slabosti v jednotlivcoch. Hovorí o akejsi zdieľanej slabosti jednotlivcov, ktorí nevyhnutne vyhľadávajú spoločnosť vo väčších celkoch. Zdôrazňovaný konštitutívny charakter tak môžeme interpretovať aj ako príklon k reálnej existencii národa.¹¹ Stále však nevieme tento koncept rozlíšiť od ostatných konštitutívnych zoskupení.

Ako konštatoval Eric Hobsbawm, historici a predovšetkým marxistickí, poskytlí omnoho uspokojivejšie interpretácie konštrukcie/vzniku národov a fenoménu nacionalizmu. Akonáhle ich existenciu historizujeme, odpadáva nám problém apriórnej interpretácie, čo sú to národy a ako vznikli. Musíme ich vnímať v rozdielnosti ich vzniku a vývoja.¹² Neznamená to, že by Hobsbawm rezignoval na interpretáciu pojmu národ, naopak, vyzdvihuje partikularitu podmienok jeho vzniku, čím sa odkláňa od nutnosti abstraktne pomenovať všeobecné predpoklady podmieňujúce jeho vznik. Na druhej strane, z pohľadu marxistického presvedčenia, jednoznačne vyzdvihuje materiálne predpoklady pre vznik národov. Národ teda v 19. storočí nebol to, čo si nacionalisti o ňom myslieť, ale potichu predpokladaný socio-politický obsah ich ašpirácií.¹³ Takáto formulácia koreluje so Žižekovou tézou o užívaní slasti vo forme reprodukovanej ašpirácie do socio-politickej roviny. Pre Hobsbawma sú národy konštruktmi 18. storočia, ktoré do značnej miery revolucionalizovali¹⁴ existujúce sociálne, rodinné, ekonomické a iné väzby, čím konštituovali nový skutkový stav. Inými slovami, uprednostňuje ich konštitutívny charakter pred idealistickou

10 Samozrejme, pre účely jeho psychologickéj analýzy je takýto prístup dostačujúci. Ak jeho interpretáciu prepojíme so Žižekom, môžeme tento druh transformácie subjektu aplikovať aj na kozmopolitov, ktorí takisto holdujú istej forme „veľkého Druhého“- práve prostredníctvom stotožnenia sa so všetkými, ktorí nie sú nacionalistami, resp. nepovažujú sa za príslušníkov nejakého národa. Ibid, s. 76.

11 Ibid, s. 78.

12 HOBBSAWM, Eric: *Několik úvah o nacionalismu*. In: HROCH, Miroslav: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON, 2003, s. 109-124.

13 Ibid, s. 111.

14 V tejto súvislosti si možno klásť otázku: Akým spôsobom, ak vôbec, revolucionalizuje súčasný (národný/pravicový) populizmus existujúce sociálne, ekonomické, rodinné, národné (sic!) alebo iné väzby?

interpretáciou stelesnenou vo forme politického diskurzu.

Dôležitým momentom v jeho prístupe je najmä zdôraznenie toho, že pojem konštrukt nemusí nevyhnutne poukazovať na „vynájdenie národa“, ale skôr na špecifickú, historicky podmienenú štruktúrnu koreláciu existujúcich a dynamicky sa rozvíjajúcich foriem kolektívneho zoskupenia. Takáto interpretácia, hoci Hobsbawm písal svoje tézy o nacionalizme pred nástupom ľudových, konzervatívnych či nacionalistických populizmov v 80. rokoch, sa javí nanajvýš užitočná pri chápaní súčasných populizmov, resp. populizmov, ktorých analýza často opomína ich historizáciu a ukotvenie v predošlých, existujúcich či dynamicky sa rozvíjajúcich formách usporiadania spoločnosti. Okrem toho, samotná historizácia fenoménu upozorňuje najmä na fakt, že viaceré populistické hnutia nevyhnutne nepotrebujú jednotiaci odkaz na konkrétnu historickú udalosť, ale skôr oživenie schopnosti národa odvolávať sa na nejaký kolektívny referenčný rámec, namiesto zdôrazňovania liberálneho individualizmu, ktorý tvorí neopomenuteľnú súčasť mentality občanov v liberálnej demokracii.

Ďalší pojem Žižekovho metodologického aparátu, ktorý nám pomáha odhaliť druhú rovinu jeho prínosu v prípade analýzy nacionalizmu, je tzv. objet petit a, teda objekt mojej slasti, ktorý sa nevyskytuje nikdy ako nejaká konkrétna vec, ale skôr len ako jej predstava, ktorá je značne deformovaná, resp. na ktorú môžeme nazeráť len cez anamorfózu – to znamená, cez deformovaný, subjektívny pohľad. Inými slovami, anamorfóza nám stiera rozdiel medzi objektívnou realitou a deformovaným pohľadom na túto realitu, čo spôsobuje, že samotný deformovaný pohľad považujeme za objektívnu realitu – napríklad – židovské sprisahanie alebo tisícročná poroba slovenského národa alebo predstava, že vojnový Slovenský štát existoval z vlastnej vôle a podobne.

Lacanov objet petit a je v tomto prípade samotná „idea národa“, ktorá nám umožňuje vnímať niekoho, koho sme v živote nevideli, niekoho, kto má úplne iné záujmy a ekonomické preferencie ako nášho „súkmeňovca“ práve preto, že sa na túto osobu pozeráme cez nami objektivizovaný, ale pri tom subjektívny, deformovaný obraz.

Do tohto rámca zapadá aj pojem Benedicta Andersona, ktorý o národe hovorí ako o *imagined community*, teda komunite, ktorú si vieme predstaviť, resp. ktorá je predstavovaná.¹⁵ Ak by sme Andersonov výklad chápali len cez

¹⁵ ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities ...*, s. 6. Anderson sa vymedzuje napríklad voči prístupu Ernsta Gellnera, ktorý pri národe zdôrazňuje istú fabrikáciu, resp. falošnú predstavu.

prizmu predstavovania si nejakej kolektívnej formy, môže sa javiť ako príliš vágny a mohol by podsúvať predstavu, že národ je jednoducho fikcia, ktorú si predstavujeme. Jeho interpretácia je však nanajvýš konkrétna vo vzťahu k vzniku predpokladov samotnej situácie, kde si jednotlivé subjekty dokážu samých a samé seba predstaviť ako národ. Anderson tvrdí, že každé spoločenstvo tvorí komunitu. Aj aristokracia je v takomto prípade vnímaná ako imagined community. Hoci existoval reálny právny a ekonomický základ pre definovanie tohto stavu, ako poznamenáva Hobsbawm, pred rokom 1789 o sebe aristokrati nehovorili ako o aristokratoch.¹⁶

Ak teda pripustíme, že komunity všeobecne existujú primárne ako „predstavené“, podľa Andersona by sme národ nemali rozlišovať od ostatných komunít jeho skutočnou existenciou alebo autentickým pôsobením, ale skôr štýlom, akým sú národ, resp. tá-ktorá komunita, „predstavované“.¹⁷ Anderson v podstate implikuje predovšetkým skúmanie nacionalizmu ako materializovanej predstavy národa v politickej rovine. Pokiaľ ide o predpoklady vzniku samotnej komunity národa, za týmto účelom vymenúva nasledovné fenomény, bez ktorých by existencia národov nebola možná.

Partikulárny jazyk umožnil prístup k pravde prostredníctvom jazyka.¹⁸ Tak ako v prípade latinčiny, ale aj iných jazykov, v ktorých bola ľuďom „zjavovaná pravda“ v podobe náboženských textov, aj v prípade partikulárnych, vernakulárnych jazykov, ľudia vnímali túto pravdu ako jednotnú s jazykom, ktorý im ju predstavoval. Druhým predpokladom bola organizácia spoločnosti do teritoriálneho štátu pod nejakou autoritou, zväčša panovníkovou. Geografické a právne ohraničenie teritória síce nepredstavovalo nový fenomén, no po tridsaťročnej vojne nadobudlo novú konsenzuálnu interpretáciu, ktorá redefinovala postavenie štátu v spoločnosti. Napokon išlo o koncept temporality, v ktorom sa podľa Andersona stali kozmológia a história neodlíšiteľnými a pôvod sveta a ľudstva prakticky totožnými.¹⁹ Spolu s prostredím nastupujúceho kapitalizmu a kníhtlačou, bol umožnený vznik a šírenie predstáv o sebe samých, ako aj vytvorenie súdržnosti s inými, a teda aj existencia národov.²⁰

16 Ibid, s. 7.

17 Ibid, s. 6.

18 Ibid, s. 36.

19 Ibid.

20 Ibid.

Najväčšou prekážkou univerzálneho aplikovania Andersonovej interpretácie, môžu byť jednotlivé odchýlky vznikov národov, najmä ak ide napríklad o takzvané non-dominant ethnic groups.²¹ Pochopiteľne, Anderson neašpiruje na univerzálnu definíciu národa, skôr ponúka analýzu nevyhnutných predpokladov pre existenciu fenoménu národa. Navyše, ako upozorňuje Louis Althusser, neexistuje nejaké ultimátne pravidlo, ktorým by sme vedeli analyzovať históriu. História sa neopakuje, a jediné čo v histórii existuje, sú len výnimky z pravidiel.²²

Žižek nám umožňuje chápať, že nacionalizmus v jeho partikularizmoch dokážeme pochopiť jedine spätným pohľadom. To znamená, že len vtedy, ak vezmeme do úvahy aj národno-oslobodzovacie boje, ale aj nacionalizmus v socializme tzv. východného bloku či špecifiká stredoeurópskych nacionalistických hnutí²³. Až vtedy si uvedomíme štrukturálne prepojenie nacionalizmov, resp. vznik národov s inými historickými fenoménmi.

Slavoj Žižek predpokladá, že slasť je vždy organizovaná v štruktúrach. Zdanlivo nenápadná veta v *Tarrying out with the Negative*, pretkávajúca Žižekovo vysvetlenie národa, si zaslúži našu pozornosť: „*Nacionalizmus teda predstavuje privilegovanú doménu erupcie slasti do sociálneho pola.*“²⁴ Vyššie spomínaný anglosaský prístup k analýze národa prostredníctvom analýzy nacionalizmu ako ideológie je na tomto mieste, pochopiteľne, spochybnený.²⁵ Rovnako, Benedict Anderson uvádza, že na to, aby sme pochopili nacionalizmus, ho musíme dať do vzťahu k väčším kultúrnym systémom, ktoré ho predchádzali, a z ktorých, a rovnako aj napriek ktorým, bola umožnená jeho existencia.²⁶

Pre Žižeka je nacionalizmus komplementárnou súčasťou existujúcich sociálnych štruktúr. Tie môžu byť definované rôzne, ekonomickým systémom, danou politickou, resp. zahranično-politickou situáciou, kultúrnymi

21 HROCH, Miroslav: National Self-Determination from a Historical Perspective. In: *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, 37, 3/4, 1995, s. 283. Autorom tohto pojmu je rakúsky historik G. Stourrz. Citované podľa: HROCH, Miroslav: *National Self-Determination ...*, s. 283.

22 ŽIŽEK, Slavoj: *Did Somebody ...*, s. 115-116.

23 TRENCSENYI, Balázs – KOPEČEK, Michal (eds.): *Discourses of Collective Identity in Central and South-East Europe (1770 - 1945) Volume I*. Budapest, New York: CEU Press, 2006, s. 33-45.

24 ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying out ...*, s. 112-113.

25 Podobne, vychádzajúc z marxistických predpokladov, tak robí aj Miroslav Hroch. Pozri: HROCH, Miroslav: *National Self-Determination ...*, s. 283.

26 ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities ...*, s. 12.

predikamentmi a podobne. Nacionalizmu prisudzuje akúsi nad-systémovú subjektivitu, ktorá nadobúda svoju plnú interpretačnú kapacitu až s nástupom neskorších fáz nacionalizmu. Inými slovami, akékoľvek socio-ekonomické či kultúrne a politické prostredie je priestorom pre prenikanie nacionalizmu. Či už je to maďarský alebo slovenský nacionalizmus 19. storočia, nacionalizmus Stalínovho Sovietskeho zväzu či nacionalizmus Slovenského vojnového štátu/ republiky alebo jednotlivých častí normalizačného Česko-Slovenska. Takáto kontinuita nám zároveň umožňuje vystopovať aj nacionalizmy 80. a 90. rokov, predovšetkým v Európe a nepodľahnúť pomerne zjednodušenej diskontinuitnej predstave, že nacionalistické sentimenty sa prehnaní kontinentom len v dôsledku, a ako priamy výsledok, rozpadu Sovietskeho zväzu a štruktúr bývalého východného bloku. Podobne, dekolonizačné procesy, ktoré vytvorili priestor pre dva súperiace nacionalistické koncepty, z ktorých každý sa inak staval k vzťahu medzi národom a štátom, predstavujú príklad štruktúrálnej koexistencie nacionalizmu s inými socio-ekonomickými a kultúrnymi predstavami.²⁷

Slavoj Žižek kladie dôraz na kontinuitu medzi nacionalizmami neskorosocialistických režimov a ich podobami v neskorých 80. a počiatočných 90. rokoch, kedy sa nacionalistické tendencie označované skôr ako populizmus, objavujú a v spoločnostiach s existujúcou liberálnou demokraciou. Žižekovi slúži ako príklad jeho domovská Juhoslávia. Na tomto mieste vidno, že ašpiruje na zotretie tradičnej východno-západnej hranice. Vypuklý príklad multi-etnickej Juhoslávie mu slúži ako pole, kde môže demonštrovať pôsobenie nacionalizmu aj v socialistickej spoločnosti, čím sa pokúša narušiť tradičnú predstavu homogénnej spoločnosti, ktorá pod tlakom sovietskeho vplyvu „nedokázala ani realizovať“ vlastné inherentné rozpory. Žižek historizuje príčiny vojen na Balkáne v 90. rokoch a zasadzuje ich materiálne predpoklady ešte do obdobia socializmu, pričom nárast nábožensko-etnického fundamentalizmu, ako aj vzostup nového pravicového populizmu chápe ako prežitok strašiaka „totalitarnej hrozby“, ktorý prežil aj pád socializmu.²⁸

27 Blížšie k dekolonizácii a vzťahu medzi nacionalizmom pozri List Aimé Césarieho Mauricovi Thorezovi: MALEK, Anouar-Abdel a kol.: *Postkoloniální myšlení II*. Praha: Tranzit, 2011, s. 116-124.; SLOBODIAN, Quinn: *Globalists. The End of EMpire and the Birth of Neoliberalism*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2018, s. 146-181.

28 ŽIŽEK, Slavoj: *Did Somebody ...*, s. 229-230. Okrem toho, Žižek hovorí aj o predpoklade, že digitalizácia predstavuje ohrozenie našej slobody. Takisto upozorňuje na fenomén kedy sa tradičná západná ľavicová nostalgia po Titovej Juhoslávii ocitla v identifikácii Miloševićovho Srbska ako pokračovateľa Juhoslávie, pričom to bolo práve ono, ktoré túto ideu zabilo. *Ibid.*, s. 232.

V súčasnosti sa vynára množstvo interpretácií fenoménu narastajúcej popularity pravicového/národného/konzervatívneho/ludového populizmu. Osobne sa prikláňam k používaniu pojmu konzervatívny, alebo dokonca ľudový, keďže opatrenia, ktoré často aplikujú napríklad Orbánova alebo Morawieckeho (Kaczyńského) vláda, je niekedy náročné označiť za pravicové v tom zmysle, ako ich bežne chápe verejnosť v strednej Európe. Terminologická otázka sa na tomto mieste javí viac ako len diskurzívna. Pri označení pravicový populizmus, ako keby automaticky, totiž implikujeme existenciu ľavicového populizmu, čo sa môže javiť ako problematické.²⁹ Žižek posúva analýzu súčasných konzervatívnych populizmov, ako aj ich predchodcov v 80. a 90. rokoch, ďaleko pred prvé volebné úspechy takýchto politických strán či hnutí. Michael Hauser upozorňuje na inú interpretáciu populizmu, ktorá do značnej miery vychádza zo Slavoj Žižeka. Hauser vníma nárast populizmu cez prizmu kritiky hegemonického rámca liberálnej demokracie, čo mu umožňuje tento fenomén nesledovať cez jeho dopady, ale predovšetkým cez dôvody, kvôli ktorým sa objavil.³⁰ Inými slovami, nechápe populizmus ako narušenie demokracie, ale ako jej návrat. Pochopiteľne, Hauser nepovažuje konzervatívne populistické hnutia za demokratické, ale ich výskyt charakterizuje ako ruptúru v hegemonii pána signifikanta³¹, ktorým je trhová ekonomika a neoliberalný konsenzus.³²

Podnetným prínosom do diskusie o populizme, ktorý obchádza tradičný liberálny naratív o rušivých momentoch v liberálnej demokracii, je aj publikácia *National Populism* od Rogera Eatwella a Matthewa Goodwina.³³ Pojem „national populism“ môže indikovať adjektívum národný, no možno lepší preklad by znel „ľudový“. V takom prípade ide o termín obsahovo bližší k pojmu „konzervatívny“.

29 Predovšetkým z hľadiska náročnej diferenciacie pri niektorých sociálnych otázkach, ktoré nemožno označiť ako striktné pravicové či ľavicové.

30 HAUSER, Michal: *Populismus jako návrat demokracie*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <<https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/michael-hauser-populismus-jako-navrat-demokracie-40287105>>.

31 Pán signifikant slúži v lacanovskej terminológii ako ultimátny referenčný rámec, ku ktorému odkazujú všetky odkazy. V rámci liberálneho, resp. neoliberalného konsenzu stotožneného v liberálnej demokracii ako systéme usporiadania spoločnosti, je trhová ekonomika jedným z takýchto signifikantov, ktoré nemožno v rámci súčasnej hegemonie spochybniť.

32 HAUSER, Michal: *Populismus jako návrat demokracie*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <<https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/michael-hauser-populismus-jako-navrat-demokracie-40287105>>.

33 EATWELL, Roger – GOODWIN, Matthew: *National Populism. The Revolt against Liberal Democracy*. London: Penguin Random House UK, 2018, 344 s.

Autori publikácie sa však najmä snažia prehodnotiť dominantné vnímanie populizmu ako fenoménu, ktorý oslovuje predovšetkým starších, menej vzdelaných, bielych, nábožensky orientovaných či sociálne deprivovaných ľudí, voči ktorým stojí uvedomelá, multikultúrna, sekulárna mestská elita. Na základe viacerých výskumov sa nazdávajú, že všetky otázky týkajúce sa príčin toho, prečo niekto volil Donalda Trumpa, alebo hlasoval za Brexit či podporuje vládu Viktora Orbána, sú zavádzajúce a odpútavajú našu pozornosť od analýzy populizmu ako dlhodobého fenoménu, ktorého prítomnosť sa javí ako nové fait accompli.³⁴

Podobne kritizuje prístup liberálov k populizmu Slavoj Žižek. Jeho analýza nestotožňuje populizmus s nacionalizmom po obsahovej stránke, i keď nepochybne niektoré ich spoločné prejavy sú v jeho interpretácii často zamieňané. Ich spoločným menovateľom je však formálna stránka, ktorá v prípade oboch fenoménov predpokladá ich vznik v nejakej predošlej udalosti, čo sa následne prejavuje istou „nostalgiou“ po koreňoch alebo nejakej fiktívnej idealizovanej predstave. Anderson tvrdí, že národy sa vždy odvolávajú na dávnu minulosť a smerujú svoju existenciu do ďalej budúcnosti.³⁵ Podobne Eatwell a Goodwin upozorňujú na „revoltu“ zo strany populizmu voči liberálnej demokracii, keďže tá im tento pocit odopiera.³⁶

Žižek si však predovšetkým všíma liberálnu reakciu na vynárajúce sa populizmy, najmä v 80. a 90. rokoch, ktorá koreluje s jeho chápaním úlohy totalitarizmu ako strašiaka, ktorého liberálna demokracia potrebuje na svoju vlastnú existenciu.³⁷ Žižek zavrhuje interpretáciu pravicového³⁸ populizmu nie ako post-politického (post-faktuálneho – M. I.) fenoménu, ale ako sebatvrdzujúceho konsenzu liberálnej demokracie, pre ktorú toto delenie na „my“ a „oni“ predstavuje životne dôležitý konflikt, v politickom zmysle

34 Ibid, s. xvii; xxi-xxix. Za týmto účelom navrhujú využívanie nového pojmu post-populizmus. Samozrejme, Eatwell a Goodwin takisto odsudzujú simplicistické charakteristiky populizmu ako fašizmu a rovnako neprikladajú kľúčovú úlohu finančnej kríze z roku 2008. Jednotlivé mýty, ktoré vyvracajú, sú predmetom prvej kapitoly publikácie.

35 ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities ...*, s. 11-12.

36 EATWELL, Roger – GOODWIN, Matthew: *National Populism ...*, s. xxix. Autori dávajú do pozornosti predovšetkým pocit uvedomenia si komunity a dôležitého stavebného kameňa spoločnosti, ktorého neprítomnosť je artikulovaná v populistickej kritike liberálnej demokracie.

37 ŽIŽEK, Slavoj: *Did Somebody ...*, s. 236.

38 Žižek používa tento pojem pomerne neusporiadane, bez bližšieho vysvetlenia, a predovšetkým v jeho aplikácii na hnutia v 80. a 90. rokoch.

slova.³⁹ Príklon k takto nazieranému konfliktu potom predstavuje blokovanie „skutočného“ konfliktu, ktorý by mal podobu ľavicovej alternatívy. Vylúčenie takéhoto konfliktu bolo podľa Žižeka dosiahnuté najmä po prijatí neoliberálneho konsenzu, tzv. tretej cesty ľavicovými vládami.⁴⁰ Okupácia tradične ľavicových tém konzervatívnymi populistami, a na tomto mieste sa javí pojem konzervatívny ako skutočne kľúčový, je pretransformovaná do hlásania konca potreby delenia na pravicu a ľavicu, a súčasne artikulovaná návrhmi na vytvorenie nových foriem komunitnej (náboženskej, rodinnej či statusovej) solidarity, ktorá by nahradila paradigmu konsenzu sociálneho štátu.⁴¹ V tejto súvislosti stojí za zmienku pripomienka Quinna Slobodiana, ktorý upozornil na pomerne častý jav medzi konzervatívnymi populistami, napríklad v prípade nemeckej AfD, a to je značná sympatia voči neoliberalizmu a konkrétne F. A. Hayekovi.⁴² Slobodianova analýza populizmu sa približuje konceptu depolitizovanej globalizácie, ktorú v podstate populizmus, povedané Žižekom, ako subjekt neautentického konfliktu, umožňuje, resp. podporuje.

Sentiment návratu k správe politiky a ekonomiky na úrovni národného štátu, je vlastne len inou formou demontáže sociálneho štátu a regulácie globálneho kapitalizmu. V prípade Trumpa a Brexitu, je tento trend už v súčasnosti pozorovateľný.⁴³ Možno preto konštatovať jeden substantívny rozdiel medzi nacionalizmom, resp. národnými hnutiami a formovaním národov na jednej strane a populizmom, či už konzervatívnym, ľudovým, národným alebo pravícovým na druhej strane. Ako kľúčový sa javí ich vzťah k štátu,

39 Ibid, s. 237.

40 Ibid, s. 242-243.

41 Ibid. Okrem populistických hnutí na prelome 80. a 90. rokov (Haider, Le Pen, Buchanan), vieme tento fenomén sledovať predovšetkým v Orbánovom Maďarsku či v poľskej Právo a spravodlivosť.

42 SLOBODIAN, Quinn: *Trump, Populists and the Rise of Right-Wing Globalization*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <<https://www.nytimes.com/2018/10/22/opinion/trump-far-right-populists-globalization.html>>.

43 KRUGMAN, Paul: *The Roots of Regulation Rage*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <<https://www.nytimes.com/2019/09/18/opinion/the-roots-of-regulation-rage.html>>; STIGLITZ, Joseph: *Neoliberalism Must Be Pronounced Dead and Buried*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <<https://www.theguardian.com/business/2019/may/30/neoliberalism-must-be-pronounced-dead-and-buried-where-next>>; The Wall Street Journal: *37 Ways Donald Trump Has Remade the Rules for Business*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <https://www.wsj.com/articles/how-donald-trump-has-remade-the-rules-for-business-1516190400>; Podobne v Maďarsku, BBC News: *Hungary 'slave labour' law sparks protest on parliament steps*. [online]. [cit. 18/10/2019] Dostupné online: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-46551904>>.

ktorý je v súčasnej globalizovanej ekonomike v zásade impotentný, pokiaľ ide o nekoordinované presadzovanie daňovej politiky. Nacionalizmus 18., 19., ale i 20. storočia predstavoval do veľkej miery konštitutívny prvok v schopnosti štátu zasahovať do ekonomiky. V súčasnosti ide skôr o politicky deklaratórne kroky.

Literatúra:

ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, New York: Verso, 2016, 240 s.

EATWELL, Roger – GOODWIN, Matthew: *National Populism. The Revolt against Liberal Democracy*. London: Penguin Random House UK, 2018, 344 s.

HROCH, Miroslav: National Self-Determination from a Historical Perspective. In: *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes*, 37, 3/4, 1995, s. 283-299.

HROCH, Miroslav: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON, 2003, 451 s.

MALEK, Anouar-Abdel a kol.: *Postkoloniální myšlení II*. Praha: Tranzit, 2011, 259 s.

TRENCŠÉNYI, Balázs – KOPEČEK, Michal (eds.): *Discourses of Collective Identity in Central and South-East Europe (1770 - 1945) Volume I*. Budapest, New York: CEU Press, 2006, 351 s.

SLOBODIAN, Quinn: *Globalists. The End of Empire and the Birth of Neoliberalism*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2018, 381 s.

ŽIŽEK, Slavoj: *Tarrying out with the Negative. Kant, Hegel, and the Critique of Ideology*. Duke University Press, 1998, 166 s.

ŽIŽEK, Slavoj: *How to Read Lacan*. London: Granta Books, 2006, 132 s.

ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do. Enjoyment As a Political Factor*. London, New York: Verso, 2008, 288 s.

ŽIŽEK, Slavoj: *Did Somebody Say Totalitarianism? Five Interventions in the (Mis) Use of a Notion*. London, New York: Verso, 2011, 280 s.

<https://www.nytimes.com/2019/09/18/opinion/the-roots-of-regulation-rage.html>

<https://www.theguardian.com/business/2019/may/30/neoliberalism-must-be-pronounced-dead-and-buried-where-next>

<https://www.wsj.com/articles/how-donald-trump-has-remade-the-rules-for-business-1516190400>

<https://www.bbc.com/news/world-europe-46551904>

<https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/michael-hauser-populismus-jako-navrat-demokracie-40287105>

<https://www.nytimes.com/2018/10/22/opinion/trump-far-right-populists-globalization.html>

Túžba po uznaní alebo prečo chudobní bojujú za práva bohatých

Marek Dobeš

In the works of Slavoj Žižek, political science and philosophy are closely intertwined. He frequently draws on psychoanalysis, especially Lacan, who draws much inspiration from Freud. This is a fruitful approach because social processes are naturally shaped by the individual psychology of their actors.

In this work we will examine in more detail one such connection between individual psychology and broader social processes – the paradox of why do poor people often vote to support right wing parties whose policies go often against the interests of working class.

V prácach Slavoj Žižeka sa funkčne prelína politológia a filozofia. Takisto čerpá z psychoanalýzy, najmä z Lacana, ktorý čerpá inšpiráciu okrem iného z Freuda. Je to plodný prístup, pretože sociálne procesy sú prirodzene formované aj individuálnou psychológiou ich aktérov.

V tejto práci budeme skúmať podrobnejšie práve jedno takéto prepojenie, ktoré vychádza z psychologickkej teórie a praxe, a má dosah na politické správanie sa ľudí a následne na ekonomickú situáciu spoločnosti.

Prečo chudobní bojujú za práva bohatých

Je často spomínaným paradoxom, že ľudia s nižšími príjmami vo voľbách často podporujú strany s programom, ktorý prináša výhody najmä tým s vysokými príjmami¹. Hovoríme najmä o daňovej politike, keď pravicové strany podporujú menej progresívne dane a následne nižšie výdavky štátu do sociálnej politiky, školstva či zdravotníctva.

Ako väčšina spoločenských fenoménov, aj tento paradox, má pravdepodobne viacero príčin:

Fungovanie ekonomiky je relatívne zložitá téma, a preto mnohí ľudia nemusia vidieť súvis medzi politikou a ekonomikou. Na politických stranách ich môže lákať

¹ HAIDT, J., GRAHAM, J.: When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. In: *Social Justice Research*, 20(1), 2007, s. 98-116.

charizma politikov či iné, neekonomické politiky.²

Ďalšou príčinou môže byť to, že súčasné médiá majú veľký vplyv na zmýšľanie ľudí. Zároveň sú médiá v drvivej miere súkromne vlastnené a ich prvoradým cieľom je zvyšovanie zisku. Kombinácia toho, že majiteľmi médií sú už z definície bohatí ľudia a toho, že médiá do veľkej miery závisia od inzercie od súkromných firiem, znamená, že médiá sa prirodzene snažia propagovať naratív, ktorý podporuje záujmy vlastníkov.³

No je tu i tretí, psychologický motív. Chudobnému človeku často nie je príjemné priznať si, že je chudobný. Ak nie je vnútorne dostatočne silný, aby si uvedomil, že „chudoba na cti netratí“, prichádzajú do hry mechanizmy popierania. Popieranie je veľmi účinný nástroj, ktorý chráni náš sebaobraz či naše ego, pred poškodením. Následkom je, že sa chudobný človek stotožňuje s bohatým, slabý so silným. Má voči nim sympatiu, aj keď následky tejto sympatie preňho z dlhodobého hľadiska nemusia byť pozitívne. Lacan sa dotýka tohto motívu, keď hovorí, že ľudia často konajú proti záujmom svojej triedy.

Sebaobraz a politické správanie

Sebaobraz je psychologický konštrukt, ktorý je kľúčový pre našu duševnú pohodu. Hovorí o tom, ako vidíme sami seba, aký k sebe máme vzťah.⁴ Jeho poruchy majú vážne negatívne následky pre naše vzťahy s inými ľuďmi vrátane budúcich romantických vzťahov, riziko depresie či zneužívania návykových látok.⁵ Ak si vo svojom vnútri myslíme, že sme zlí, bez hodnoty, máme tendenciu tieto pocity utlmovať (drogami, workoholizmom, ...) či znižovať hodnotu iných, aby sme, síce zlí, vyzneli lepšie ako ostatní.

Sebaobraz vzniká už v rannom detstve a je formovaný najmä našimi skúsenosťami s rodičmi (prípadne inými opatrovníkmi). To, ako vnímame sami seba je ovplyvnené tým, do akej miery sú naplnené naše potreby, do akej miery je naše sociálne okolie voči týmto potrebám receptívne.

So sebaobrazom súvisia i emocionálne zranenia, ktoré môže dieťa utrpieť

2 HAIDT, J.: *Why do they vote that way?* New York, Vintage Books, 2018.

3 MCCHESENEY, R. W.: *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times.* New York, The New Press, 2015.

4 OYSERMAN, Daphna; ELMORE, Kristen; SMITH, George: *Self, self-concept, and identity.* 2012.

5 BRACKEN, Bruce A.: *Handbook of self-concept: Developmental, social, and clinical considerations.* John Wiley & Sons, 1996.

v rannom veku. Najnovší výskum hovorí, že stačí niekoľko minút, počas ktorých je malé dieťa vystavené veľkému stresu a v mozgu nastanú zmeny, ktoré môžu pretrvávajúť celý život.⁶

Jedna z najplyvnejších psychologických teórií o tom, ako vzťahy s rodičmi v rannom veku ovplyvňujú naše vnímanie seba a sveta, je teória pripútania.⁷ Môžeme tu vidieť motív toho, čo Žižek nazýva veľkým Druhým.⁸

Teória pripútania hovorí o troch výchovných štýloch a o tom, aké majú následky pre ďalší život dieťaťa. Ainsworthová⁹ identifikovala u malých detí tri typy štýlu pripútania:

Bezpečný štýl pripútania – keď je dieťa po odchode rodiča rozrušené, no pri príchode rodiča sa rýchlo upokojí;

Ambivalentný štýl – dieťa je po odchode rodiča rozrušené, no keď sa rodič vráti, nevie sa rýchlo upokojiť, kolíše medzi potrebou upokojenia a potrebou „potrestania“ rodiča;

Vyhýbavý štýl – dieťa po odchode rodiča neprejavuje negatívne pocity a po návrate rodiča nevyhľadáva jeho prítomnosť.

Tieto tri štýly súvisia s tým, aký vzťah majú rodičia k svojim deťom. Pri bezpečnom štýle pripútania ide o rodičov, ktorí sú vnímaví k potrebám svojho dieťaťa. Pri ďalších dvoch štýloch sú rodičia, buď nekonzistentní v napĺňaní potrieb detí, alebo na nich vôbec nie sú vnímaví. Podrobnejšiu typológiu toho, ako štýl výchovy ovplyvňuje ďalší život človeka, možno nájsť napríklad u Johnsona.¹⁰

Ako všetko v psychike človeka, sú aj tieto štýly do istej miery ovplyvnené genetikou či vplyvmi v prenatalnom období.

Ako môžu zážitky z ranného detstva ovplyvňovať našu budúcu politickú orientáciu? To, aký máme štýl pripútania, do veľkej miery určuje to, či vidíme svet ako bezpečný alebo ako nebezpečný. A toto hľadisko je v pozadí väčšiny

6 PERRY, Bruce D.; SZALAVITZ, Maia: *The boy who was raised as a dog: And other stories from a child psychiatrist's notebook--What traumatized children can teach us about loss, love, and healing*. Basic Books, 2017.

7 BOWLBY, John: *Attachment theory and its therapeutic implications*. Adolescent psychiatry, 1978.

8 ŽIŽEK, Slavoj: 'The Big Other Doesn't Exist'. *Journal of European Psychoanalysis*, Spring-Fall, 1997, 5.

9 AINSWORTH, Mary D. Salter: The Bowlby-Ainsworth attachment theory. In: *Behavioral and brain sciences*, 1978, 1.3: 436-438.

10 JOHNSON, Stephen M.: *Character Styles*. WW Norton & Company, 1994.

politických ideológií.

Asi najzásadnejší rozdiel medzi ľavicou a pravicom je v postoji k rovnosti ľudí. Ľavica považuje ľudí za rovných, pravica za rovnakých (v ich príležitostiach). Kľúčovým pojmom ľavice je solidarita, teda spolupatričnosť a spolupráca s inými ľuďmi. Pre pravicu je kľúčový trh, teda akési bojisko, v ktorom vyhráva ten najsilnejší. Preto môžeme bezpečný štýl pripútania spájať viac s ľavicovou orientáciou, kde človek nevidí ostatných ako nebezpečných, ale skôr ako spojencov. Na druhej strane vyhýbavý štýl skôr ovplyvňuje pohľad dieťaťa na svet ako nebezpečný, kde treba s ostatnými bojovať o svoju záchranu, čo je bližšie pravicovým stranám. Tieto predpoklady platia i v praxi. Viaceré štúdie našli práve takýto vzťah medzi štýlom pripútania a politickou orientáciou.¹¹

Tento vzťah samozrejme nie je absolútny. Je však silný a môže byť čiastočnou odpoveďou na otázku, prečo chudobní ľudia podporujú strany s ekonomickým programom pre bohatých. Psychologický výskum ukazuje, že napriek snahe niektorých ekonómov hovoriť o človeku ako o racionálnom agentovi, je ľudské správanie omnoho viac determinované našimi emóciami a rannými skúsenosťami.¹² Príkladov je veľa – fajčenie a ďalšie drogové závislosti, altruistické činy a podobne.

Túžba po uznaní z nadpisu príspevku má teda (aspoň) dve tváre. Mnohý chudobný človek sa túži podobáť bohatým, túži byť jedným z nich. Ak teda niekto napáda výsady bohatých – napríklad navrhuje vyššie dane pre bohatých, takýto chudobný človek to môže vnímať ako nespravodlivosť – nespravodlivosť voči niekomu, s kým sa stotožňuje, a teda nepriamo nespravodlivosťou proti sebe. Lacan túto identifikáciu spomína napríklad v prípadovej štúdii o Aimée.¹³

Zároveň chudobní ľudia bez bezpečného štýlu pripútania prirodzene inklinujú k politikom, ktorí sľubujú poriadok, tvrdú ruku, boj proti „lenivým“ a iným, na ktorých môžeme zvaliť vinu za náš súčasný stav, lebo sú na tom ešte horšie ako my. Chcú prináležať ku skupine, ktorá im sľubuje bezpečie, ktoré v sebe nevedia nájsť.

Ľudia uprednostňujú istotu pred šťastím – to je známa poučka z psychoterapie. Ľudia často vytvárajú situácie, ktorých sa najviac boja. Uprednostňujú to, že

11 KOLEVA, Spassena P; RIP, Blanka: Attachment style and political ideology: A review of contradictory findings. In: *Social Justice Research*, 2009, 22.2-3: 241-258, THORNHILL, Randy; FINCHER, Corey L. What is the relevance of attachment and life history to political values? In: *Evolution and Human Behavior*, 2007, 28.4: 215-222.

12 ALDRED, J.: *Licence to Be Bad*. London, Penguin, 2019.

13 JULIEN, Philippe: *Jacques Lacan's return to Freud: the real, the symbolic, and the imaginary*. NYU press, 1995.

sa stane niečo zlé, ale očakávané, predpovedané pred tým, čo by mohlo byť potešujúce, ale čomu neveria.

Ak si teda ľudia myslia, že si nezaslúžia, aby sa mali lepšie, budú hľadať spôsoby ako toto svoje očakávanie naplniť.

Čo ďalej

Ak teda chceme, aby sa mohli chudobní ľudia presnejšie rozhodovať o tom, ktorá politická sila lepšie reprezentuje ich záujmy, je potrebné (okrem iného) začať zlepšovať podmienky pre deti v rannom veku. Možno intuitívne a možno cielene sa v tejto oblasti dramaticky rozchádzajú ľavicové a pravicové politiky. Ľavicová sociálna politika podporuje investície, ktoré zlepšujú postavenie matiek a detí, zatiaľ čo pravicová politika podporuje znižovanie daní na úkor sociálnych politík. To ovplyvňuje čas, ktorý rodičia môžu stráviť s deťmi, či už prostredníctvom rodičovskej dovolenky alebo toho, v koľkých zamestnaniach musia pracovať, aby pokryli základné potreby domácnosti.

Ďalšími otázkami sú napríklad podpora či naopak odrádzanie od dojčenia,¹⁴ platy vychovávateľiek v škôlkach a pomer detí na jednu vychovávateľku.

Zhrnutie

Slavoj Žižek často zvykne hovoriť o univerzalite boja. O tom, že je potrebné sa stavať vždy na stranu slabších. Deti sú jednou z najviac ohrozených skupín v dnešnej spoločnosti. Sú najviac ohrozené chudobou svojich rodičov,¹⁵ vzdelávacím systémom, ktorý namiesto toho, aby rozdiely z rodín znižoval, ich zvyšuje nízko regulovaným mediálnym obsahom, rizikom drogových závislostí či rôznymi formami násilia v reálnom či virtuálnom priestore.¹⁶

Vhodnými sociálnymi a vzdelávacími politikami je potrebné dopriať deťom väčšiu istotu v ich vzťahoch s najbližšími, a tak im umožniť vytvoriť si sebavedomý vzťah k svetu, ktorý by neskresľoval ich skutočné potreby.

14 PALMER, Gabrielle: *The politics of breastfeeding: When breasts are bad for business*. Pinter & Martin Publishers, 2009.

15 LARSON, Kandyce, et al.: Influence of multiple social risks on children's health. In: *Pediatrics*, 2008, 121.2: 337-344.

16 O'KEEFE, Gwenn Schurgin, et al.: The impact of social media on children, adolescents, and families. In: *Pediatrics*, 2011, 127.4: 800-804.

Literatúra:

- ALDRED, J.: *Licence to Be Bad*. London, Penguin, 2019.
- AINSWORTH, Mary D. Salter.: The Bowlby-Ainsworth attachment theory. In: *Behavioral and brain sciences*, 1978, 1.3: 436-438.
- BOWLBY, John: *Attachment theory and its therapeutic implications. Adolescent psychiatry*, 1978.
- BRACKEN, Bruce A.: *Handbook of self-concept: Developmental, social, and clinical considerations*. John Wiley & Sons, 1996.
- HAIDT, J.: *Why do they vote that way?* Vintage Books, New York. 2018.
- HAIDT, J., GRAHAM, J.: When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. In: *Social Justice Research*, 20(1), 98-116. 2007.
- JOHNSON, Stephen M.: *Character Styles*. WW Norton & Company, 1994.
- JULIEN, Philippe: *Jacques Lacan's return to Freud: the real, the symbolic, and the imaginary*. NYU press, 1995.
- KOLEVA, Spassena P.: RIP, Blanka. Attachment style and political ideology: A review of contradictory findings. In: *Social Justice Research*, 2009, 22.2-3: 241-258.
- LARSON, Kandyce, et al.: Influence of multiple social risks on children's health. In: *Pediatrics*, 2008, 121.2: 337-344.
- MCCHESNEY, R. W. *Rich Media, Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*. The New Press, New York. 2015.
- O'KEEFE, Gwenn Schurgin, et al.: The impact of social media on children, adolescents, and families. In: *Pediatrics*, 2011, 127.4: 800-804.
- OYSERMAN, Daphna; ELMORE, Kristen; SMITH, George: *Self, self-concept, and identity*. 2012.
- PALMER, Gabrielle: *The politics of breastfeeding: When breasts are bad for business*. Pinter & Martin Publishers, 2009.
- PERRY, Bruce D.; SZALAVITZ, Maia: *The boy who was raised as a dog: And other stories from a child psychiatrist's notebook--What traumatized children can teach us about loss, love, and healing*. Basic Books, 2017.
- THORNHILL, Randy; FINCHER, Corey L.: What is the relevance of attachment and life history to political values? In: *Evolution and Human Behavior*, 2007, 28.4: 215-222.
- ŽIŽEK, Slavoj: 'The Big Other Doesn't Exist'. In: *Journal of European Psychoanalysis*, Spring-Fall, 1997, 5.

Politicko-ideologická inkonzistentnosť u Richarda Sulíka

Ján Ruman

The main theme of the article is political and ideological inconsistency of Slovak politician Richard Sulík. Introduction of this article outlines Richard Sulík's political perception of political and ideological spectrum and his political characterization of political party Freedom and Solidarity. The aim of the article is to methodologically and empirically analyse Richard Sulík's political and ideological inconsistency in four chosen cases. The article briefly deals with the original theory of ideology that has been invented by Slavoj Žižek. In conclusion Richard Sulík is assimilated to concept of assemblage.

Politický predstaviteľ, podnikateľ a predseda politickej strany Sloboda a solidarita (SaS) Richard Sulík predstavuje z hľadiska mladých slovenských politických dejín autentickú a významnú politickú figúru. Sulík vstúpil do politiky ako predseda strany SaS – ako vlastného projektu, v roku 2009, pričom už v parlamentných voľbách konaných 12. júna 2010 získala jeho strana 12,14% hlasov a stala sa súčasťou nastávajúcej koalície za vlády Ivety Radičovej. Počas krátkeho obdobia tejto vlády predsedal NR SR. V roku 2014 bol Richard Sulík zvolený za poslanca Európskeho parlamentu za SaS, kde vykonával svoj mandát do roku 2019. Počas celého obdobia sa nechával počuť, že sa pokladá za liberála. Neskôr stanovisko spresnil s dodatkom, že sa cíti ako liberál slovenského typu a za najvyššiu hodnotu považuje slobodu jednotlivca.

Strana SaS a Sulíkovo vnímanie politicko-ideologického spektra

Stranu SaS charakterizoval ako liberálnu a pravicovú, tvrdiac: „Liberálna preto, lebo je za osobné slobody a pravicová preto, lebo je za ekonomické slobody. A logicky z toho vyplýva, že protiklady týchto dvoch pojmov, teda konzervatívna a lavicová znamenajú menej osobných a menej ekonomických slobôd. Takto aspoň ja osobne vnímam politické spektrum. Dvojdimenziálne – jedna os je

*liberálna verzus konzervatívna a druhá os je ľavicová verzus pravivová.*⁴¹ Týmto vyjadrením sa jasne dištancoval od konzervatívneho či ľavicového smerovania. Uvedená citácia dostatočne dokumentuje Sulíkove teoretické vedomosti v oblasti základov politológie a jeho nazeranie na problematiku politických ideológií.

K svojej strane SaS sa vyjadril nasledovne: „*Obsahovo sa SaS nezmenila. Sme názorovo konzistentná strana. Sme strana o skutočných hodnotách, nech to znie akokoľvek otrepane.*“⁴² Ako europoslanec vystúpil v roku 2014 z frakcie ALDE (Aliancia liberálov a demokratov za Európu), o ktorej sa zmienil, že je eurooptimistická a politicky aj ekonomicky má blízko k eurosocialistom a následne na to vstúpil do frakcie ECR (Európski konzervatívci a reformisti). Na adresu ALDE sa vyjadril takto: „*Zistil som, že v ALDE zastávajú federalistický koncept únie a zo slovenského pohľadu predstavujú najvýraznejších eurooptimistov.*“⁴³ (...) „*Dnešní liberálni demokrati sú v skutočnosti ľavicoví „pokrokári. (...) Ide im o zrovnoprávnenie všetkého a všetkých, o úplne zotretie rozdielov medzi pohlaviami, medzi národmi a medzi kultúrami.*“⁴⁴ Vstup do novej frakcie Sulík odôvodnil dvomi nasledovnými dôvodmi: „*Najbližšie politické názory z celého Európskeho parlamentu zdieľam s predstaviteľmi nemeckej Alternative für Deutschland, ktorej program i predstaviteľov poznám. Ich členstvo v tejto frakcii bolo pre mňa rozhodujúcim faktorom. Ďalšou nespornou výhodou je oveľa väčší stupeň slobody vyjadrovania mojich názorov, na ktorú som dostal osobnú garanciu lídrov tejto frakcie.*“⁴⁵ Z uvedených citácií vyplýva, že sa Sulík neidentifikuje s ideologickou praxou, ktorú ponúka frakcia ALDE, ale v skutočnosti má v niektorých otázkach najbližšie ku konzervatívnym a radikálnym postojom. Popritom ale nástojí na tom, že je liberál.

1 SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

2 PETKOVÁ, Zuzana: *Som alternatíva voči Ficovi, ale neurobím pre to čokoľvek*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-31/som-alternativa-voci-ficovi-ale-neurobim-pre-to-cokolvek.html>>

3 Citované podľa: SITA – KREMPASKÝ, Ján: *Sulík odišiel v europarlamente od liberálov*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/7415410/sulik-odisiel-v-europarlamente-od-liberalov.html>>

4 SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

5 Citované podľa: SITA: *Sulík v Európskom parlamente vstupuje do novej frakcie*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/331754-sulik-v-europskom-parlamente-vstupuje-do-novej-frakcie/>>

Metodológia zvolenej empirickej analýzy

V rámci empirickej analýzy politicko-ideologickej inkonzistentnosti u Richarda Sulíka sa usilujeme detailne preskúmať konkrétne vybrané prípady, v ktorých najčastejšie dochádza k protirečeniam medzi Sulíkovou osobnou politicko-ideologickou identifikáciou a jeho reálnou politicko-ideologickou praxou. Predmetom nášho výskumu je teda politicko-ideologická inkonzistentnosť v podaní Richarda Sulíka ako politického a historického fenoménu, kategoricky časovo a tematicky ohraničeného. Využívame nasledovné analytické metódy: analýza dokumentov (programové zameranie politickej strany SaS, články, blogy, oficiálne vyhlásenia), analýza konverzácií (interview) a analýza statusov na sociálnych sieťach. Konkrétne formulovaným cieľom našej empirickej analýzy je zistiť, či a akým spôsobom na základe vybraných prípadov dochádza k politicko-ideologickým rozporom medzi apriórnou osobnou liberálnou ideologicko-hodnotovou identifikáciou Richarda Sulíka a ním reálne vykonávanou politickou praxou (konkrétne politické kroky a postupy, oficiálne vyjadrenia, verejné postoje a pod.). Ako nezávisle premenné sme si vybrali tieto prípady: „vzťah k migrantom a k islamu ako náboženstvu“, „vzťah k integrácii EÚ“, „sociálne otázky a Rómovia“, „kultúrne otázky a práva homosexuálnych menšín“.

Funkčná charakteristika ideológie liberalizmu

Ak sa Richard Sulík osobne odvoláva na ideológiu liberalizmu, ktorú považuje za svoj identifikačný rámec, je potrebné charakterizovať – teoreticky a normatívne uchopiť jej parametre, t. j. nájsť funkčné prieniky medzi klasickým liberalizmom a liberalizmom moderným. Takáto matica slúži ako základ k analytickej komparácii. Čo vlastne teda znamená byť liberálom? Viacerí teoretici ideológie liberalizmu sa zhodnú na tom, že podstatou liberalizmu je hájiť osobnú slobodu a princíp individualizmu, pričom najdôležitejšie miesto predstavuje človek – jedinec za účelom udržania súdržnosti a jednoty, a nie skupina či kolektív. Každý jedinec disponuje svojimi ľudskými právami, ktoré sú z prirodzenoprávneho hľadiska nescudziteľné, neodňateľné, nepremľateľné, nezrušiteľné a patria sem, ako to definoval sám jeden z „otcov liberalizmu“ John Locke: život, sloboda a majetok. Ústrednou témou liberalizmu, dalo by sa povedať, je otázka rovnosti v zmysle, ak sa o nej uvažuje predovšetkým s intenciou k jedincovi, ktorému majú byť zaručené rovnaké práva (rovnosť pred zákonom), rovnosť príležitostí alebo možností. Absolútna rovnosť neprichádza do úvahy, liberalizmus sa od nej

dištancuje, keďže ju považuje za nežiaducu, pretože ľudia sa podľa liberalizmu nerodia rovní a rovnakí. Do intenzívnejšej pozornosti dáva meritokratický prístup, t. j. mechanizmus odmeňovania na základe zásluh a schopností a hlavne ochoty vykonávať prácu ako takú. Liberalizmus teda honoruje podľa talentu a usilovnosti. Na to, aby sa jedinci mohli seberealizovať, t. j. sledovať svoje súkromné osobné záujmy, vytvárajú podľa liberalizmu sieť vzájomných vzťahov založených na zmluvnej spolupráci. Môže ísť o združenia, pakty, dohody. Liberalizmus kladie dôraz na pluralizmus. Pluralistická spoločnosť predpokladá rôznorodosť a toleranciu názorov, hodnôt, zvykov, tradícií. Sociálnu a kultúrnu pestrosť pokladá za prirodzenú. Suverénny štát je v liberalizme považovaný za hlavného garanta ochrany jedincov a ich slobodného jednania, pretože na základe zákona obmedzuje a usmerňuje správanie jedincov. Štát je braný ako neutrálny arbitér s rozhodovacími právomocami. Priveľa intervencií zo strany štátu sa ale považuje za škodlivé. Nadväzujúc na zmluvnú slobodu, liberáli odmietajú štátne hranice ako bariéry brániace obchodu a pozitívne prístupujú k zamestnávaniu jedincov (lacná pracovná sila) z chudobnejších krajín. Nazdávajú sa, že hostujúca pracovná sila predstavuje čistý ekonomický prínos a štát z nej môže profitovať. Liberalizmus tenduje ku kozmopolitizmu, ktorý odporuje nacionalistickému nazeraniu, hoci nie je v rozpore s patriotizmom. Liberalizmus odpovedá na nacionalizmus decentralizáciou verejnej správy, koncepciou federalizmu a koncepciou vôľového politického národa. Skutočný liberalizmus podporuje slobodu svedomia a vierovyznania, pričom inštitút cirkvi považuje za pozitívny prínos pre život jedincov. Registrované partnerstvá, sobáše homosexuálov, kreovanie nových identít chápu liberáli ako slobodu jednotlivca, ktorú je potrebné jedincovi ponechať a rozšíriť ju v rámci zmluvného princípu. Termín tolerancia značí pochopenie a rešpektovanie osobnej integrity (napr. životný štýl) a majetku druhého jedinca, aj v prípade ak dochádza ku kontradikciám. Cudziniec je teda chápaný ako kultúrne obohatenie.⁶

Analyza vybraných prípadov v teórii a praxi Richarda Sulíka

Prvým vybraným prípadom, pri ktorom dochádza k významným protirečeniam

⁶ Porovnaj: HEYWOOD, Andrew: *Politické ideológie*. Praha: Victoria Publishing, 1994 alebo LOCKE, John: *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992 alebo RAWLS, John: *Politický liberalizmus*. Prešov: SLOVACONTACT, 1997 alebo BOAZ, David: *Liberalismus v teorii a politice*. Praha: Liberální institut, 2002 alebo KOL. AUTOROV: *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava: Archa, 1993 alebo KRIVOŠÍK, Lukáš – ORAVEC, Ján: *Liberalizmus od A po Z*. Bratislava: Nadácia F. A. Hayeka, 2010.

u Richarda Sulíka je prípad týkajúci sa jeho vzťahu k migrantom a k islamu ako náboženstvu. Naším zámerom je na základe vybraných citácií preukázať politicko-ideologické rozpory.

Citácia č. 1 k vybranému prípadu: „V týchto dňoch zažíva Španielsko pravé, nefalšované útoky na svoje hranice. Stovky migrantov, ktorí sa so zbraňami v rukách (tyče, podomácky vyrobené plameňomety, nehasené vápno...) násilne domáhajú vstupu do EÚ, nie sú inžinieri či lekári, ani ľudia utekajúci pred vojnou. Sú to násilní votrelci, pred ktorými sa Európa musí brániť.“⁴⁷

Citácia č. 2 k vybranému prípadu: „A nechcem, aby tu žili státisíce ľudí z iných kútov sveta, lebo to obmedzí slobodu občanov Slovenska. Rovnako nechcem, aby sa na Slovensku (a ani v Európe, no v niektorých krajinách sa tomu dnes už fakticky nedá zabrániť) rodilo viac moslimských ako nemoslimských detí. Jednoducho nechcem a to tiež patrí k slobode – niečo bez ďalšieho vysvetlenia nechcieť. Lenže európskym liberálom nejde o viac slobody pre občanov Slovenska, ale o zrovnoprávnenie všetkých ľudí na svete v tom, že ktokoľvek má mať nárok prísť do Európy, tu žiť a zdieľať verejný priestor, ktorý sme my a naši predkovia generácie budovali.“⁴⁸

Citácia č. 3⁹ k vybranému prípadu: „Ja tvrdím, že islam je v rozpore s našou kultúrou a prostredníctvom množiacich sa teroristických útokov je islam priamym ohrozením našej kultúry a civilizácie.“⁴⁰ (...) „Oceňujem, že Nemcom začína dochádzať, že islam ako ideológia (teda ten politický islam) nie je zlučiteľný s našou kultúrou napríklad preto, lebo v islame nie sú si všetci ľudia rovní: Muž je viac ako žena, veriaci je viac ako neveriaci, heterosexuál viac ako homosexuál.“⁴¹ (...) „Ja si myslím, že kresťanstvo je lepšie ako islam. Nie sme všetci rovnakí. Islam je agresívne náboženstvo.“⁴²

7 Citované podľa: HNONLINE.SK: Šašo v Nemecku a neomarxisti. Sulík vyprovokoval Poliačika, jeho status vyvolal veľký ohlas. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/1788225-saso-v-nemecku-a-neomarxisti-sulik-vyprovokoval-poliacika-jeho-status-vyvolal-velky-ohlas>>

8 SULÍK, Richard: Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

9 Citácia je myslená skôr ako citačný okruh viacerých citácií spolu.

10 Sulíkov status na Facebooku zo dňa 22. júla 2016. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/1082431321836595/>>

11 Sulíkov status na Facebooku zo dňa 4. novembra 2016. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/1170174206395639/>>

12 ŠIMEČKA, Martin M.: Richard Sulík: Áno, som slovenský nacionalista. [online]. [cit.

Citácia č. 4 k vybranému prípadu: „Vôbec si nemyslím, že z pohľadu nás majú mať všetci ľudia na svete rovnaké práva, a dávam verejný prísľub, že v prvom rade budem hájiť záujmy občanov krajiny, v ktorej žijem a ktorej občanom tiež som.“¹³ Neskôr vyjadrenie upravil: „Mal som na myslí to, že na Slovensku nemôžu mať ľudia z celého sveta vrátane Slovákov rovnaké práva. To skrátka nejde. A ani ich nemajú.“¹⁴ Podľa jeho dikcie nemal na mysli základné ľudské práva, ale len vybrané. Napr. právo voliť, právo na pobyt či právo na prácu. Ďalej pokračoval: „Určite som liberálny politik, ktorý obhajuje slobodu, ale otázka čiú slobodu. Rozhodne neobhajujem slobodu všetkých ľudí na svete rovnako. Lebo to je jednoducho neriešiteľné. V prvom rade obhajujem slobodu občanov Slovenska a k slobode občanov patrí rozhodnúť, kto tu bude bývať.“¹⁵

Z uvedených citátov vyplýva, že migranti a islamské náboženstvo predstavujú pre Sulíka problém, riziko, nebezpečenstvo. Sulík vo svojich excentrických vyjadreniach absolútne nenapĺňa politicko-ideologický predpoklad ideológie liberalizmu, ale prejavuje konzervatívne postoje a navyše útočným spôsobom exkluzivisticky siaha na ľudské práva niektorých vybraných jedincov (migrantov, moslimov). Ide vskutku o postfašistické nazeranie¹⁶, v ktorom privileguje Európanov a Slovákov (nacionalistickým spôsobom). Navyše kresťanstvu prisudzuje hodnotovo vyššiu kredibilitu a islam stavia do roviny nepriateľa na základe subjektívnych predpokladov a domnienok. Sulík vlastne odmieta

14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/688253/richard-sulik-sas-som-slovensky-nacionalista-rozhovor/>>

13 Sulíkov status na Facebooku zo dňa 13. októbra 2015. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/918657654880630>>

14 Citované podľa: KERN, Miro: *Je Sulík, liberál, populista alebo pragmatik? Píše o utečencoch a opäť provokuje*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/268737/je-sulik-liberal-populista-alebo-pragmatik-pise-o-utecencoch-a-opat-provokuje/>>

15 Citované podľa: KERN, Miro: *Je Sulík, liberál, populista alebo pragmatik? Píše o utečencoch a opäť provokuje*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/268737/je-sulik-liberal-populista-alebo-pragmatik-pise-o-utecencoch-a-opat-provokuje/>>

16 S termínom postfašizmus prišiel na začiatku milénia maďarský filozof Gáspár Miklós Tamás. Postfašizmus charakterizoval ako mierový fašizmus. Pri postfašizme sa normatívny štát nespráva autoritársky, ale spôsobuje, že prístup k právam a moci patrí len mnohým. Občianstvo je podľa Tamása opustené od univerzálneho nároku, s ktorým prišlo osvietenstvo. Občianstvo už viac nie je predmetom každodennej praxe, ale patrí privilegovaným. Prirodzenoprávna funkcia sa tak transformuje do pozitívnoprávnej. Bližšie vid': TAMÁS, Gáspár Miklós: *What is Post-fascism?* [online], [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <https://www.opendemocracy.net/en/article_306jisp/>

islam (súčasný a aj historický) a moslimov ako celok.

Druhým vybraným prípadom, pri ktorom dochádza k protirečeniam v zmysle nášho výskumu, je Sulíkovi „vzťah k integrácii EÚ“.

Citácia č. 1 k vybranému prípadu: „S národmi je to podobne. Liberáli by najradšej národné štáty zrušili, preto sú tak horlivo za európsku integráciu. Pre tých, ktorí si dovoľia oponovať, si našli aj príslušnú nadávku: nacionalista. Nuž tak dobre, z pohľadu liberálov som nacionalista, lebo som za zachovanie národných štátov. Som presvedčený, že niečo ako národná identita existuje. Som Slováč, sem som sa po 10-ich rokoch v Nemecku vrátil, lebo tu chcem žiť.“¹⁷

Citácia č. 2 k vybranému prípadu: Vo vzťahu k strate suverenity Slovenska Sulík povedal: „Nie je dobré hrnúť sa „do jadra“ a byť v rámci európskej integrácie v „prvej lige“¹⁸ (...) „Ďalšia miera integrácie nevestí nič dobré. Prvá liga je pre tých, čo si neveria.“¹⁹ (...) „Budme viac sebedomejši.“²⁰ „Nech EÚ vráti časť kompetencií členským štátom. Vzdelávanie, kultúra, o tom vieme rozhodnúť aj tu.“²¹ „Nehrneme sa do jadra EÚ, kde bude na prvej pozícii prerozdelenie migrantov a na druhej spoločné ručenie za vklady a na tretej harmonizácia daní. Staňme sa súčasťou len takých iniciatív, ktoré nám niečo prinesú. Napríklad spoločnú ochranu hraníc.“²²

Citácia č. 3 k vybranému prípadu: „Viac Európy, viac integrácie znamená pre mňa viac kompetencií Bruselu, množstvo regulácií, socializáciu dlhu a rozhodne menej slobody.“²³

17 SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

18 SITA: *Sulík nechce byť v prvej lige, Bugár vidí v jadre EÚ výhody*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20498557/sulik-nechce-byt-v-prvej-lige-bugar-vidi-v-jadre-eu-vyhody.html>>

19 Citované podľa: SITA: *Sulík nechce byť v prvej lige, Bugár vidí v jadre EÚ výhody*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20498557/sulik-nechce-byt-v-prvej-lige-bugar-vidi-v-jadre-eu-vyhody.html>>

20 Citované podľa: SITA: *Budúcnosť Európskej únie nie je podľa Sulíka ružová*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/424986-mikolasik-clenstvo-v-eu-dnes-nema-alternativu/>>

21 Citované podľa: SITA: *Budúcnosť Európskej únie nie je podľa Sulíka ružová*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/424986-mikolasik-clenstvo-v-eu-dnes-nema-alternativu/>>

22 PETKOVÁ, Zuzana: *Som alternatíva voči Ficovi, ale neurobím pre to čokoľvek*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-31/som-alternativa-voci-ficovi-ale-neurobim-pre-to-cokolvek.html>>

23 SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

Citácia č. 4 k vybranému prípadu: „*Ďalší príklad je socializácia dlhu. Vravel som, že výrazne obmedzíme slobodu občanov Slovenska, ak pošleme do Grécka dve miliardy eur. Európski liberáli vravia, že musíme byť dobrí Európania. V skutočnosti však ide opäť len o rovnosťárstvo – všetci majú mať rovnako, bez ohľadu na to, kto sa ako snaží.*“²⁴

V rámci analýzy Sulíkovho „vztahu k integrácii EÚ“ sa odhaľuje Sulíkov značný nacionalistický akcent a integračno-deštruktívny postoj. Predseda SaS má doslova strach zo zjednotenia Európy a vytvorenia spoločného politického projektu, pričom niečo také odôvodňuje stratou slobody. Preferuje etatistický záujem silným protekcionizmom pred väčšou politickou spoluprácou. Kooperáciu medzi krajinami EÚ redukuje na ekonomický benefit. Nedôveruje politickým lídrom EÚ, čo z neho robí europesimistu. Opätovne sa zmieňuje o rovnosťárstve, s ktorým nesúhlasí a zavádza ekonomicko-meritokratický rozsudok nad obyvateľmi EÚ.

Tretí vybraný parameter sa týka „sociálnych otázok a Rómov“ v diskurze Richarda Sulíka.

Citácia č. 1 k vybranému prípadu: „*Tie balíky [sociálne] sú volebná korupcia a bolo by to treba zakázať.*“²⁵

Citácia č. 2 k vybranému prípadu: „*Hájime záujmy podnikateľov. K tomu sa otvorene hlásime, pretože tvrdíme, že ak sa bude dariť im, tak sa bude dariť všetkým. Oni sú tí, ktorí vytvárajú pracovné miesta.*“²⁶

Citácia č. 3 k vybranému prípadu: „*Predpokladám, že každý súdny človek mi dá za pravdu, že niečo nie je v poriadku, ak zo 4550 obyvateľov Veľkej Lomnice je 2150 Rómov, teda menej než polovica a z 85 narodených detí za tento rok je 76 rómskych.*“²⁷ Týmto vyjadrením chcel priblížiť pripravované návrhy z dielne SaS, ktoré sú označované ako rómska reforma. Okrem iného sa venujú

europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>

24 SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

25 Citované podľa: SITA: *Vláda by dostala od Sulíka za tento rok známku tri mínus*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.webnoviny.sk/vlada-by-dostala-od-sulika-za-tento-rok-znamku-tri-minus/>>

26 PETKOVÁ, Zuzana: *Som alternatíva voči Ficovi, ale neurobím pre to čokoľvek*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-31/som-alternativa-voci-ficovi-ale-neurobim-pre-to-cokolvek.html>>

27 Sulíkovstatus na Facebooku zo dňa 25. septembra 2017. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://sk-sk.facebook.com/RichardSulik/posts/1493096927436697>>

problematike bezplatných dobrovoľných sterilizácií matiek so štyrmi a viac deťmi. K svojmu vyhláseniu Sulík dodal: „*Tento návrh má platiť pre všetky ženy a nielen pre Rómky, a preto nemôže byť o diskriminácii ani reči.*“²⁸ V rámci debaty o Odvodovom bonuse v televíznej relácii zase podotkol: „*A my chceme ale hlavne, aby tie úspešné rodiny, tie úspešné ženy, a tie, čo dobre dnes zarábajú, aby oni rodili deti. Toto chceme.*“²⁹ V inej diskusnej relácii načrtnol riešenie rómskej problematiky v prijatí nového zákona, ktorý by presne definoval rómsku osadu. Tú chcel kategorizovať podľa počtu analfabetov, nezamestnaných a iných kritérií. Dodal: „*Následne potrebujeme pravidlá, ktoré budú špeciálne pre túto rómsku osadu platiť.*“³⁰

Citácia č. 4 k vybranému prípadu: „*Naša AGENDA 2020 bola viacnásobne vyhodnotená ako najlepší ekonomický program (hodnotenie INESS, INEKO, HPI).*“³¹ Medzi 40 predloženými návrhmi je možné zaregistrovať napr. zrušenie sadzby minimálnych mzdových nárokov, zrušenie definície závislej činnosti, zrušenie zodpovednosti zamestnávateľa za agentúru dočasného zamestnávania vo veci dodržiavania rovnakých podmienok pre kmeňových a agentúrnych zamestnancov, zníženie maximálnej náhrady mzdy pri neplatnom skončení pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa z 36 na 6 mesiacov a pod.

Hoci sa Sulík považuje za zástancu liberálnych hodnôt, vo svojej politickej praxi vo vzťahu k „sociálnym otázkam a Rómom“ to zďaleka nenapĺňa. Nedemokraticky zakazovať akýkoľvek sociálny program v podobe sociálnych balíčkov podporuje zdanie, že Sulík sa v sociálnych otázkach správa ako libertarián s absenciou atribútu kolektivismu. Dôsledne to prezentuje v rámci politického programu Naša AGENDA 2020 strany SaS, na ktorom sa spolupodieľal a považuje ho navyše za najlepší. Obhajovať zrušenie sadzby minimálnych

28 Citované podľa: GEHREROVÁ, Ria: *Sulík si myslí, že s rómskou pôrodnosťou nie je nič v poriadku, Nicholsonovú jeho statusy nezaujímajú.* [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/890692/sulik-si-mysli-ze-s-romskou-porodnostou-nieco-nie-je-v-poriadku-nicholsonovu-jeho-statusy-nezaujimaju/>>

29 Citované podľa: KURUC, Milan: *Bonus od Sulíka: supernízky dôchodok a minimálna zdravotná starostlivosť.* [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://kuruc.blog.sme.sk/c/485899/bonus-od-sulika-supernizky-dochodok-a-minimalna-zdravotna-starostlivosť.html>>

30 TA3: *V politike zo dňa 6. novembra 2016.* [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/1093874/30-minut-s-t-druckerom-30-minut-s-r-sulikom-drsna-prezidentska-kampan-temy-zahranicnej-a-domacej-politiky.html>>

31 Sulíkov status na Facebooku zo dňa 18. mája 2016. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <https://m.facebook.com/RichardSulik/posts/1042253809187680?comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22O%22%7D>

mzdových nárokov či definície závislej činnosti, znamená redukciu sociálnych práv a presúvanie rizík zo strany zamestnávateľa na zamestnanca. Naša AGENDA 2020 tak kopíruje diskurz novej pravice – neoliberalizmu. Sulík ani v tomto prípade nedokazuje, že je liberál. Libertariánsky nádyh hraničiaci so sociálnym darwinizmom je citeľný pri Sulíkových návrhoch týkajúcich sa rómskej reformy, ktorej aspektom je aj ponuka dobrovoľnej sterilizácie. Negatívne tvrdenia spájané s vysokým počtom Rómov v obci Veľká Lomnica, adorationie úspešných, dobre zarábajúcich žien či riešenie rómskych osád, možno priradiť ku kategórii postfašistických.

Štvrtý vybraný prípad sa zameriava na Sulíkove protirečenia vyplývajúce z „kultúrnych otázok a práv homosexuálnych menšín“.

Citácia č. 1 k vybranému prípadu: *„Zohľadniac našu kultúru a históriu som stotožnený s tým pravidlom, že manželstvo je jeden muž a jedna žena.“³² (...) „Ja tiež súhlasím s tým, aby pojem manželstvo ostal rezervovaný pre heterosexuálne páry. Preto máme aj alternatívu registrované partnerstvá pre homosexuálov aj pre heterosexuálov.“³³ (...) „Nikdy sme nemali v programe, že chceme homosexuálne manželstvá.“³⁴*

Citácia č. 2 k vybranému prípadu: *„Keby tu žili len homosexuáli, zanikneme v priebehu jednej generácie.“³⁵*

Citácia č. 3 k vybranému prípadu: *„Ja homosexuál nie som a ani si nemyslím, že by podstata mojej politickej činnosti mal byť boj za práva homosexuálov. Ale robím to preto, lebo si myslím, že všetci ľudia by mali mať pred zákonom rovnaké povinnosti, aj rovnaké práva.“³⁶*

32 FILIN, Juraj: *Richard Sulík hodnotí konzervatívnu scénu Slovenska: Je to ako pri vlnobití*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.konzervativnyweb.sk/c/22150126/richard-sulik-hodnoti-konzervativnu-scenu-slovenska-je-to-ako-pri-vlnobiti.html>>

33 Citované podľa: TASR: *Politici nepresadzujú manželstvá homosexuálov*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/7572561/sulik-politici-nepresadzuju-manzelstva-homosexualov.html>>

34 FILIN, Juraj: *Richard Sulík hodnotí konzervatívnu scénu Slovenska: Je to ako pri vlnobití*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.konzervativnyweb.sk/c/22150126/richard-sulik-hodnoti-konzervativnu-scenu-slovenska-je-to-ako-pri-vlnobiti.html>>

35 Sulíkov status na Facebooku zo dňa 18. mája 2017. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/1373196212760103/>>

36 Citované podľa: TASR: *V kruhoch pána Škripeka je možno homosexuálov väčšina, myslí si Sulík*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/549951-v-kruhoch-pana-skripeka-je-mozno-homosexualov-vacsina-mysli-si-sulik>>

Citácia č. 4 k vybranému prípadu: „Dnešní liberáli s ich celou pomýlenou gender agendou chcú, aby sa nepísal otec a mama, ale rodič 1 a rodič 2, vymýšľajú piate pohlavie v poradí a popierajú výnimočné postavenie manželstva ako zväzku muža a ženy. Áno, som a aj budem za registrované partnerstvá.“ (...) „Ale nie som a nikdy som nebol za homosexuálne manželstvá a SaS nikdy takúto požiadavku nemala.“ (...) „Dnešným liberálom nejde o viac slobody pre niekoho, ale o zrovnoprávnenie všetkých a všetkého. Rovnako som a vždy som bol proti adopcii detí homosexuálnymi párami. Lebo si úplne staromódne myslím, že v ideálnom svete má dieťa matku a otca.“³⁷

Aj vo vzťahu ku „kultúrnym otázkam a právam homosexuálnych menšín“ zachováva Sulík viaceré kontradiktórne postoje, v ktorých sa explicitne preukazuje jeho konzervatívna tendencia. Dokazuje to so svojou obhajobou významu inštitútu manželstva a odmietaním adopcie detí homosexuálnymi párami. Citáciou č. 2, v rámci tohto vybraného prípadu, sa Sulík stal dokonca adeptom na homofóbia roka, ankety, ktorú vyhlásil Inštitút ľudských práv na Slovensku. V citácii č. 3 si vlastne protirečí so svojím tvrdením, v ktorom tvrdil, že „si vôbec nemyslí, že všetci ľudia na svete by mali mať rovnaké práva“.³⁸ Kriticky sa stavia k gender agende poukazovaním na jej pomýlenosť.

Funkcia ideológie v podaní Slavoj Žižeka

Slovinský filozof a priekopník teórie ideológie Slavoj Žižek charakterizuje ideológiu ako spôsob, ktorým jednotlivci chápu svoj vzťah k spoločnosti. Vo filme *The Pervert's Guide To Ideology*, v ktorom zaujíma rolu narátora, vysvetľuje, že „ideológia nám nie je jednoducho vnútená. Ideológia je náš spontánnny vzťah k našmu spoločenskému svetu, tak ako si veci vykladáme atď.“³⁹ Miesto, zóne, kde ideológia zasahuje, sú inštinktívne a psychologické procesy indivíduí. Žižek tvrdí, že na jednej strane mince sa nachádza dennodenná realita a na druhej strane mince naše chápanie tejto reality, ktoré, ako tvrdí, je v istom zmysle zdeformované. Má tým na mysli vychýlenie ako deformáciu reality,

37 SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>

38 Sulíkov status na Facebooku zo dňa 13. októbra 2015. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/918657654880630>>

39 ŽIŽEK, Slavoj: *The Pervert's Guide To Ideology* (dokumentárny film, rež. Sophie Fiennes). Veľká Británia/Írsko, 2012.

ktoré spôsobuje práve ideológia. Z toho vyplýva, že ideológia predstavuje epistemologický problém.⁴⁰ Príkladom môžu byť parlamentné voľby. Mnoho voličov je schopných povedať, že voľby nič nezmenia, ale napriek tomu voliť chodia.

Konanie Richarda Sulíka možno analyzovať aj prostredníctvom Freudovej ilustrácie logiky sna. Túto logiku sna spája Slavoj Žižek v knihe *Iraq: The Borrowed Kettle* s nasledovným vtipom, pričom jeho hlavným motívom je vrátenie požičaného kotla, ktorý je ale rozbitý. Majiteľ kotla odo mňa požaduje vysvetlenie, prečo je kotol rozbitý. Moje vysvetlenie je v zásade trojaké: Po prvé: „*Nikdy som si kotol od teba nepožičal.*“ Po druhé: „*Vrátil som ti ho [kotol] nerozbitý.*“ Po tretie: „*Kotol bol rozbitý, už keď som si ho od teba požičiaval.*“⁴¹ Z toho vyplýva, že človek, ktorý si kotol požičal, sa za každú cenu snaží poprieť skutočnosť, ako to vlastne bolo, inkonzistentnými dôvodmi (odpoveďami). Avšak argumentácie jedna druhú vylučujú a majiteľ kotla z toho musí mať chaos. Žižek sa v zmienenej knihe pýta, či sa rovnaká inkonzistentnosť neponúka aj pri vysvetľovaní intervencie USA do Iraku v roku 2003. V skutočnosti možno konštatovať, že ide o ideológiu politickej korektnosti – neokonzervatívnej praxe v zmysle legitimizácie globálneho hegemonického postavenia USA. Intervencia USA do Iraku v roku 2003 sa spája s tromi inkonzistentnými ospravedlneniami, ktoré zazneli. Po prvé: „*Saddám Husajn vlastní zbrane hromadného ničenia, čo predstavuje jasnú a prítomnú hrozbu nielen pre krajiny, ktoré s ním susedia a Izrael, ale všetky demokratické krajiny Západu.*“⁴² Flagrantnými sa ukazujú výroky vtedajšieho ministra obrany Donalda Rumsfelda, ktorý v médiách vehementne presviedčal občanov (doslova celý svet), že nielen USA, ale aj Veľká Británia a každá krajina, ktorá má dostatočne kvalitnú výzvednú tajnú službu, vie, že Husajnov režim vlastní zbrane hromadného ničenia. Avšak v septembri 2003, keď už bola invázia v plnom prúde, sa zástupca CIA David Kay priznal, že nič také ako zbrane hromadného ničenia neboli v Iraku nájdené. USA prišlo s tvrdením, že „*napriek tomu, že Saddám nemá žiadne zbrane hromadného ničenia, mal by byť potrestaný za to, že spolupracoval s Al-kájdou pri útokoch zo septembra 2001 – útok má byť spravodlivá odplata za 9/11 s cieľom predísť podobným*

40 MYERS, Tony: *Slavoj Žižek*. Praha: Svoboda servis, 2008, s. 65

41 ŽIŽEK, Slavoj: *The Borrowed Kettle*. Londýn/New York: Verso, 2004, s. 1

42 ŽIŽEK, Slavoj: *The Borrowed Kettle*. Londýn/New York: Verso, 2004, s. 1-2

útokom v budúcnosti“.⁴³ V ten istý mesiac musel vtedajší prezident USA George Bush priznať, že USA nemajú žiadny dôkaz súvisiaci so Saddámovou účasťou na útokoch z 11. septembra 2001. Keďže až 70% opýtaných Američanov verilo, že Husajnov režim bol zapletený do útokov z 9/11, prišli USA s nasledovnou verziou: „Ak neexistuje dôkaz prepojenia Saddáma Husajna na Al-kájdu, Saddámov režim je aj tak nemilosrdný, diktátorský a hrozbou pre susedné krajiny a katastrofou pre vlastný ľud a tento fakt sám o sebe poskytuje dostatočný dôvod na jeho zosadenie.“⁴⁴

Ideológia vlastne zabezpečuje zdanie konzistentnosti aj vo svete všakovakých vykonštruovaných dôvodov a iluzórnych ospravedlnení, ktoré navzájom obsahovo nesúvisia. Vynára sa tu akýsi totalitizujúci atribút ideológie. Ďalším príkladom ako funguje ideológia sama o sebe je parabola podkovy nad dverami⁴⁵ alebo klopanie na drevo pre šťastie. Človek vlastne súhlasí s tým, že nikdy nevie, či taká mágia nebude fungovať. Žižek demaskuje ideológiu tým, že ju rozkladá na tri komponenty. Prvý komponent predstavuje doktrína. Žižek má na mysli ideologickú doktrínu obsahujúcu v sebe idey a viery (ako príklad uvádza doktrínu liberalizmu, ktorú rozvinul vo svojich prácach John Locke). Druhý komponent sa týka viery. Viera je vlastne aparát doktríny a prejavuje sa vnútornými aktmi (doktrína liberalizmu je spredmetnená v slobodných a demokratických voľbách, pluralite, voľnom trhu, či nezávislosti médií). Francúzsky filozof Louise Althusser tvrdil, že ideológia sa primárne reprodukuje prostredníctvom ideologických štátnych aparátov, ktoré pozostávajú zo vzdelávacích sústav, právneho a politického systému, rodín, cirkví, odborov, masmédií a pod. Vymenované inštitúcie nepôsobia silou, ale prostredníctvom ideologickej interpelácie. Tieto

43 ŽIŽEK, Slavoj: *The Borrowed Kettle*. Londýn/New York: Verso, 2004, s. 2

44 ŽIŽEK, Slavoj: *The Borrowed Kettle*. Londýn/New York: Verso, 2004, s. 2

Slavoj Žižek uvádza aj reálne dôvody, ktoré viedli k vojne v Iraku. Ironicky tri: a, viera v to, že USA prináša princípy demokracie a vidinu prosperity do krajín, v ktorých sa rozhodne intervenovať; b, USA neoblomne a radikálne trvá na demonštrácii svojho hegemonického postavenia; c, USA jednoducho potrebuje kontrolovať zásoby ropy v Perzskom zálive, konkrétne v Iraku. Bližšie vid: ŽIŽEK, Slavoj: *The Borrowed Kettle*. Londýn/New York: Verso, 2004, s. 4

45 V knihe *First as Tragedy, Then as Farce*, Žižek uvádza svoju obľúbenú anekdotu o podkove nad dverami, ktorú si umiestnil Niels Bohr nad dvere svojho vidieckeho domu. Keď ju pri jednej návšteve uvidel Bohrov kolega, od prekvapenia vykrikol, že neverí na poveru, že takáto podkova zabráni všetkému zlému vstúpiť do domu. Na to mu Bohr odpovedal, že ani on v to neverí, ale radšej ju tam umiestnil, pretože človek nikdy nevie, či to náhodou nebude fungovať. Bližšie vid: ŽIŽEK, Slavoj: *First as Tragedy, Then as Farce*. Londýn/New York: Verso, 2009, s. 51

inštitúcie dopomáhajú upevňovať symbolický poriadok ako akéhosi systému, pričom vzbudzujú presvedčenie o jeho jedinečnosti a správnosti ešte skôr, než si ho je subjekt vôbec vedomý. Ideologické štátne aparáty sú nevedomelo v predstihu pred našou vierou, a tak si na nich zvykáme a považujeme ich častokrát za prirodzené. Tretím komponentom, ktorý Žižek dáva do pozornosti, je rituál. Ide vlastne o internalizáciu doktríny, teda spôsobu ako ju žiť a prežívať (v liberalizme to môže byť konzumerizmus spojený s tovarovým fetišizmom alebo sloboda jednotlivca). V rituáli ako sociálnej aktivite sa manifestuje zmaterializovaný ten najintímnejší a najnútornejší pocit, ktorým subjekt disponuje.⁴⁶ Viera v niečo predchádza uvedomeniu (precitnutiu).

Ten kto vedome vládne nad ideologickým diskurzom, je v podstate schopný vládnuť určitej skupine ľudí. Sulík vytvoril dojem, že je liberálom, hoci realita (jeho vlastná politická prax) v štyroch prípadoch dokazuje, že liberálom nie je. Neustále sa obhajuje, že preferuje a presadzuje slobodu jednotlivca ako fundamentálnu hodnotu, napriek tomu, že túto hodnotu ponúka selektívne a to privilegovaním bohatých. Akoby voličom strany SaS a de facto Richarda Sulíka postačoval jeden alebo pár dominantných aspektov, ktoré sú im ideologicky saturované (napr. rovná daň) a tí sú schopní, v niektorých prípadoch ochotní, prehliadať predmetnú politicko-ideologickú inkonzistentnosť.⁴⁷ Sulíkov pojem sloboda jednotlivca je príkladnou ukážkou plávajúceho (prázdneho) signifikantu, ktorý on sám „prišívá“⁴⁸ a nazýva ho liberalizmom slovenského typu. Je nanajvýš zaujímavé, že voličské preferencie priamo nekorelujú so Sulíkovou inkonzistentnosťou, ale skôr so skutočnosťou odchodu jednotlivých členov zo strany.⁴⁹ To potvrdzuje Žižekovu hypotézu, že ideologická ilúzia spočíva

46 MYERS, Tony: *Slavoj Žižek*. Praha: Svoboda servis, 2008, s. 70-73

47 S tým súvisí vo všeobecnosti napr. aj voľba menšieho zla pri voľbách.

48 Termínom „prišitie“ možno preložiť výraz *point de capiton* používaný v lacanovskej psychoanalýze. Prišitie doslovne znamená zafixovanie voľných ideologických prvkov – prázdnych signifikantov a tým sa stávajú súčasťou určitého systému významov. Bližšie viď: Žižek, Slavoj: *Nepolapiteľný subjekt. Chybějící střed politické ontologie*. Chomutov: L. Marek, 2007, s. 429-430

49 Strana SaS mala dlhodobu voličskú podporu od roku 2016 na úrovni 10 – 13%. Sulíkove niekoľkoročné ideologické eskapády nemali takmer žiadny negatívny vplyv na voličskú podporu strany SaS. Odchodom tretej vlny významných členov strany, tak strana zaznamenala prepad podpory na súčasných 6,7%, čo znamená rapidný pokles preferencií. Porovnaj napr. prieskum verejnej mienky: AKO: *Prieskum volebných preferencií do NR SR – MÁJ 2019*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <https://ako.sk/wp-content/uploads/2019/05/AKO_VOLEBNE_PREFERENCIE_MAJ_2019.pdf> a AKO: *Prieskum volebných preferencií do NR SR Október 2019*. [online]. [cit. 19/10/2019]. Dostupné na internete:

skôr v realite toho, čo subjekt robí a nie toho, čo si myslí. Tento subjekt si veľmi dobre uvedomuje to, čo robí, ale napriek tomu to robí. A to je ideológia v jej čistej forme prejavovaná v praxi.⁵⁰ Mnohí uvedomelí voliči Sulíkove pohnútky prekukli, ale napriek tomu ho podporujú, pretože mu dôverujú. Sú vlastne ideológmi v praxi, tak ako je sám Sulík ideológom v praxi, ktorý verí v sebau „prišíť“ liberalizmus.⁵¹

Populista Sulík ako asambláž

Podobnou, v tomto prípade výrokovou inkonzistentnosťou oplýva aj súčasný americký prezident Donald Trump, ktorý už od svojej predvolebnej kampane až po súčasné vykonávanie svojho mandátu, produkuje jednu výrokovú kontradikciu za druhou.⁵² Hoci svojou podporou nedosahuje mieru, akú dosahovali predchádzajúci prezidenti USA, od apríla jeho uznanie stúplo, napriek jeho zásadným inkonzistentným výrokom.⁵³ Prečo voliči a podporovatelia túto kontradiktórnosť nielen u Sulíka, ale i u Trumpa akceptujú? Ďalšie vysvetlenie ponúka teória asambláže. Medzi prvých teoretikov, ktorí začali pracovať s pojmom asambláž patrili Gilles Deleuze a Félix Guattari a najvýznamnejšiu asambláž predstavuje ich monumentálne dielo *Capitalisme et Schizophrénie* a konkrétne druhý zväzok s názvom *Mille Plateaus*. Gilles Deleuze charakterizuje asambláž ako „multiplicitu, ktorá je vytvorená z niekoľkých heterogénnych pojmov, odlišných charakterov, ktoré nadväzujú medzi sebou súčinnosť, vzťahy, naprieč vekmi, pohlaviami a vládami. (...) Asambláž funguje len ako jednota. Je to symbióza a súlad. Nikdy nie sú dôležité odvodenia, ale spojenia a zmes. Nie

<<https://ako.sk/wp-content/uploads/2019/10/AKOPREFERENCIEOKT2019.pdf>>

50 MYERS, Tony: *Slavoj Žižek*. Praha: Svoboda servis, 2008, s. 67-69

51 Termín „sloboda jednotlivca“ by sa z lacanovského hľadiska dala chápať aj ako fantazma. Ako lož, ktorá má schopnosť zaplniť určité medzery, ktoré vznikajú prejavom Reálna. Fantazma ponúka okamžitú odpoveď na otázky, ktoré sú neuchopiteľné a významovo rozmazané. Fantazma tak nie je len imaginácia, ale konkrétny uhol pohľadu, z ktorého je možné pozeráť sa na realitu. Je mostom k pochopeniu zmyslu reality (často iluzórnym).

52 Viď napr. KRUSE, Michael – WEILAND, Noah: *Donald Trump's Greatest Self-Contradictions*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.com/magazine/story/2016/05/donald-trump-2016-contradictions-213869>> alebo SUPERVILLE, Darlene: *10 Times that Trump Has Contradicted Himself in His First Year in Office*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://globalnews.ca/news/3976740/trump-contradicted-first-year/>>

53 Bližšie vid: LANGER, Gary: *Trump Reaches Career-high Approval, Yet Faces a Range of Re-election Risks: Poll*. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://abcnews.go.com/Politics/trump-reaches-career-high-approval-faces-range-reelection/story?id=64117018>>

sú tam postupnosti, pôvod, ale nákazy, epidémie, pach.⁴⁵⁴ Z uvedeného citátu je zjavné, že ide o rýdži postmoderný diskurz, ktorý autori rozvíjali. Spoluautor Félix Guattari asambláž označoval aj ako diagramatizmus. V jednom interview z 80. rokov 20. storočia sa Gilles Deleuze vyjadril, že „v asamblážach je možné nájsť stavy vecí, telá, rôzne kombinácie tiel, zmesku všeličoho, ale tiež je možné nájsť vyjadrenia (reč), výrazové módy a celý systém znakov. (...) Napr. spoločnosť nie je definovaná prostredníctvom produkčných síl a ideológií, ale mišmašom a verdiktmi. (...) Asambláž je v prvom rade to, čo dáva dohromady veľmi heterogénne elementy ako sú zvuk, prejav, pozícia, teda oboje prírodné a umelé elementy. Problémom je ale konzistencia alebo koherencia. (...) Dokonca aj medzi veľmi diferentnými vecami sa dá nájsť intenzívna súvislosť.“⁴⁵⁵ Týmto sa ukazuje, že konzistentnosť a koherentnosť nie sú primárne dôležité v tomto koncepte. Ak aj má konkrétna asambláž konzistentnosť či koherentnosť, možno ich považovať len za nezamýšľané vlastnosti, ktoré asambláž mať môže a nemusí. Vhodným príkladom asambláže je aranžmán obrazu, v ktorom sú znázornené heterogénne predmety, avšak celá kompozícia vytvára trojrozmerný efekt. Alebo titulok v straníckych novinách Naše Slovensko, ktoré vydáva politická strana Kotleba – Ludová strana Naše Slovensko. Titulok článku znie: „O holokauste kričia, o potratoch mlčia.“⁴⁵⁶ Spojenie holokaustu s potratmi rezultuje v asambláž, ktorá je vecne inkonzistentná, ale má charakterovú jednotu, ktorú predstavujú obeť. Asambláž možno vnímať aj ako performatívny dôsledok postmodernej kultúry, ktorá si spredmetňuje politické ambície. Populista Sulík svojimi vyjadreniami pôsobí ako asambláž, tým že je inkonzistentný a nekoherentný, avšak napriek tomu nejakým spôsobom napĺňa zmysel podstaty autenticity v politike a preto môže byť akceptovaný a tolerovaný.

Literatúra:

AKO: Prieskum volebných preferencií do NR SR – MÁJ 2019. [online]. [cit. 14/10/2019].

Dostupné na internete: <https://ako.sk/wp-content/uploads/2019/05/AKO_

54 DELEUZE, Gilles – PARNET, Claire: *Dialogues*. New York: Columbia University Press, 1987, s. 69

55 LARVAL SUBJECTS: *Deleuze on Assemblages*. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://larvalsubjects.wordpress.com/2009/10/08/deleuze-on-assemblages/>>

56 Viď Autori KOTLEBA – ĽSNS: O holokauste kričia, o potratoch mlčia. In: *Naše Slovensko*. 3/2019, s. 3

VOLEBNE_PREFERENCIE_MAJ_2019.pdf>

AKO: *Prieskum volebných preferencií do NR SR Október 2019*. [online]. [cit. 19/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://ako.sk/wp-content/uploads/2019/10/AKOPREFERENCIEOKT2019.pdf>>

BOAZ, David: *Liberalismus v teorii a politice*. Praha: Liberální institut, 2002

DELEUZE, Gilles – PARNET, Claire: *Dialogues*. New York: Columbia University Press, 1987

FILIN, Juraj: *Richard Sulík hodnotí konzervatívnu scénu Slovenska: Je to ako pri vlnobití*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.konzervativnyweb.sk/c/22150126/richard-sulik-hodnoti-konzervativnu-scenu-slovenska-je-to-ako-pri-vlnobiti.html>>

GEHREROVÁ, Ria: *Sulík si myslí, že s rómskou pôrodnosťou nie je nič v poriadku, Nicholsonovú jeho statusy nezaujímajú*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/890692/sulik-si-mysli-ze-s-romskou-porodnostou-nieco-nie-je-v-poriadku-nicholsonovu-jeho-statusy-nezaujimaju/>>

HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994

HNONLINE.SK: *Šašo v Nemecku a neomarxisti. Sulík vyprovokoval Poliacička, jeho status vyvolal veľký ohlas*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/1788225-saso-v-nemecku-a-neomarxisti-sulik-vyprovokoval-poliacicka-jeho-status-vyvolal-velky-ohlas>>

KERN, Miro: *Je Sulík, liberál, populista alebo pragmatik? Píše o utečencoch a opäť provokuje*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/268737/je-sulik-liberal-populista-alebo-pragmatik-pise-o-utecencoch-a-opat-provokuje/>>

KOL. AUTOROV: *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava: Archa, 1993

KOTLEBA – ĽSNS: *O holokauste kričia, o potratoch mlčia*. In: *Naše Slovensko*. 3/2019

KRIVOŠÍK, Lukáš – ORAVEC, Ján: *Liberalizmus od A po Z*. Bratislava: Nadácia F. A. Hayeka, 2010.

KRUSE, Michael – WEILAND, Noah: *Donald Trump's Greatest Self-Contradictions*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.com/magazine/story/2016/05/donald-trump-2016-contradictions-213869>>

KURUC, Milan: *Bonus od Sulíka: supernízky dôchodok a minimálna zdravotná starostlivosť*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://kuruc.blog.sme.sk/c/485899/bonus-od-sulika-supernizky-dochodok-a-minimalna->

- zdravotna-starostlivost.html>
- LANGER, Gary: *Trump Reaches Career-high Approval, Yet Faces a Range of Re-election Risks: Poll*. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://abcnews.go.com/Politics/trump-reaches-career-high-approval-faces-range-reelection/story?id=64117018>>
- LARVAL SUBJECTS: *Deleuze on Assemblages*. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://larvalsubjects.wordpress.com/2009/10/08/deleuze-on-assemblages/>>
- LOCKE, John: *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992
- MYERS, Tony: *Slavoj Žižek*. Praha: Svoboda servis, 2008
- PETKOVÁ, Zuzana: *Som alternatíva voči Ficovi, ale neurobím pre to čokoľvek*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-31/som-alternativa-voci-ficovi-ale-neurobim-pre-to-cokolvek.html>>
- RAWLS, John: *Politický liberalizmus*. Prešov: SLOVACONTACT, 1997
- SITA: *Budúcnosť Európskej únie nie je podľa Sulíka ružová*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/424986-mikolasik-clenstvo-v-eu-dnes-nema-alternativu/>>
- SITA: *Sulík nechce byť v prvej lige, Bugár vidí v jadre EÚ výhody*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20498557/sulik-nechce-byt-v-prvej-lige-bugar-vidi-v-jadre-eu-vyhody.html>>
- SITA – KREMPASKÝ, Ján: *Sulík odišiel v europarlamente od liberálov*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/7415410/sulik-odisiel-v-europarlamente-od-liberalov.html>>
- SITA: *Sulík v Európskom parlamente vstupuje do novej frakcie*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/331754-sulik-v-europskom-parlamente-vstupuje-do-novej-frakcie/>>
- SITA: *Vláda by dostala od Sulíka za tento rok známku tri mínus*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.webnoviny.sk/vlada-by-dostala-od-sulika-za-tento-rok-znamku-tri-minus/>>
- SULÍK, Richard: *Nie som európsky liberál, lebo bojujem za slobodu jednotlivca*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668675/nie-som-europsky-liberal-lebo-bojujem-za-slobodu-jednotlivca/>>
- Sulíkov status na Facebooku zo dňa 25. septembra 2017. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://sk-sk.facebook.com/RichardSulik/posts/1493096927436697>>

Sulíkov status na Facebooku zo dňa 22. júla 2016. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/1082431321836595/>>

Sulíkov status na Facebooku zo dňa 4. novembra 2016. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/1170174206395639/>>

Sulíkov status na Facebooku zo dňa 13. októbra 2015. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/918657654880630>>

Sulíkov status na Facebooku zo dňa 18. mája 2016. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <https://m.facebook.com/RichardSulik/posts/1042253809187680?comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22O%22%7D>

Sulíkov status na Facebooku zo dňa 18. mája 2017. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/RichardSulik/posts/1373196212760103/>>

SUPERVILLE, Darlene: *10 Times that Trump Has Contradicted Himself in His First Year in Office*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://globalnews.ca/news/3976740/trump-contradicted-first-year/>>

ŠIMEČKA, Martin M.: *Richard Sulík: Áno, som slovenský nacionalista*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/688253/richard-sulik-sas-som-slovensky-nacionalista-rozhovor/>>

TA3: *V politike zo dňa 6. novembra 2016*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/1093874/30-minut-s-t-druckerom-30-minut-s-r-sulikom-drsna-prezidentska-kampan-temy-zahranicnej-a-domacej-politiky.html>>

TAMÁS, Gáspár Miklós: *What is Post-fascism?* [online], [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <https://www.opendemocracy.net/en/article_306jsp/>

TASR: *Politici nepresadzujú manželstvá homosexuálov*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/7572561/sulik-politici-nepresadzuju-manzelstva-homosexualov.html>>

TASR: *V kruhoch pána Škripeka je možno homosexuálov väčšina, myslí si Sulík*. [online]. [cit. 14/10/2019]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/549951-v-kruhoch-pana-skripeka-je-mozno-homosexualov-vacsina-mysli-si-sulik>>

ŽIŽEK, Slavoj: *The Borrowed Kettle*. Londýn/New York: Verso, 2004

ŽIŽEK, Slavoj: *First as Tragedy, Then as Farce*. Londýn/New York: Verso, 2009

ŽiŽEK, Slavoj: *Nepolapitelný subjekt. Chybějící střed politické ontologie.*

Chomutov: L. Marek, 2007

ŽiŽEK, Slavoj: *The Pervert's Guide To Ideology* (dokumentární film, rež. Sophie Fiennes). Velká Británie/Írsko, 2012.

Profily autorov

PhDr. Ing. Marek Dobeš, PhD. je sociálny psychológ a ekonóm. Psychológiu vyštudoval na Prešovskej univerzite, ekonómiu na Národohospodárskej fakulte EU v Bratislave. V súčasnosti pôsobí v CSPV SAV. Zaoberá sa školskou psychológiou a modelovaním biologických systémov.

Doc. Mgr. Michael Hauser, PhD. vyštudoval odbor filozofia na FF UK v Prahe. Od roku 1998 pôsobí na Filozofickom ústave AV ČR a od roku 2003 prednáša na Pedagogickej fakulte UK v Prahe. Je zakladateľom občianskeho združenia SOK. Publikuje v Salonu – literárnej prílohe denníka Právo, Literárnych novinách, A2, Host, Deníku Referendum, Alarme. Preložil knihu Slavoj Žižek Nepolapiteľný subjekt, a spolu s Milanom Váňom Adornovu a Horkheimerovu Dialektiku osvietenstva. Je autorom kníh Adorno: moderna a negativita, Prolegomena k filozofii súčasnosti, Humanismus nestačí (rozhovor so S. Žižekom), Kapitalismus jako zombie a Cesty z postmodernismu.

Mgr. Matej Ivančík, PhD. vyštudoval históriu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V roku 2017 ukončil doktorandské štúdium úspešnou obhajobou dizertačnej práce Diskurzívna analýza britskej historiografie príčin prvej svetovej vojny. V súčasnosti pôsobí na Katedre všeobecných dejín ako odborný asistent. Výskumne sa zameriava na dejiny diskurzov, politických ideológií, verejnej mienky a v súčasnosti najmä verejnému priestoru a urbánnym dejinám v Československu v rokoch 1961 – 1989.

Mgr. Ivana Komanická, PhD. je autorka, teoretička umenia, kurátorka a filozofka. Zaoberá sa možnosťami odporu voči neoliberalizmu v ére vynútenej kreativity. Jej štúdium filozofie na Middlesex University v Londýne ju priviedlo k radikálnej filozofii a k politickému obratu v súčasnom umení. Pôsobila na Fakulte umení v Košiciach, ako kultúrna redaktorka v časopise Romboid, v súčasnosti pracuje na Filozofickom ústave SAV. Vyšla jej novela o vzťahu lásky a spravodlivosti Pre teba sa postavím proti sebe (FACE, 2018).

Mgr. Jan Májíček je český publicista, politický aktivista a sociálny vedec. Vo svojom štúdiu na Karlovej univerzite v Prahe sa venoval politickej filozofii

a filozofii Slavoj Žižeka, o ktorej napísal svoju záverečnú prácu. Vystupoval v iniciatíve Ne základnám a je členom Socialistickej Solidarity. Prispieval do magazínov Britské listy, Literární noviny, v súčasnosti publikuje v časopise Solidarita.

Mgr. Ján Ruman, PhD. pôsobí ako vedecko-výskumný pracovník na Katedre politológie FF UPJŠ v Košiciach. Momentálne sa zaoberá problematikou pravicového extrémizmu na Slovensku, v rámci ktorého urobil kvantitatívny výskum. Okrem pravicového extrémizmu sa venuje sociálnym teóriám, sociálnej filozofii a politickej sociológii. V minulosti publikoval pre portál Nové Slovo. Je aktívnym členom OZ Res Publica a OZ Pracujúca chudoba.

Mgr. Peter Takáč vyštudoval odbor filozofia na UKF v Nitre. V súčasnosti je doktorandom na Pedagogickej fakulte UK v Prahe. Vo svojej dizertačnej práci sa venuje problematike ideológie, filozofii a psychoanalytickým teóriám Slavoj Žižeka. Pravidelne publikuje v denníku Pravda a vo webzine Pole. Vo svojich článkoch a úvahách sa zaoberá súčasnými politicko-filozofickými otázkami, kultúrnymi fenoménmi, ale aj environmentálnymi témami. Zapája sa do občianskej aktivity ako aktivista.

Peter Takáč – Ján Ruman (eds.)

Slavoj Žižek a kritika ideológie

Vydavateľ: OZ POLE

Rok vydania: 2019

1. vydanie

Tlač: IdeaPrint s.r.o., Martin

Náklad: 200 ks

Vydané s finančnou podporou Rosa Luxemburg Stiftung, e. V.,
zastúpenie v Českej republike.

Za obsah zodpovedá vydavateľ.

ISBN: 978-80-973504-1-3

ISBN: 978-80-973504-1-3